

UČEBNÁ A CVIČEBNÁ KNIHA
JAZYKA ČESKÉHO

PRO PRVOU TŘÍDU

ŠKOL STŘEDNÍCH A MĚŠTANSKÝCH.

SESTAVIL

VÁCLAV PLÁNSKÝ,

PROFESSOR VYŠŠÍCH REALNÍCH ŠKOL V RAKOVNICE.

✓ 152

—
V PRAZE 1879.

NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
HVN. Č. KRÁLOVÉ

Sign. ra 17225

Inventár. č. 201896

Přemlinova.

Nabyv přesvědčení, že v první třídě realních škol vedle grammatické theorie třeba přihlížeti ke cvičbě mluvnické, odhadl jsem se vydati tuto knihu, kteráž by žáky převáděla od elementarního učení školy obecné k systematickému studiu jazyka mateřského, kteréž připravuje škola střední.

Že jsem od obyčejného pořádku, jehož téměř ve všech mluvnicích pro školy střední šetřeno, se uchýlil a látku mluvnickou usporádal po spůsobu dobrých mluvnic pro školy obecné, nebude zajisté nikomu s podivením. Material mluvnický, kterýž podlé předepsané osnovy učebné ve škole této spracovati jest, zajisté podávati třeba tím spůsobem, jakému žáčkové nováčkové na obecných školách přivykli.

Rozdělil jsem knihu ve dvě části, z nichž první a menší — „část všeobecná“ — opakuje a na paměť uvádí theorie mluvnické, jež si žák ze školy obecné přinesl; v části druhé pak probrána jest látnka mluvnická dle osnovy učebné. Vytýkat dalo by se snad, že jsem v části tuto pojat trochu mnoho vyjímek. Učinil jsem tak k vůli úplnosti; podobně má se věc i s některými odstavci v části všeobecné. Komu by se této látky mnoho býti zdálo, necht vypustí, co za dobré uzná. Látnka jest usporádána tak, že vypuštěním některých vyjímek souvislost se neporuší; ostatně jsou veškerý vyjímky drobným tiskem označeny.

Veškerý nauky mluvnické snažil jsem se objasnití hojnými příklady, kteréž vybral jsem většinou z F. L. Čelakovského Mudrosloví a z některých mluvnic českých pro školy střední. Že jsem si také bedlivě všímal všech za dobré uznaných mluvnic českých pro školy obecné a z nich čerpal, nebudiž mi za zlé pokládáno; nalezl jsem v nich dosti mnoha dobrých příkladův.

Látku ke cvičením grammatickým, bez nichž ve škole první nijak obejítí se nelze — jsou dobrou propravou ke slohu —, vybral jsem jednak z Bartošovy čítanky pro I. třídu škol středních, poněvadž knihy této na školách většinou se užívají, jednak

sestavil jsem cvičení z přísloví a pořekadel takých, která mladistvou mysl zušlechtují; konečně užil jsem v této příčině i některých lepších mluvinic a sbírek cvičení pro školy obecné.

Cvičení grammatická lze některá ve škole probrati, jiná k domácímu vypracování uložiti, jak potřeba cvičby a čas ukáže.

Co se grammatické theorie týče, dovolil jsem si užiti předkem důkladných prací pp. Bartoše i Blažka, přesvědčen jsa, že tím knížka moje valně získá. Litovati jest mi, že jsem nemohl české skladby páně Bartošovy tou měrou užiti, jak bych sobě byl přál; neměl jsem jí v čas před rukama. Mimo to všímal jsem si bedlivě prací Gebauerových, Hattalových, Zikmundových a j.

Nejvíce však prospěla mi při skládání díla tohoto mnohá didaktická zkušenosť, kteréž jsem nabyl po čas svého působení na c. k. české vyšší realce Pražské a jíž jsem ve knížecce této co nejvíce užiti se snažil.

Odevzdávaje knihu na veřejnost, prosím snažně všech čtených pp. kollegův, by si nestěžovali mně buď soukromě buď veřejně vytknouti nedostatky, které shledají.

V. P.

O b s a h.

Stránka

A. Část všeobecná.

Úvod.

I. Myšlenka a věta	1
II. Věta jednoduchá	2
III. O částečkách řeči vůbec	3
Rozdělení slov (částí řeči)	7
IV. Osoba podmětu	8
V. Čím vyslovuje se podmět	9
VI. Čím vyslovuje se přísudek	10
VII. Jak označuje se spona	10
VIII. O shodě přísudku s podmětem	11
1. O osobě viz str. 9.	
2. O čísle	11
3. O rodě	11
A. O rodě jmen	11
B. O rodě sloves	12
4. O pádech	12
IX. O čase	13
X. O spůsobě sloves	14
Časování pomocného slovesa „být“	15
XI. O spůsobě výroku	16
Věty oznamovací, žadací, rozkazovací a tázací	17
XII. O hláskách	18
XIII. Rozdělení hlásek	18
XIV. O samohláskách	19
XV. O souhláskách	20
XVI. O proměnách samohlásek	24
XVII. O proměnách souhlásek	25
XVIII. O proměnách samohláskám i souhláskám společných	27
XIX. O slabikách	27
XX. Pojem a rozdělení mluvnice	29

B. Část zvláštní.

I. Jméno podstatné.

O významě jmen podstatných	30
O rodě jmen podstatných	31
O čísle jmen podstatných	33

	Stránka
O pádech jmen podstatných	34
O sklonění jmen podstatných	34
<i>Sklonění podstatných jmen rodu mužského.</i>	
I. Sklonění. Vzory „had“ a „dub“	34
II. Sklonění. Vzory „muž“ a „meč“	37
O nepravidelných jménech mužských	38
<i>Sklonění podstatných jmen rodu ženského.</i>	
I. Sklonění. Vzor „ryba“	42
II. Sklonění. Vzor „země“	44
III. Sklonění. Vzory „košt“ a „daň“	45
O nepravidelných jménech ženských	48
<i>Sklonění podstatných jmen rodu středního.</i>	
I. Sklonění. Vzor „slovo“	50
II. Sklonění. Vzor „pole“	51
III. Sklonění. Vzor „znamení“	52
IV. Sklonění. Vzory „kníže“ a „símě“	53
O nepravidelných jménech středních	54
Přehled sklonění jmen podstatných	56
Krátke opakování	58
II. O předložkách.	
Předložky s jedním pádem	59
Předložky se dvěma pády	59
Předložky se třemi pády	60
III. O jméně přídavném.	
Rozdělení jmen přídavných dle významu	60
Rozdělení jmen přídavných dle zakončení	62
<i>Sklonování přídavných jmen určitých.</i>	
1. Vzor: dobrý, -á, -é	64
2. Vzor: dnešní	66
<i>Sklonování přídavných jmen neurčitých.</i>	
1. Vzor: vesel, -á, -o	67
2. Vzor: králův, -ova, -ovo	68
<i>Stupňování jmen přídavných . . . . .</i>	
IV. O příslovciích.	
Rozdělení příslovci dle významu	74
Přehled příslovci souvztažných	76
Stupňování příslovci	76
V. O číslovkách.	
Rozdělení číslovek	77
Sklonování číslovek určitých	78
1. Číslovky základné	78
2. Číslovky řadové	80
3. Číslovky druhové	81
4. Číslovky násobné	81

	Stránka
5. Číselná příslovece	81
6. Číselná jména podstatná	82
Skloňování číslovek neurčitých	82
VII. O náměstkách.	
Rozdělení náměstek	83
<i>Skloňování náměstek.</i>	
1. Náměstky osobné	84
2. Náměstky přisvojovací	87
3. Náměstky ukazovací	89
4. Náměstky tázací	91
5. Náměstky vztažné	92
6. Náměstky neurčité	93
Přehled náměstek souvztažných	94
VIII. O slovese.	
O významě sloves	94
Rozdělení sloves dle významu a dle směru činnosti	97
O třídách sloves	97
O jakosti děje	98
1. <i>Slovesa dokonavá:</i>	
a) okamžitá	98
b) končící	99
2. <i>Slovesa nedokonavá:</i>	
a) počínací	100
b) trvající	100
c) opětovací	101
d) vícedobá	102
O neurčitých tvarech slovesa	104
O časování	105
A. <i>Časování sponové.</i>	
Přehled tvarů časových	106
Třída I.	
a) Vzor: nesu — nésti	108
b) Vzor: peku — péci	108
c) Vzor: pnu — píti (pjati)	109
d) Vzor: pijí — píti	109
e) Vzor: tru — třiti	110
Třída II.	
a) Vzor: vinu — vinouti	110
b) Vzor: trhnu — trhnouti	111
Třída III.	
a) Vzor: umím — uměti	111
b) Vzor: hledím — hleděti	112
Třída IV.	
Vzor: činím — činiti	113

Třída V.

a) Vzor: volám — volati	114
b) Vzor: krájím — krájeti	114
c) Vzor: maží — mazati	115
d) Vzor: ženu — hnáti	116
e) Vzor: hřeji — hřáti	117

Třída VI.

Vzor: miluji — milovati	117
-----------------------------------	-----

Rod trpný	118
---------------------	-----

Poznámky o tvoření některých časův a spůsobův.

1. Minulý čas	119
2. Budoucí čas	120
3. Podmňovací spůsob	120
4. Rozkazovací spůsob	120
5. Přechodný	121
6. Přčostí	121
<i>B. Slovesa bezesponová</i>	122
<i>C. Slovesa nepravidelná</i>	123
<i>D. Slovesa kusá</i>	124

VIII. O spojkách.

Rozdělení spojek dle významu	125
--	-----

IX. O spůsobech věty 126

X. O přímé a nepřímé řeči 128

A. Část všeobecná.

Úvod.

§. 1. Duch lidský může si každý předmět, buď skutečný, buď smyšlený představovati; k. p. žák, růže, pokora, ctnost a p.

Obraz, který si o nějakém předmětu v mysli své učiníme, nazývá se *představou*.

Představíme-li si nějaký předmět a zároveň o témž předmětu si představujeme, co činí, jaký jest, co jest, z čeho jest, odkud pochází a p., říkáme, že *myslíme*.

I. Myšlénka a věta.

§. 2. Co člověk myslí, to jest *myšlénka*; myšlénka skládá se z představ, jichž bedlivým pozorováním předmětů nabýváme.

§. 3. Člověk sděluje myšlény své řečí a to: *mluvou, psaním, tiskem*.

Poznámka. Též posuňky lze projevovati, co myslíme.

§. 4. Výraz myšlény jest *věta*.

K. př. Žák píše. — Růže jest květina. — Bůh jest věčný. — Pokora jest ctnost.

§. 5. V každé větě rozeznáváme:

1. *podmět*, t. j. název představy, o které co propovídáme: žák, růže, Bůh, pokora;

2. *přísudek*, t. j. pronešení toho, co se o podmětu propovídá: píše, květina, věčný, ctnost;

3. *sponu*, t. j. onu část věty, kterou se naznačuje vztah přísudku k podmětu; k. př. Bůh jest věčný.

§. 6. Podmět, přísudek a spona slují *hlavními členy věty*, poněvadž bez nich není věty. Avšak není třeba, aby v každé

větě bylo tolik slov, kolik jest hlavních členů věty, než bývá jich buď více, buď méně.

K. př. My jsme byli pilni. — Vy jste nebyli pilni. — Byl bych upadl. — Jsme pilni. — Mluvím. — Sedíme. — Piš!

§. 7. Z těchto tří hlavních členů věty bývají někdy podmět, někdy spona, někdy podmět i spona zamlčeny, t. j. nebývají zvláštním slovem vyjádřeny, nýbrž obsaženy bývají v přísluhku.

K. př. Jsem zdráv. — Buď ochoten! — Měsíc svítí. — Slunce zapadá. — Modleme se! — Neodkládej! — Povstaňte!

Cvičení 1.

Bůh jest duch. — Slunce je stálice. — Měsíc je družice. — Strom je rostlina. — Růže jest květina. — Pramen je čist. — Voda jest nápoj. — Slavík zpívá. — Rolník oře. — Strom roste. — Fialka kvete. — Voda teče. — Pes vrčí. — Píseme. — Nekřičte! — Modleme se! — Posadte se!

Poznámka. Ve všeobecných výrocích a ve příslovích se spona zhusťa vypoouštivá.

K. př. Jazyk tělu kotev. — Při pěci dobré věci. — Mladost radost. — Věrný přítel jisté útočiště. — Přičinlivému dvojí život. — Bez ochoty zlé roboty. — Po práci milo odpočinouti. — Zahálka matka hřichův. — Rozumu nikdy nazbyt. — Vlastní rozum král v hlavě. — Čistota půl zdraví.

II. Věta jednoduchá.

Cvičení 2.

Vyhledejte v následujících jednoduchých větách podmět, příslušek a sponu.

Ani kuře darmo nehrabe. — Častá krápčej i kámen prorazí. — Pravda nezneuctí. — Červík malý veliký dub stráví. — Almužna neochudí. — Jednou ranou dub nepadne. — Nikdo učený s nebe nespadl. — Tkadlec od kazu začíná. — Cizím rozumem nežij. — Život jest krátký. — Moudrost miluje tvrdé lože. — Pamatuji na zadní kola. — Pravda jest dítě Boží. — Umění jest dlouhé. — Lež má plynké dno. — Štěstí jest nestálé. — Ruka ruku myje. — Ošklivá tvář zrcadla nemiluje. — Lež má krátké nohy. — Zdvořilost je pěkná ctnost. — Nouze láme železo. — Sliby jsou chyby. — Každý pták své hnizdo chválí. — Ranní ptáče dál doskáče. — Pod šupinou hledej jádro. — Chudoba cti netratí.

§. 8. Věta, ve které jest jen jedno spojení podmětu s přísluškem, sluje *jednoduchá*.

Jednoduchá věta jest buď *holá* (čili prostá), buď *rozinutá* (čili rozšířená).

Věta holá chová v sobě pouze podmět, přísudek a sponu.
(Viz cvičení 1.)

Má-li věta kromě podmětu, přísudku a spony ještě jiné vedlejší částky, sluje rozvinutá. (Viz cvičení 2.)

III. O částečkách řeči výbec.

Cvičení 3.

Vypište z těchto vět jména osob a věcí.

Člověk miní, Pán Bůh mění. — Proto kovář kleště má, aby se nespálil. — Bůh čini časy a lidé kalendáře. — Dle hvězd koráby plovou. — Slunce peče, déšť potéče. — Kyj má dva konce. — Každá ctnost má svého hance. — Za hríchem pokuta v patách běží. — Podvod a klam zradí se sám. — Krásá a ctnosť jest milá společnost. — Horší jazyk falešníka, nežli kopí bojovníka. — Otec stýskal a syn výskal.

§. 9. Jména osob a věcí jsou *jména podstatná*.

Cvičení 4.

Opište bájku „Potrestaný osel“ (čl. 2. čít. Bartošovy pro I. tř. škol stř.) a podtrhněte všecka jména podstatná.

Cvičení 5.

Vyhledejte v následujících větách všecka slova, kterými se vyjadřuje, jaká osoba nebo věc jest, či jest a z čeho jest.

Mladý lhář, starý zloděj. — Oheň a voda dobrí jsou sluhové, ale zlí pánové. — Pravda jest rosa nebeská. — Plné stáje vedou v ráje. — Pěkné slovo železná vrata otvírá. — Laskavé slovo a laskavý pohled i divoké zvíře k sobě přivábí. — Špičatý klín na zavilý suk. — Po lidských žlabech kalná voda teče. — Moudré ucho nedbá na hloupé řeči. — Bledý měsíc déšť, červený větry a bílé jasné časy předpovídá. — Nenajde-li Matějova pila, najde Josefová širočina. — Dobrá sanice, koňská smrť. — Ranní červánky jasno, večerní znamenají déšť. — Vzduch Boží duch. — Plný soudek nezvučí. — Malý hrnek brzy překypí. — Dva křesací kameny jiskry dělají. — Oči hospodářovy stěhou domu. — Pilný hospodář činí obratnou čeládku. — Dobrý soused veliký poklad.

§. 10. Slova, kterými označujeme vlastnosti osob nebo věcí, kteréž jim přísluší dle jejich přirozenosti, povahy, podoby, chuti, barvy, původu a p., jsou *jména přídavná*.

Cvičení 6.

Opište článek 25. „Čermáček“ a podtrhněte všecka jména přídavná.

Cvičení 7.

Odpovězte k těmto otázkám!

- a) Kolik noh má motýl? — Kolik noh má pavouk? — Kolik noh má rak? — Kolik desetin má celek? — Kolik měsíců a kolik dní má rok? — b) Kolikátý měsíc v roce jest květen? — Kolikátý díl celku jest pětina? — c) Kolikera jest barva duhy? — Kolikery jsou stromy? — d) Kolikrát v roce jest úplněk? — Kolikrát za týden otočí se země okolo své osy? — e) Kolik hvězd jest na nebi?

§. 11. Slova, jimiž naznačuje se počet osob aneb věcí buď určito, buď neurčito, jsou číslovky.

Cvičení 8.

Opište čl. 73. „Vzduch“ a podtrhněte všecky číslovky.

Cvičení 9.

Vyhledejte v následujících dvou odstavcích slova, která položena jsou na místě jmen osob nebo věcí.

- a) Ku králi macedonskému, Filipovi, přišla chudičká stařena a snažně ho prosila, by ji vyslyšel a k právu jí pomohl. Král, který právě k hostině chtěl se odebrati, řekl, že nemá k tomu času. „Nebud tedy králem,“ vzkřikla stařena. Tato její odhadlanost fibila se králi tak, že netoliko ji, ale všecky čekající vyslechl a k právu jim pomohl.

- b) Jistý král polský dal si udělati u kováře podkovu a čekal na ni, až byla hotova. Potom ji vzal a přelomil ji. „Mistře,“ pravil, „vy máte špatné podkovy.“ Kovář nepromluvil, vzal svoji podkovu zpět a udělal jinou, za niž mu král tolar vyplatil. Kovář vzal tolar, zlomil jej a pravil: „Pane, vy máte špatné tolary.“

§. 12. Slova, která kladena bývají na místě jmen osob nebo věcí, slují náměstky (zájmena).

Cvičení 10.

Opište bájku „Žába a zajíc“ (čl. 8.) a podtrhněte všecky náměstky (zájmena).

Cvičení 11.

Vyhledejte v následujících větách slova, jimiž se označuje, že podmět jest, že něco činí, neb že se s ním něco děje.

Skoupý haní cizí hostiny, ale rád na ně chodí. — Kde svornost panuje, tam Bůh přebývá. — Čas ubíhá jako voda. — Chudý s bohatým nehdouj, moudrý s blázivým nežertuj. — Vrána vráně oka nevykline. — Starce máme ctiti, mladíky učiti, moudrých se tázati, bláznům pokoj dát. — Kdo nebojuje, nevítezí. — Bůh byl vždy, jest a bude vždy. — Za Václava II. byly raženy první stříbrné groše pražské. — Pravdu každý chválí, ale ne každý jí brání. — Jaké na mlýn sypeš, takové se mele. — Co si naseješ, to žiti budeš. — Peníze jsou i v ošumělém měsci vítány. — Chval cizinu, ale zůstávej doma. — Každý ptáček svým se nosem žíví. — Mnohý člověk nosí na jazyku med, ale v srdci kryje jed. — Nemoc na koni přijíždí a pěšky odchází. — V štěstí doufej, v neštěstí nezoufej. — Hněv přátelstvo ruší. — Srdce po hněvu poznáš. — Bůh štěstím vládne. — Přej, hlavo, a bude ti přáno. — Komu není s hůry dáno, v apatyce nekoupí.

§. 13. Slova, jimiž se označuje, že podmět jest, že něco činí, nebo že se s ním něco děje, jsou *slovesa* (časoslova). Slovesy naznačujeme též, že se něco již stalo, že nyní něco se děje, nebo že něco teprve se stane.

Cvičení 12.

Opište článek 14. „Poklad“ a podtrhněte všecka slovesa.

Cvičení 13.

Vyhledejte v následujících větách slova, jimiž odpovídá se k otázkám: kdy?, kde?, kam?, jak? a proč?

Všude dobré, doma nejlépe. — Nechval kmotře hodů, až z nich pojedeš se ctí domů. — Ranní ptáče dál doskáče. — Kde není kázně, tam není bázně. — Dnes mně, zítra tobě. — Záhy vzhůru, pozdě dolů. — Dobré se pomní dlouho, zlé ještě déle. — Přemysli dobré, začni rychle, konej pilně. — Kde srdce leží, tam i oko běží. — Pes vyje hlady.

§. 14. Slovo, jímž se označuje, kdy, kde, jak a proč se co děje, sluje *příslovcem*.

Cvičení 14.

Vyhledejte v článku 45. „Žabka a rybka“ všecka příslovce.

Cvičení 15.

Všimněmež si slov, která v následujících větách před podst. jménem „práce“ stojí. Slova tato vytýkají poměr činnosti podmětu ke „práci.“

Nikdo bez práce nejí koláče. — Po práci milo odpočinouti. — Za práci nikdo se nestydí. — Při práci dlouhé chvíle není. — Lenoší rádi od práce utíkají. — S večerem ubírájí se dělnici z práce. — Pták stvořen jest k letu, člověk ku práci. — V práci a vědění jest naše spasení. — Dobrý dělník o práci nouze nemá. — Zbožný člověk před prací se modlí. — Dokud byla robota, chodil lid selský k panským statkům na práci zdarma.

§. 15. Slova, která z pravidla se jmény podstatnými spojujeme, chtíce místněji vytknouti poměr, ve kterém činnost (nebo stav) podmětu jest ku předmětům jiným, jsou *předložky*.

Cvičení 16.

Vyhledejte v čl. 141. „Česká pořekadla“ všecky předložky.

Cvičení 17.

Vyhledejte v následujících větách slova, která spojují buďto dvě slova nebo dvě věty.

Nebesa i země zvěstují slávu Boží. — Vášeň a chuť jsou rádcové sobce. — Bůh není náhliv, ale pamětliv. — Litera zabíjí, ale duch oživuje. — Číňme od Boha počátek, a dobrý bude pořádek. — Zvířata dýchají buď plízemi, buď žabrami, buď průdušnicemi. — Zdraví jest největší dar Boží; protož si ho co nejvíce šetřme. — Lež nesluší ani mladým ani starým; ano činí, že se často pravdě, nevěří. — Lháři nevěříme, byť i pravdu mluvil. — Strom kůřenem stojí, aby se nezvrátil.

§. 16. Slova, kterými buď jednotlivá slova nebo celé věty spojujeme, jsou *spojky*.

Cvičení 18.

Vyhledejte v bájce „Lev a liška“ (čl. 17.) všecky spojky.

Cvičení 19.

Kterými slovy v následujících větách dává se na jevovou radost, žalost, ošklivost, podivení a p., — kterými napodobují se zvuky v přírodě slyšitelné?

Ach, jak teskno jest opuštěnému sirotku! — Ty lžeš, fuj, to je hanba! — Hle, bouře se blíží! Aj, ty se jí snad bojíš? — Hm, já nikdy žádné Bídy neviděl. — He, pane Příhodo! — Nepřítel jde, ach co to z nás bude! — O budíž s námi, všemocný Pane! — Nuže, milí přátelé, zde zastavte kroky! — O běda nám! — Hle! jitro již nastalo. — Šíšli, mišli — šup na plot! — Rehek ozývá se skromným hláskem takto: vuit, ček, ček! vuit, ček, ček! — Špačíček pán provolává jaro melodickým ho-i-ho!

§. 17. Slova, kterými buď rozličné city na jevo dáváme, nebo zvuky v přírodě slyšitelné napodobujeme, jsou *mezislovce* (*citoslovce*).

§. 18. Slova dělí se v devět tříd. Máme tedy devatero částí řeči, kteréž jsou:

1. Jméno podstatné (substantivum).
2. Jméno přídavné (adjectivum).
3. Číslovka (numerale).
4. Náměstka č. zájmeno (pronomen).
5. Sloveso č. časoslovo (verbum).
6. Příslovce (adverbium).
7. Předložka (praepositio).
8. Spojka (conjunction).
9. Mezislovce č. citoslovce (interjectio).

Cvičení 20.

Pojmenujte jednotlivá slova ve větách čl. 13.
„Česká přísloví o pracovitosti.“

§. 19. Slova, která ve větách rozličnými tvary položena bývají, slovou *ohebné*, která pak vždy jednak se objevují, slovou *neohebné* části řeči.

Ohebné částky řeči jsou:

1. Jméno podstatné.
2. Jméno přídavné.
3. Číslovka.
4. Náměstka (zájmeno).
5. Sloveso (časoslovo).

Neohebné jsou:

1. Příslovce.
2. Předložka.
3. Spojka.
4. Mezislovce (citoslovce).

§. 20. Jména podstatná a přídavná, náměstky a číslovky nazýváme vůbec *jmény*. Příslovce, předložky, spojky a mezi-slovce slovou *částicemi*.

Dělíme tedy všech devatero částek řeči na tři řady:

1. Jména (nomina).
2. Slovesa (verba).
3. Částice (particulae).

§. 21. Ohýbání jmen sluje *skloňování* (declinatio), ohýbání sloves *časování* (conjugatio).

§. 22. Jména přídavná, náměstky, číslovky a některé tvary slovesné měníme dle rodu, jako: dobrý — dobrá — dobré; otcův — otcova — otcovo; jeden — jedna — jedno; on — ona ono; nesl — nesla — neslo; nesen — nesena — neseno; bit — bita — bito.

§. 23. Jména přídavná a příslovce od přídavných odvozená srovnáváme čili *stupňujeme*, jako: dobrý — lepší — nejlepší; dobré — lépe — nejlépe.

§. 24. Ze všech těchto částek řeči jen jedna, totiž *sloveso*, i sama o sobě větou bývá, jako na př. když o sobě samých řekneme: sedím, čítám; — sedíme, čítáme, píšeme; sedme, pišme. (V těchto větách jsou podmět i spona obsaženy v pří-sudku, kterýžto vysloven jest slovesem.)

Sloveso jest jádrem jazyka; bez slovesa nemohli bychom rádně mluviti. V úplné větě nemá sloveso nikdy scházeti; věta, v níž sloveso schází, jest neúplná (elliptická), jako jsou mnohá přísloví, pořekadla, pozdravy a p. Výpustka (ellipse) není srozumitelnosti na úkor, pokud lze scházející sloveso snadno si přimyslit.

K. př. Po peří ptáka a po řeči člověka. — Co na srdeci, to na jazyku. — Raděj rozumem než sochorem. — Janek do Prahy, Janek z Prahy. — Já o voze a on o koze. — Jako pěst na oko. — Na zajice s bubnem. — Do třetice všeho dobrého. — Dobrou noc! — Bohu díky! — S Bohem! — Pryč! (Viz poznámku za cvič. 1.)

IV. Osoba podmětu.

Cvičení 21.

Vytkněte v následujících větách podmět.

Povstařme a bedra svá opásejme. — Zanechejme otcovskou půdu lidu chudému a vyhledejme si jinou domovinu. — Co my za

dlouhé věky jsme zbudovali, to vy rušte jednou ranou. — Ty ještě spíš; což se nestydíš? — Odpovím i já také za sebe. — Ty lžeš, my ti nevěříme. — Bez nehod nepřitele nepoznáš. — Pravdy se nenajíš, lží se neudávíš. — Vy nemůžete sami sobě raditi; jak pak nám raditi chcete? — Bůh jest nejvyšší milosrdný; odpouští nám hřichy naše. — Člověk chová včely v oulech; dávajíť mu med a vosk. — Často lidé hynou klevetníků vinou. — Bůh praví: Pomáhej si sám, pomohu tobě i já.

§. 25. *Osoba podmětu* jest trojí: první, mluvíme-li sami o sobě (já, my); druhá jest ta, ku které mluvíme, jmenujíce ji (ty, vy); třetí ta, o které mluvíme (on, ona, ono, oní, ony, ona).

§. 26. Osobou podmětu řídí se osoba spony (slovesa). — Jest-li podmětem osoba první, jest i spona (sloveso) v osobě první; jest-li podmětem osoba druhá, jest i spona (sloveso) v osobě druhé; jest-li podmětem osoba třetí, jest i spona (sloveso) v osobě třetí.

Poznámka. Slova: já, ty, my, vy, on, ona, ono, oní, ony, ona jsou náměstky osobné. Náměstek: já, ty, my, vy užíváme jen tehdy, jest-li na nich zvláštní důraz. K. př. Já tomu nechci. — Jdětež i vy na vinici mou. — Ty o něm dobře mluviš, ale on o tobě zle. — My o voze a vy o koze.

V. Čím vyslovuje se podmět?

Cvičení 22.

Vyhledejte v následujících větách podměty a povězte, jakými slovy tyto podměty jsou vyjádřeny.

Bůh nevyplácí každou sobotu. — Poctivost trvá na věčnost. — Ctnost sama se chválí. — Vlk koží platí. — Psota nejdéle trvá. — Mráz kopřivy nespálí. — Dobré nad zlým vítězí. — Zlé samo se učí. — I dobrý časem pláče a zlý skáče. — Rovný hledá rovného. — Podobný podobnému se raduje. — Lakomý ani sobě nepřeje. — Svůj svého vždy zastane. — Kdo z vás jest bez hříchu? — Mluv vždy pravdu! — Naši vyhráli. — Nic není před Bohem skrytého. — Vše pomine; nic netrvá věčně. — Každý sobě nejbližší. — Dva muoho zmohou, jeden nic. — Tonoucí i slámy se chytá. — Zaháleti jest hřich. — Mluviti stříbro, mlčetí zlato.

§. 27. Podmětem bývají podstatná jména, přídavná jména, náměstky, číslovky a slovesa na otázku kdo? neb co? — Slovem „kdo?“ tážeme se na osoby, slovem „co?“ na věci.

VI. Čím vyslovuje se přísudek?

Cvičení 23.

Vyhledejte v následujících větách přísudky a povězte, a) co se jimi o podmětě vypovídá, b) jakými slovy (čili částmi řeči) tyto přísudky jsou vyjádřeny.

Oko jest do srdce okno. — Cizí zkušenosť jest dobrý učitel. — Čas jest nejdražší věc. — Zapoměnlivost je dcera lenosti. — Bůh jest sám působitelem všeho. — Ve starém zákoně paděstý rok býval létem milostivým. — Tělo lidské předivný jest nástroj. — Bůh je svědkem všech snažností našich. — Štěstí je vrtkavé. — Život je krátký. — Bůh je shovívající. — Pomsta jest Hospodinova. — Ty věci boží jsou. — Děti nejsou samých rodičů, ale také vlasti. — Slíbiti a dáti jest dvojí. — Tato kniha jest moje. — Budoucnosť jest naše. — Přemysl byl moudré myslí. — Saul byl vysoké postavy. — Josef Egypťský byl sličného vzezření. — Bůh jest, byl a bude. — Bude vojna. — Budiž světlo! — Pobudeme a více nebudeme. — Mysl soudí, vůle volí. — Hlava řídí, hlava táhne. — Vlídnotí každému se zavděčíš. — Nezabolí jazyk od dobrého slova. — Dobré slovo huby nespálí. — Zlata rez se nechytá. — Nešij pytle hedvábní. — Pokorné slovo hněv ukrocuje. — Zdvořilostí nezhřešíš. — Voda šumí a mlýny melí. — Slavík se bajkami nekrmí. — Vůní vlk netyje. — Závistí ještě nikdo nezbohatl. — Kdo neseje, ten nevěje. — Nůž, kterým se pořád krájí, nerzaví. — Lenoch i pod svou střechou zmokne. — Bohatství hruje a chudoba žije. — Loupiti není koupiti. — Tlachati není cepem máchati.

§. 28. Přísudkem o podmětě vypovídáme, co jest, čím jest, jaký jest, čí jest, co činí, co se s ním děje. — Přísudkem bývají podstatná jména, přídavná jména, náimestky, číslovky a slovesa.

VII. Jak označuje se spona?

§. 29. Spona označuje se a) pomocným slovesem býti, záporně nebýti, nebo pomocnými slovesy spůsobu: míti (sollen), moci (können), chtít (wollen), smíti (dürfen) a p.

b) Kde není pomocného slovesa, označuje se větová spona příponou slovesa, kteréž je přísudkem. K. př. Všickni zemřeme. V této větě přípona *me* je sponou větovou. Vlci vyli. — Skály se otřásaly.

Cvičení 24.

Růže jest keř. — Sokrates byl slavný mudrc. — Sloužiti Bohu jest královati. — Temena hor bývají sněhem pokryta. — Hvězda jitřní není stálice. — Panská láska není stálá. — Žižka se chtěl Prahy zmocnit. — Můžeš se lečemus učiti, ale všemu naučiti se nemůžeš. — I starodávné věci mohou se nám hoditi. — Nesmíš lháti. — Nikdo nemůže dvěma páňům sloužiti. — Kdo chce užívatí sladkého, musí prve okusiti kyselého. — Kdo chce hada umořiti, po hlavě ho musí biti. — Lhář má z paměti lháti. — Kdyby uměl blázen mlčeti, při mudrcích by mohl seděti. — Čin ty, co máš, a lidí nech mluviti, co chtí, pokoj bude. — Chceš-li moudrým mužem slouti, dej řečem mimo se plouti. — Spícího psa nemáš buditi.

VIII. O shodě přísudku s podmětem.

§. 30. Přísudek shoduje se s podmětem *v osobě, čísle, rodě a pádě.*

1. O osobě.

(Viz IV. §§. 25. a 26.)

2. O čísle.

Číslem označujeme počet osob nebo věcí. Jest troje:

a) jednotné (singular), mluvíme-li o jedné osobě nebo věci. K. př. oko, ucho, ruka, sto;

b) množné (plural), mluvíme-li o více osobách nebo věcech. K. př. oka, ucha, ruky, sta;

c) dvojné (dual), mluvíme-li o dvou osobách nebo věcech, jako: oči, uši, ruce, dvě stě.

Dvojněho čísla užívalo se druhdy vždy, když o dvou osobách nebo věcech se mluvilo; nyní užívá se ho buď úplně, buď z části u jmen podstatných, jimiž podvojné části těla lidského jmenujeme: oči, uši, ruce, nohy, prsa, rty, ramena, kolena. — Číslovky: dva, dvě, oba, obě, dvě stě jsou též čísla dvojněho.

3. O rodě.

A. O rodě jmen.

Rod jmen jest trojí: *mužský* (masculinum), *ženský* (femininum) a *střední* (neutrum).

1. Jména podstatná mají obyčejně jen jeden rod určitý.

2. Jména přídavná, některé tvary slovesné (příčestí a přechodník), většina číslovek a náměstek připouštějí trojí rod; mají buď *pro každý rod tvary zvláštní* (dobrý — dobrá — dobré;

jeden — jedna — jedno; druhý — druhá — druhé; on — ona — ono; můj — má — mé; který — která — které; nesl — nesla — neslo; nesen — nesena — neseno), nebo pro dva rody jeden tvar společný (m. oba, ž. a s. obě; m. dva, ž. a s. dvě; m. a s. jeho, ž. její; m. náš, ž. a s. naše; m. nesa, ž. a s. nesouc; m. nes, ž. a s. nessí); nebo pro všecky tři rody jeden tvar společný (dnešní m., ž. a s.; třetí, první, tři, čtyři, jejich, nesouce, nesše). —

B. O rodě sloves.

Rod sloves jest trojí:

1. činný (activum), když podmět sám něco činí.

K. př. Bůh stvořil svět. — Hříšná radost plodí žalost. — Pokorné slovo hněv ukrocuje. — Pokora činí pokoj, pokoj činí bohatství, bohatství činí pýchu, pýcha činí válku, válka činí chudobu, chudoba zase pokoru.

2. trpný (passivum), jenž značí činnost, kterou podmět na sobě trpí.

K. př. Nedbalý žák bývá trestáu. — Vlasové hlavy naší všickni sečteni jsou. — Amerika byla Kolumbem objevena. — Přej, a bude ti přáno. — Za Jana Lucemburského byly téměř všecky korunní statky buď v zástavu dány nebo prodány. — Od Husitů byla veškerá vojska křížácká, jež do Čech poslána byla, zahnána i dále stíhána.

3. střední (medium) t. j. činný i trpný zároveň, když činnost od podmětu přímo vycházející zpět naň se vrací.

K. p. Rozum cvičením se brousí. — Modli se a zlých skutků varuj se. — Kdo se prachu bojí, do mlýna se nehodí.

4. O pádech.

Pádův jest sedm:

1. nominativ na otázku kdo? co?
2. genitiv na otázku čí? koho? čeho?
3. dativ na otázku komu? čemu?
4. akkusativ na otázku koho? co?
5. vokativ, když na někoho voláme;
6. lokal na otázku v kom? v čem? kde?
7. instrumental na otázku kým? čím? kudy?

Podmětem bývá nominativ, přísudkem pak buď nominativ buď instrumental i genitiv, zřídka ostatní pády.

Cvičení 25.

(O shodě přísluhku s podmětem.)

Ovoce dozrává. — Číše kolují. — My čteme, vy píšete, oni běhají. — Zástupové šli za Ježíšem. — Vojáci bojovali. — Hřichové mohou nám být odpuštěni. — Hřichy byly mu odpuštěny. — Větrové přestali, moře se utišilo. — Děti plakaly. — Vychodily si nožky, vydělaly si ručky. — Zpustly stodoly, zbořeny jsou obilnice, vyschlou obilí. — Mračna se rozešla. — Některé věci divny jsou pro svou krásu. — Tělo nemocno jest. — Lid byl vesel. — Borovice jsou několikery. — Čas smrti nejistý jest. — Ctnost věčna jest. — Štěstí jest vrtkavé. — Tygr jest dravec. — Bůh jest dárce všeho dobra. — Libuše byla knězna. — Král Cyrus byl zakladatelem říše perské. — Čistota jest vši šlechetnosti královna. — Athény byly ozdoba země řecké. — Dobří lidé jsou klenot města. — Mnoho nás nebylo. — Několik jich scházelo. — Deset tisíc vojska v bitvě padlo. — Dvě dítka zemřelo. — Trest a kázeň ukládá se lidem nezbedným. — Nebe a země pominou. — Ozim a jař potlučena byla. — Moudrý a blázen ve spaní jednostejní jsou. — Propast a zahynutí nebývají nasyceny. — Ty a bratr tvůj mluvte k skále této. — Pán i paní zdrávi byli. — Země česká i Morava válkami obtíženy byly.

IX. O čase.

§. 31. Slovesy naznačujeme, že se něco již stalo, že se něco nyní děje, nebo že se něco teprve stane. (Viz §. 13.) Dle toho jest čas trojí:

1. *přítomný*, kterým se vyjadřuje, že se něco nyní děje.

K. př. Jest léto. Obilí na poli se bělá, zraje. Zralé obilí se žne srpem, seče kosou nebo hrabici; potom se váže v snopy a sváží se do stodol. Dne ubývá, noci přibývá. Ovoce dozrává. Hospodyně trhají len, drhnou jej, kladou na rosu a praží hlávky na slunci. Vlaštovky chystají se na cestu do teplých krajin.

2. *minulý*, kterým se vyjadřuje, že se něco již stalo.

K. př. Blíží se zima. Slunce sklonilo se na obzoru, a dne i tepla ubylo. Rolníci skončili polní své práce. Mnohá zvířata upadla již v zimní svůj spánek. Listí opadalo. Sníh pokryl temena hor. — Zima nastala. Dne přibývalo a noci ubývalo. Sládci a hostinští vozili led do lednic. Sníh pokrýval zemi. Lidé jezdili na saních. Hoši proháněli se na ledě.

3. *budoucí*, kterým se vyjadřuje, že se něco teprve stane.

K. př. Příroda neustane v činnosti své rušivé a tvořivé. Pole, luka a lesy budou každoročně nové rostliny vydávat, tvorové rozmanití budou se rodit, budou po čas těšit se životu svému a vykonavše dráhu tvůrcem jim vyměřenou budou vracet se, odkud

vyšli. — Písmo svaté dí, že proroctví přestanou, jazykové utichnou, umění v nic přijde, ale láska že zůstane na věky. —

Cvičení 26.

Vyhledejte v následujících větách všecka slovesa a určete jejich čas.

Bůh jest, byl vždy a bude vždy. — Co bývalo, není. — Jak nabyl, tak pozbyl. — Nebe a země pominou, ale slova má nepominou. — My jsme tu druhdy nebyli, ale teď jsme a zase zde nebudeme. — Co věkové vystavěli, zvrne doba. — Všickni jsme z krve a z masa. — Z vlka nebude oráč. — S kým jsi, takový jsi. — Co se lehce nabude, snadno se to odbude. — Za pýchou palice chodí. — Pověst po uších lidských litá. — Závistí ještě nikdo nezbohatl. — Odkladky jsou odpadky. — Bůh práci miluje. — Straka přiletěla, dostaneme hosti. — Bude to tajno jako šídro v pytli.

Cvičení 27.

Opište čl. 16. „Hádanky prostonárodní“, podtrhněte slovesa a určete jejich čas.

X. O spůsobě sloves.

§. 32. Spůsobem slovesa vytykáme, *jak* sobě co o podmětě myslíme a *jak* má posluchač výpovědi naší porozuměti.

Tímto spůsobem mluvení naznačujeme buď skutečnost, buď možnost, buď nutnost (povinnost).

Dle toho máme tři spůsoby slovesa:

1. *oznamovací* (indikativ), kterým označujeme skutečnost.

K. př. Přemyslovci vládli v Čechách do roku 1306. — Bořivoj byl první kníže český. — Svatopluk dal r. 1108. Vršovce vyhubit. — Národ nezahyne, dokud nepřestane pěstovati jazyk svůj a neodřekne se ho.

2. *podmiňovací* (kondicional), kterým označujeme možnost nebo přání.

K. př. Kéžby uhostila se svornost u národů slovanských! — Čechové nebyli by podlehli, kdyby byli svorni bývali. Nebyli by bývali přemoženi, kdyby sami jedni proti druhým nebyli povstali.

3. *rozkazovací* (imperativ), kterým označujeme buď nutnost nebo povinnost, mluvíce přímo k osobě, kteréž co činiti jest.

K. př. Synu, čítej často v knize přírody! — Snaž se poznati dějiny otců svých, jich slavné činy i jich vady; zhlízej se v onech

a vystříhej se těchto! Nelibuj si v řeči a mravech cizáckých a ne-povrhuj ničím, co předkům tvým bylo svato!

§. 33. Tyto tři spůsoby zoveme *určitými*, protože jimi určito vytýkáme osobu, rod a čas, čímž úplnou myšlenku pronášíme. Tvar, jímž některý z těchto tří určitých spůsobů značíme, nazýváme *slovesem určitým*.

Vedle těchto spůsobů máme ještě *tvary slovesa neurčitého*, t. j. takové tvary, kterými úplnou myšlenku vyjádřiti nelze; jsou to pouhé názvy činnosti a stavu.

Tvary tyto jsou: 1. *neurčitý spůsob* (infinitiv), 2. *dostižný spůsob* (supinum), 3. *příčestí* (participium) a 4. *přechodník* (transgressiv).

Cvičení 28.

Vypište ze článku 5. „Co Bůh činí, dobře činí“ všecka slovesa určitá a vytkněte jejich osobu, čas a spůsob.

§. 34. Pomocné sloveso „být“ časuje se takto:

S p ú s o b

Č a s	oznamovací (indikativ)	podmiňovací (kondicional)	rozkazovací (imperativ.)	přechodník (transgressiv)	příčestí (participium)	neurčitý (infinitiv)
přítomný	1. jsem 2. jsi 3. jest 1. jsme 2. jste 3. jsou	bý -y,-a,-o,- -y,-a,-o,- -y,-a,-o,- -y,-a,-o,- -y,-a,-o,-	bych -y,-a,-o,- by -y,-a,-o,- bychom -y,-a,-o,- byste -y,-a,-o,- by	2. bud 1. budme 2. budte	muž. r. jsa žen. r. jsouc stř. r. jsouc jsouce	být
minulý	jsem jsi (jest) jsme jste (jsou)	byl -y,-a,-o,- -y,-a,-o,- -y,-a,-o,- -y,-a,-o,- -y,-a,-o,-	bych -y,-a,-o,- by -y,-a,-o,- bychom -y,-a,-o,- byste -y,-a,-o,- by	muž. r. byv žen. r. byvši stř. r. byvši byvše	byl-a-o, —i-y-a	
budoucí	budu budeš bude budeme budete budou			buda budouc budouc budouce		

Cvičení 29.

Vyhledejte v následujících větách sponu (pomocné sloveso) a vytkněte její osobu, čas a spůsob.

Břetislav byl postavy spanilé a myslí udatné. — Ty nejsi párem naším. — Hrubý z Jelení byl muž mrvavý ušlechtilých. — Božena byla krásných očí a libého vzezření. — Černý květ jest obrazem smutku. — Oko jest zrcadlo duše. — Beze světla byl by svět pro nás tmavým hrobem. — První lidé byli z ráje vyhnáni. — Budeme dobrí přátelé. — Kdož bude upřímný k tomu, kdo ke svým bratrům nebyl upřímný? — Kdyby nebylo kdyby, nebylo by chyby. — Byl bych šťastnějším, kdybych v mládí byl pilnějším býval. — Zahálka jest počátek všech nepravostí. — Kéžby otec zdráv byl. — Buď poctiv a budeš šťasten. — Což by byl svět ten bez luk a bez zahrad? — Buďte upřímní! — Kdybych nebyl Alexandrem, volil bych sobě býti Diogenem. — Až budete muži, budete mítí více zkušenosti. — Bodejž byl ten rozum před soudem, který bývá po soudě! — Nebudou-li hosté hrdi, nebude také dům těsen.

XI. O spůsobě výroku.

§. 35. Přísudek se sponou jedním slovem nazýváme *výrokem*.

§. 36. *Spůsoba (forma) výroku jest čtvera:*

1. oznamovací, když o podmětě něco skutečného, jistého vypovídáme.

Cvičení 30.

Kůň řehce. — Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá. — Moře hluboké jest. — Železo rez sežírá, a závistník od závisti umírá. — Svéhlavost jest vada slabého rozumu. — Stud jen jednou ztratíš. — Z pilnosti se štěstí rodí, lenost holou bídu plodí. — Škoda vtipu dodává. — Opatrnosti nikdy nezbývá. — Prázdný sud se nejvíce ozývá. — Struna přliš natažená praskne. — Cikánovy děti nebojí se jisker. — Chticímu se křivda neděje. — Po dešti slunce jasněji svítí. — Každý pták své hnizdo chváli.

2. žádací, když vyslovujeme přání, aby se něco stalo.

Cvičení 31.

Ó by již večer byl! — Rád bych zdráv byl. — Kéž byste svorní byli! — Kýž to celý svět slyšel! — Aby se Pán Bůh smiloval! — Ó bychom byli zemřeli v zemi Egyptské! — Ó kdybychom byli raději zůstali za Jordánem! — Ještě bych měl mnoho mluvit vám. — Rády by oči jedly, ale žaludek nemůže. — Kéž byste pro spasení duše přikázání boží plnili!

3. rozkazovací, když někomu poroučíme, někoho napomínáme, nebo k něčemu vybízíme.

Cvičení 32.

Važ si času, chop se práce. — Boj se Boha, styd' se lidí, nehřeš více, Bůh tě vidí. — Přemysli dobré, začni rychle, konej pilně. — Dobré myslí bud', dcero! — Staň se vůle tvá! — Ve štěstí doufej, v neštěstí nezoufej! — Hedbávnou rukou přítele vybírej a drž železnou. — Pravdu sobě huďme, dobrí spolu budeme. — Ctěte stáří! — Zvučte níziny země! — Posilte sebe a budete muži!

4. tázací, když dotazujeme se buď jednotlivého slova u větě, nebo žádáme na otázku svou odpovědi *ano* nebo *ne*.

Cvičení 33.

Jakou žalobu vedete na člověka tohoto? — Co jest pravda? — Kde, mily ptáčku, vzal's ten rozkošný zpěv? — Stará vrbo, proč jsi tak smutna? — Kdo to pravil? — Odkud ploveete a kam chcete? — Zdaliž jsem já strázným bratra svého? — Kdo jest ten, kterýž tak zhrda vykračuje? — Co lid všechn spěchá k Vyšehradu? — Co ten četný shon as znamená?

§. 37. Podlé spůsoby (formy) výroku (čili ohledem na spůsob mluvení) rozeznáváme tyto věty: 1. oznamovací, 2. žadací, 3. rozkazovací, 4. tázací.

Cvičení 34.

Vypište z čítanky podvou větách každého druhu a podtrhněte podmět jednou a přísudek dvakrát.

§. 38. Všecky věty dělíme vůbec a) na *kladné* (tvrdicí, jistici) a b) na *záporné*.

Pozn. Záporná částice *ne* splývá v jediné slovo se slovesem, na němž označena jest osoba podmětu.

Cvičení 35.

Povězte, jaké jsou následující věty: a) co do spůsoby výroku, b) jsou-li kladné či záporné.

Ctnost se závistí chodí. — Ctnost neléhá na peci. — Proč by sobě stýskal člověk? — Ó by tak bylo, jakž jsi mluvil. — Kdož by se nebál tebe, Pane, a nezveleboval jména tvého? — Nechod' se vším na trh! — Meče na mrtvém nezkoušej! — Pamatuj na zadní kola! — Pod šupinou hledej jádro! — Není-liž člověk ten utrhač? — Proč jsi mne oklamal? — Bůh nedává všecko dobré jednomu

člověku. — Nekaždé lýko váže. — Ve mnohomluvném pravdy nemnoho jest. — Slova jeho úst jsou nepravá. — Moudrost nezavistna bývá. — Slavní nevždycky jsou moudří. — Dobré dobrým se nikdy nezkazí. — Žádný člověk nenarodil se moudrý. — Nic na světě není dokonalého. — Žádný jemu žádné překážky nečinil. — Předkové moji nikdy žádnému nesloužili.

XII. O hláskách.

§. 39. Každá věta skládá se ze slov; slova skládají se z hlásek. — *Hlásky* jsou nejjednodušší *slyšitelné hlasys* mluvy lidské. — *Viditelná znamení hlásek* slovou *písmena* nebo *litery*.

§. 40. Celá řada písmen v určitém pořádku sluje *abeceda*: a, á, b, c, č, d, ð, e, é, ě, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, m, n, ñ, o, ó, p, r, ř, s, š, t, ſ, u, ú, û, v, y, ý, z, ž.

V cizích slovech vyskytují se ještě spřežky *qu* a *x* a dvojité *w*. Za *qu* píšeme v nynější češtině *kv*, jako: kvitance, likvidace, Kvirin; za *x* ve středu slova klademe *ks*, jako: Aleksandr; ale na počátku a na konci slova je obyčejně píšeme, jako Xerxes, Felix.

Ve slovech německých rozeznáváme *w* od *v*; *w* zní jako české *v*, k. p. Wolf (čti Wolf); *v* vyslovujeme jako *f*, k. p. Volkmaun (čti Folkmann).

§. 41. Hláska, kterou slovo začíná, sluje *násloví*, kterou se končí, sluje *zásloví* (koncovka), která pak mezi náslovím a záslovím jest, sluje *slovostředí*.

§. 42. *Velikých náslovních písmen užíváme* nyní:

1. z počátku řeči nebo počínáme-li nový odstavec;
2. v násloví jmen vlastních;
3. ve slově „Bůh“; (však píšeme *bůh*, *bůže*, mluvíce o po-hanských bozích);
4. v dopisech u náměstek: Ty, Vy, Tvůj, Váš.

Veskrze velikými písmeny píší nápisu na domech, budovách, pomnících, štítach a p.

XIII. Rozdělení hlásek.

§. 43. Hlásky dělí se *a) na samohlásky, b) souhlásky*.

1. *Samohlásky* jsou v jazyku českém tyto: a, e, i, o, u, y; á, é, í, ó, ú, û, ý. Samohlásky znějí zvukem nepřerušeným. Samohláskami nazývají se proto, že netolikovo spojení se souhláskami, ale též *samy o sobě slabiky* tvoří.

2. *Souhlásky* jsou všecky ostatní hlásky české. Mají tu vlastnost do sebe, že jen za pomocí samohlásek do slabik se pojí.

Poznámka. Po souhláskách *l* a *r* zanikly samohlásky tam, kde *l* a *r* stojí mezi dvěma souhláskami nebo po souhlasci v zásloví, jako ve slovech: *vlk*, *płt*, *plž*, *plst*, *vlhký*, *prst*, *srp*, *krk*, *dřn*, *prst*, *srna*, *mrzky*; *nesl*, *vezl*, *padl*, *trhl*, *kapr*, *bratr*, *kmořr*, *vítř* a p.

§. 44. Veškery hlásky vznikají obzvláštní činností mluvidel, t. j. hrdla, jazyka, podnebí, nosu, zubův a rtův. K vyslovování souhlásek jest mluvidlům většího cviku zapotřebí, nežli k vyslovování samohlásek. Souhláskami článkuje se řeč.

XIV. O samohláskách.

§. 45. Samohlásky dělíme:

1. podlé času, po který znějí, na:

- a) krátké: *a, e, i, o, u, y*;
- b) dlouhé: *á, é, í, ó, ú, ū, ý*.

2. Podlé působení jejich na předchozí souhlásky ve:

- a) tvrdé (nepodnebné): *a, á, o, ó, u, ú, ū, y, ý*;
- b) měkké (podnebné): *i, í*;
- c) střední (obojetné): *e, é*.

3. Podlé závažnosti, totiž podlé plnosti a moci hlasu svého dělí se samohlásky na závažnější a méně závažné; tak na př. *a* ve *ma* jest mocnější a závažnější než *e* ve slabice *me*, *é* ve slově *mléko* závažnější než *i* ve slově *mlíko*, kteréž v obecné mluvě slýcháme. Dle této vlastnosti své mohou se samohlásky krátké srovnati do stupnice:

a, o, u, y, e, i,

ve kteréž nejvíše stojí nejplnější a nejzávažnější *a*, po něm slabší *o* atd. až do nejslabšího *i*.

4. Podlé učlánkování jest *a* hrdelní, *i* podnebné, *u* retné; *e* hrdelně podnebné, *o* hrdelně retné, *y* retopodnebné.

5. Podlé složitosti konečně rozeznáváme samohlásky jednoduché a složené.

Jednoduché jsou: *a, á, e, é, i, í, o, ó, u, ú, y, ý*.

Složené jsou: *ou, ě, ū*.

Tyto vznikají spojením dvou rozdílných samohlásek v téže slabice a nazývají se *dvojháskami*.

Dvojhlásky jsou:

- a) *vlastní* (pravé): ou;
- b) *nevlastní* (nepravé): ě, ū.

§. 46. Zvláštní zmínky zasluhují dlouhé samohlásky ó, ú, ū.

1. Hláska ó vyskytuje se nyní jen jakožto citoslovce, jako:

6 Bože!

2. ú píšeme v násloví, jako: úrad, úhoř, úhor, údolí, ústav, úkaz, úhel (název měřický), útěk, úraz, úvod, účel, úloha, úterý, úmysl, útrata, úroda, úl, úd, ústa, Ústí, Úpa, úklad, úpatí, újezd, úval, útěcha, útočiště, účinek, úplněk, úzlabí, úzký, úhledný, útlý, úlispný, účasten.

3. Písmenem ū naznačujeme dlouhé u, které vzniklo z o; k. př. Bah, sál, stál; genitiv slov těchto ukazuje, že ū vzalo původ svůj z o: Boha, soli, stolu.

Ze slov, ve kterých píšeme ū, pamatujte zvláště a) *podstatná jména*: kůl, kůň, nůž, půst, vůl, vůz, dům, dvůr, hnůj, ltíj, důl, hůl, důkaz, důvěra, chůva, kůra, kůže, můra, lůno, nůše, nůžky, růže, vříškě, krůpěj, krůta, kůr, trůn, vztřást, vůle, půda, chůze, odpůrce, vůdce, strůjce, tvůrce, škůdce, důchod, průběh, původ, průtrž, průsmyk, vůkolí, slůvko, jahůdka, potůček, strůmek, půl; b) *v náměstkách*: můj, tvůj, svůj; c) *v příslovcích*: dolů, domů, hůře; d) *ve slovesech*: můžeš, může, můžeme, můžete, stůj a m. j.

Cvičení 36.

Jak jmenují se psané nebo tištěné znaky hlásek? — Jaký rozdíl jest mezi hláskami a písmeny? — Které hlásky nazýváme samohláskami a proč? — Proč jmenujeme ostatní hlásky souhláskami? — Která samohláska jest nejzávažnější a která nejméně závažná? — Jak nazývají se jednotlivé samohlásky podlé učlánkování? — Jak nazývají se složené samohlásky a jak se dělí? — Jmenujte nejdůležitější slova, ve kterých píšeme ú nebo ū.

XV. O souhláskách.

§. 47. *V jazyku českém máme 25 souhlásek: b, c, č, d, đ, f, g, h, ch, j, k, l, m, n, ň, p, r, ř, s, š, t, ť, v, z, ž.*

Souhlásky dělíme:

1. Podlé *mluvidla*, kterým hlavně se článkuji čili dle učlánkování na

a) podnebné, které se článkují v podnebí: j; ď, t, ň; ž, š, č; ř;

b) nepodnebné, které se nečlánkují v podnebí: g, k, h, ch; d, t, n; z, s, c; l, r; v, f; b, p, m.

Podnebné i nepodnebné souhlásky rozdělují se zase takto:

a) hrdelné: g, k, h, ch;

b) zubné: d, t, n; ď, ţ, ň;

c) jazyčné: l, r, ř;

d) retné: b, p, m;

e) retozubné: v, f;

f) sykavé: z, s, c; ž, š, č;

g) podnebnice vlastní: j.

2. Dle toho, jakým proudem dechu se článkují, jsou souhlásky:

a) jasné: b, d, ď, g, h, v, z, ž;

b) temné: p, t, ţ, k, ch, f, s, š, c, č;

c) plynné: j, l, r, ř, m, n, ſ.

3. Dle jakosti zvuku jsou souhlásky:

a) tvrdé: g, h, ch, k, r, n, d, t;

b) měkké: c, č, ď, j, ň, ř, š, ţ, ž;

c) obojetné: b, f, l, m, p, s, v, z.

Cvičení 37.

Po tvrdých souhláskách píše se y nebo ý.

Bez rozumné svobody nemá život lahody. — Na tvrdý klín tvrdé palice třeba. — Nechlub se pradědy, jsi-li sám škaredý. — Štěstí noclehů mění. — Pravdou stává se člověk silným, svobodným a velikým. — Každý začátek těžký jest. — Chyba vladne člověkem. — Slunce všecky tvory osvěcuje. — Kde není lásky, není výry. — Mladý lhář, starý zloděj. — Ryzec kravský jest jedovatý. — Bez ochoty zlé roboty. — Co se té netýče, do toho nestrkej rýče. — Boh jest pouhý duch. — Špičatý nůsek rád podrývá. — Tonoucí i stébla se chytá. — Tichá voda břeky ryje. — Útlé stromky ochrany potřebují.

Cvičení 38.

Po měkkých souhláskách píšeme i nebo í.

Dávnověký Vyšehrad jest nyní tvrzí. — Prázdný sud nejvíce duní. — Z pilnosti se štěstí rodi, lenost holou bídu plodi. — Bez veliké příčiny nehledej cizí otčiny. — Umění jest v štěstí okrasa, v neštěstí útočiště. — Cizí oko nehledí široko. — Více nežli sečí získáš mírnou řečí. — O duši větší než o tělo péči máti sluší. —

Střídmost v jídle a pití prodlužuje živobytí. — Kdo nebyl při díle, nebudl při jídle. — *Hříšná radost plodí žalost.* — Dělej, jak ti řemen stačí. — *Mladí ležáci, starí žebráci.* — *Mravenci jsou nám příkladem vytrvalosti.* — *Nečistota zdraví škodí.*

Cvičení 39.

Po obojetných souhláskách píšeme i, ī, jsou-li měkké, však y, ý, jsou-li tvrdé.

Pýcha k hlouposti se druží. — Bodláčí píchá. — Z lipového lýčí pletou se provazy. — Čihář na ptáky líčí. — Od nastuzení člověk sypá. — Čím lepší úroda, tím více obilí sypá. — Sítí roste ve vodě. — Chceš-li žít, musíš síti. — Sytí neradi všecko jedí. — *Líška* dává ořech. — *Lyska* má hnizdo ve vodě. — *Líška* je psovitý dravec. — Plavci vyhýbají se víru na vodě. — Ptáci střehou se dravého výra. — Víra bez skutků jest mrtva. — I chatrný oděv může čist být. — Blesky počaly bít do stanů tatarských. — Važ si dobrého bydla. — Slepice na bidle sedávají. — *Pysky* služí též rty. — Mnoho pisku, málo zisku. — Každý pravý Čech dobře ví, že má jeden druhému říkaty vy. — — Pozorlivý člověk často vidá, že ten, kdo více vydá než přijme, na mizinu posléze přichází. — Chceš-li tělo zdrávo a čisto míti, musíš je často čerstvou vodou myti. — Pes bolestí vyje. — Děvče věnce vije. — Každý nerad líbá ruku, která ho bila. — Země Česká nejednou byla jevištěm války bratrovražedné. — Pes dobrě si pamatuje, kde byl bit. — Veliké bitvy malé bitky předcházívají. — Panské zbytky hojnější bývají než selské hostiny. — Kararský mramor jest bílý. — Bílí netřeba síti, samo se vzmáhá. — Když se blýská beze hrůzni, říká se, že se blýská na časy. — Z blízka mnohé věci jinou tvářnost mívají, nežli z daleka. — Když ujedeš měli, postoup s koněm chvíli. — Lékaři radí, by se slabí lidé často umývali studenou vodou. — Na maltu potřebí jest písku. — Petrzel podobá se kozípysku. — Slepýš živé mladé rodí. — Dřevo slepíš sice, ale nesvaříš. — Sira hoříc mění se v kyselinu siřičitou. — Ve Švýcařích vyrábí se velmi mnoho sýra.

Cvičení 40.

Vypište z následujících vět slova, v nichž po obojetné souhlásce psáno jest y nebo ý.

1. Kdo haní, rád by měl, kdo chválí, rád by odbyl. — Opatrnosti nikdy nezbývá. — Horské potoky tekou bystře. — Babyka jest druh javoru. — U každého obyčej svůj. — Mnohé bylinky mají léčivou moc. — Dobré bydlo člověka píchavá. — Kobyla běhá za dilem, a hřibě bez díla. — Kdyby bylo po všem psí, nezůstalo by kobyly ve vsi. — Zlé býli nejplennější. — Za starých časů byly boje býků oblíbenou zábavou. — Mnoho dobytka hyne morem. —

Město Bydžov leží nad Cidlinou. — Aleksander Veliký dobyl Babylonu. — Jan Amos Komenský sepsal slavné dílo, jménem: „Labyrint světa a ráj srdce.“ — Co zbytečno, nebývá požitečno.

2. Blýskání beze hřmění slove blýskavice. — Ne každé lýko váže. — Co se lysé zrodí, lysé zhyne. — Lysé hřibč i koněm lysým bude. — Lyska má na čele širokou blflou lysinu. — Zvířata lýtek nemají. — Kdo často do mlýna chodí, zmoučí se. — Na kolo mlýnské netřeba moře pouštěti. — Jaký mlynář, taký mlýn. — Čas jako voda plyne. — Dost pelyňku hrstka ke zkažení nápoje bečky. — Komáry cedíme, velbloudy polykáme. — Kdo štěstím oplývá, na mnohé se nepamatuje. — Slyš mnoho a mluv co nejméně! — Lykurg byl slavný zákonodárce Sparfanů. — Illyrové byli ve starém věku národ veliký. — Kdo časem plýtvá, chudne. — Staří Řekové slynnuli učeností. — Lýra jest téměř nejstarší nástroj hudební.

3. My o vlku, a vlk za humny. — Veselá mysl píl zdraví. — Myšlenky a oblaka myta neplatí. — Ranné setí často zmýlí a pozdní vždycky. — Kočce o myších se snívá. — Přemyslovci vládli v Čechách více než 500 let. — Litomyšl jest město starobylé. — Na lékaře nemyslí, kdo jest veselé myslí. — Nepomučě havranu mýdlo, ani mrtvému kadidlo. — Ruka ruku myje. — Hmyz velmi se rozplemeníuje. — Předkové naši příbytků svých nezamykali. — Hlemýžď zahradní bývá postní lahůdkou. — Mys Zelený jest na západním a mys Dohrá naděje na jižním břehu Afriky. — Těsné průchody mezi horami slovou průsmyky. — Na housle hraje se smyčcem. — Myrta byla Venuši posvěcena.

4. Pýcha předchází pád. — Kdo se studem pyří, snadno nezahýří. — Prázdný pytél nestojí. — Zpytuj dříve než učiniš, abys pykati nemusil. — Neudržel-lis mezi zuby, mezi pysky nezadržíš. — Prášek na květu slove pyl. — Netopýr má velmi jemný cit. — Medvěd pyskatý žije v Indii. — Pyramidy staroegyptské měly podobu čtverečného jehlance. — Típytí-li se hvězdy noc před třemi králi, rodí se bílí beránci. — Není vše zlato, co se típytí. — Slepýš náleží k čeledi ještěrů beznohých. — Ssacei jednokopytní mají na nohou jen jeden prst, jenž kopytem oděn jest.

5. Jez do syta a dělej do potu. — Sytý lačnému nevěří. — Sysel dosti chytré zvíře, prozradí se předce v díře. — Na slunci teplo, a při matce synu blaze. — Syp koni obroku, půjde s tebou do skoku. — Sypká půda vláhy nedrží. — Lelkováním se nena-sytíš. — Kdo zlosynům promíjí, dobrých ubíjí. — Mladý strom bez vláhy usychá. — Třese se jako osyka. — Sýc prý zvěstuje smrt. — Březové dříví i syrové dobře hoří. — Kdo čerstvý sýr jí, pes ho nekousne. — Sýkory živí se hmyzem. — Osyppky jsou nakažlivá nemoc kožní. — Na podzim bývá sychravo. — Matěj Sychra byl slavný buditel národního Čechů vědomí na počátku tohoto století. — Had syčí. — Modlitebny židovské zovou se synagogy. — Syrakusy byly ve starém věku největším a nejbohatším městem na Sicilii. — Syrie leží na pobřeží středozemského moře mezi Malou Asií a Arábii.

6. Malí si tykají, velcí si vykají. — Zvyk je zlý pán. — Pyšný žebrák nic nevyprosí. — Dobrý přítel zlato převyšuje. — Otec stýskal a syn výskal. — Kdo řadu zvyká, rádu odvyká. — Kdo chce s vlky být, musí s nimi výti. — Vyčkej času jako husa klasu. — Bůh vysoko, ale vidí daleko. — Nevýskej, dokud jsi nepřeskočil. — Vyšehrad býval sídlem knížat českých. — Kožešina vydří draze se platí. — Z jiker vyzy, mořské ryby, připravuje se kaviar. — Vydra žíví se ráda rybami. — Vyžle jest druh ohařů. — Přežívavci přivádějí rozmočenou potravu z čepce do huby a přežvukují. — Výr jest největší sova.

7. Nedůsledný člověk mluví a jedná brzy tak, brzy jinak. — Kdo chce brzy zbohatnouti, musí záhy spoření zvykat. — Trpí sýček za svůj jazýček. — Zle jest, když jazyk před rozumem ubíhá. — Vy mne nazýváte mistrem a pánum a dobré pravíte. — Boha vzyvej, k práci se měj. — Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.

Cvičení 41.

Ve kterých slovech píšeme po *b*, *l*, *m*, *p*, *s*, *v* a *z* široké *y* nebo *ý*?

Poznámka. Kdy po obojetných souhláskách v záslově píšeme *y* neb *i*, ukáže tvarosloví.

XVI. O proměnách samohlásek.

§. 48. Samohlásky nejčastěji mění se:

- přehlasováním,
- stupňováním,
- stahováním.

Cvičení 42.

Pozorujte změnu samohlásek v následujících slovech, všimajíce si zároveň významu slov těchto!

a) žal — žel, jezovec — jezevec, voňal — voněl, Vyšehrad — Vyšehrad, píšu — piši, píšou — piši, juž — již, výdaj — výdej, hraj — hrej, házati — házeti;

b) kladu — skládám, vidím — vídám, sadím — sázím, nesu — nosím — náše — snáším, teku — útek — točím — tok — potůček — stáčím, vezu — vozím — vůz — svážím, veleti — voliti — vůle, sedím — sadím — sázím, klenouti — kloniti — klaněti — skláněti se; hněti — hnojiti — hněj, píti — pojiti — napájeti, běti — boj, mříti — mořiti — mařiti;

c) vojevoda — vévoda, moja — má, tvoje — tvé, mojemu — mému, oboje — obé, bojati se — báti se, znamenije — znamení, božija — boží.

a) Proměna samohlásek ve slovech v odst. a) uvedených, nazývá se *přehlasováním*. Přehlasování záleží v tom, že samohlásky *a*, *o*, *u*, *ou*, položeny vedle měkkých souhlásek, mění se v *e*, *ě*, *i*, *í*, aniž význam slova se mění.

b) Proměna samohlásek ve slovech v odst. b) uvedených nazývá se *stupňováním*, kterýmž se tvoří z téhož kořene slova rozličného významu. Stupňování jest měnění samohlásek lehčích v závažnější; čehož pamatujte dvojí spůsob:

1. *dložení*, k. p. *kladu* — *skládám*, *vídám* — *vědám*, *sadím* — *sázím*;

2. *zaměňování* samohlásek slabších v závažnější tímto pořadem: *i*, *e*, *ě*, *y*, *o*, *u*, *a*, *á*, k. p. *nesu* — *nosím*, *snaším*, *sedím* — *sadím*.

c) Proměna samohlásek ve slovech v odst. c) uvedených nazývá se *stahováním*. Stahování záleží v tom, že dvě krátké samohlásky, hláskou *j* oddělené, stahuji se někdy v jednu dlouhou, při čemž význam slova se nemění.

XVII. O proměnách souhlásek.

§. 49. Nejzávažnější proměny souhlásek jsou tyto:

- a) *obměkčování*,
- b) *rozlišování*,
- c) *neúplné spodobování*.

a) Obměkčování záleží v tom, že tvrdé souhlásky: *d*, *t*, *n*, *r*, před měkkými samohláskami: *e*, *ě*, *i*, *í* mění se v měkké, a řídší sykavky: *c*, *s*, *z* mění se v hustší: *č*, *š*, *ž*.

Příklady: *had* — *hadi* — *hádě*; *svatý* — *svatí* — *svatě*; *jelen* — *jeleni* — *jelent* parohy; *bratr* — *bratře* — *bratři*; *otec* — *otčina* — *otče*; *vysoko* — *výše* — *výšina*; *svézti* — *svážeti* — *svážím*.

b) *Rozlišování* záleží v tom, že souhlásky nebo neoblíbené skupiny souhláskové mění se v souhlásky zcela jiného zvuku.

Rozlišuje se pak:

h v z, ž : *druh* — *druzi* — *družina* — *družba*; *drahý* — *draze* — *dražší*; *noha* — *noze* — *nožka*; *mohu* — *můžeš* — *může* — *můžeme* — *můžete*; *trh* — *tržiště*;

ch v š : *jinoch* — *jinoši*; *sluch* — *slyšeti*; *vrch* — *vršek*; *pýcha* — *pýše*;

k v e, č : žák — žáci; peku — pečeš; oko — oči; ruka — ruce — ručka;
 d v z : hoditi — hozen; hraditi — hrazen;
 t v e : drtiti — drcen; nutiti — nucen;
 dt a tt v st : krad-ti — krásti; plet-ti — pléstí;
 ck v čť : anglický — angličtí;
 sk v šť : český — čeští;
 kt a ht v e : pek-ti — péci; mo-h-ti — moci.

c) Neúplné spodobování záleží v tom, že 1. jasné souhlásky: *b, d, ď, g, h, v, z, ř* znějí na konci slov a 2. před temnými jako temné; 3. temné souhlásky: *p, t, č, k, ch, f, s, š, c, č* před jasnými jako jasné.

Cvičení 43.

a) Jasné souhlásky znějí na konci slov jako temné.

Zub jazyk častěji poraní, a předce zůstávají dobrými sousedy. — *Dub* byl pohanským Němcům stromem posvátným. — *Hlad* jest nejlepší kuchař. — *Soused* se sousedem plané hrušky jísti povinen. — *Ved* si tak, jak ti kapsa stačí. — *Dluh* jest zlý duch. — Krásný páv peřím a člověk uměním. — Pokorné slovo *hněv* ukrocuje. — *Bez* oprati na *vůz*, *bez* vesla na *lod*, *bez ostruh* na koně se *nasad*! — *Drž* se řemesla, *jemuž* nejlépe rozumíš!

b) Jasné souhlásky znějí před temnými jako temné.

Příklady. Po niti *klubka* se dovíješ. — Učení má kořen hořký, ale plod *sladký*. — Člověk rozličným *křehkostem* podroben jest. — *Plavce* na suchu, *jezdce* bez koně nepoznáš. — Věrná *služka* často služby ujemení. — Lepší *blízký* soused než daleký přítel. — *Ukažte* mi peníz daně! — *Nechodte* po špatných cestách!

c) Temné souhlásky znějí před jasnými jako jasné.

Příklady. *Modlitba* jest obrácení myslí k Bohu. — I moudrý někdy pochybí. — Lepší *prosba* nežli hrozba. — *Kdo* s díkem dluh odplácí, může i bez peněz poroučeti. — *Lenocha* nikde štěstí nečeká! —

XVIII. O proměnách samohláskám i souhláskám společných.

§. 50. Z proměn, které samohláskám i souhláskám společny jsou, jsou nejdůležitější:

1. *vysouvání*,
2. *vsouvání*.

1. *Vysouvání* jest ustálené vypouštění hlásek k podstatě slov náležejících. K. př. šel m. šedl, prázdný m. prázdný, obojek m. obvojek, kynu m. kyvnu, sláma m. stláma, oblak m. obvlak, ovázati m. obvázati, počej m. počekej, velký m. veliký, psati m. pisati, lhouti m. lipnouti, Maximilián m. Maximilián, rádlo m. oradlo atd. atd.

2. *Vsování* jest ustálené vkládání hlásek k podstatě slov nenáležejících. K. př. jablko — jablek, sukno — suken, mázdra m. mázra, zábsti m. zábti, sném m. sjem, od něho m. od jeho, pazdeří m. padeří, žízeň, m. žízň, báseň m. básň, píseň m. písň atd.

XIX. O slabikách.

§. 51. Hlásky samy o sobě nebo s jinými hláskami pojednou vyslovené činí *slabiku*. Rozeznáváme slabiky *hlavní* čili *základní* a slabiky *vedlejší*. Základní slabika jest ta, ze které smysl slova poznati lze. K. př. roz-um, zá-liv, pi-ji, ply-nu, muž-ský, noč-ní, o-tok, chut-ný, lúž-ko, pa-rez, vel-ký atd. Vedlejší slabika jest buď před základní (hlavní) slabikou nebo za ní. Je-li před základní slabikou, sluje *předpona*, následuje-li ji, sluje *přípona*. K. př. před-čas-ný, při-véz-ti, po-les-ný, haj-ný, vrát-ný, ponoc-ný, raj-ský, krám-ská, vý-chod-ní, zá-pad-ní atd.

Cvičení 44.

Vypište z čítanky 30 slov a podtrhněte přípony a předpony.

§. 52. O dělení slabik.

Slabiky dělí se v písmě takto :

1. Jest-li mezi dvěma samohláskama souhláska, dělí se slabiky tak, aby se zavíraly samohláskou, jako: ry-ba, yr-ka-ti, vl-ci, ru-ka, ze-mě, bo-ží, no-si-ti, ka-me-ní-ci, ze-le-ni-na.

2. Jest-li mezi dvěma samohláskama více souhlásek, z nichž první jest *j*, táhne se *j* ke slabice předcházející, jako nej-mi-lej-ší, mi-luj-te, bo-juj-te.

3. Není-li ve skupině souhláskové na prvním místě *j*, táhne se celá skupina k slabice následující, jako: ce-li-stvý, se-stra, ve-zdej-ší, zá-ští, te-plo, bá-sník, kru-ží-dlo, ti-skár-na, po-slí-ček.

4. Jest-li ze skupeniny vysuta samohláska neb obsahuje-li skupenina v sobě kmenové i příponové souhlásky, dělí se dle své povahy, jako: vel-ký (m. ve-li-ký), pon-dě-lí (m. po-ne-dě-lí) ot-cov-ský, prv-ní, pas-tva, pas-týr, sed-lo, kosť-mi, ved-te.

5. Souhlásky *l*, *n*, *ň*, *r*, *ř* přibírají se vždy k samohlásce předchozí, jako: sil-ný, kon-vi-ce, bar-va, hoř-ký, hor-ký, na-háň-ka, mlé-kař-ka.

6. Dvě stejné souhlásky se oddělují, jako: pan-na, měk-ký.

7. Skupeniny *sl*, *ck*, *čk*, *sk*, *šk*, *st*, *št*, *mn* se nedělí, jako: má-slo, ně-me-cký, ko-čka, če-ský, my-ška, ko-stel, hou-ští, te-mno-ta, je-mný.

8. Složená slova dělí se dle částí, z nichž složena jsou, jako: bez-bož-ný, noc-leh, o-ka-mžik, zá-rmu-tek, ob-o-čí, ob-raz, po-msta, roz-lič-ný, roz-um.

9. Dvě samohlásky, nejsou-li dvójhásky, dělí se, jako: No-e, Jo-ab, fa-ri-se-o-vé, po-u-káz-ka.

Poznámka. Slova píšeme na větším díle tak, jak vznikla, a nikoliv, jak je vyslovujeme.

Cvičení 45.

Rozdělte následující slova ve slabiky:

Hrčeti, ornát, truhla, bohatství, archy, vinný, nevinen, okrouhlý, ničemný, mladistvý, kolečko, katolický, svíčka, postel, tříslo, ruský, podlaha, poduška, srdce, poučiti, přivésti, Moabité.

§. 53. Dle míry čili dle trvání jsou slabiky českých slov buď krátky, buď dlouhy. Délku nebo krátkost slabiky zoveme měrou čili kvantitou. Míra krátké slabiky slove dobou; slabika dlouhá má dvě doby, čili rovná se dvěma krátkým.

§. 54. Vyslovení jedné slabiky povýšeným hlasem nazýváme přízvukem. — Přízvuk tihne v jazyku českém vždy k první slabice. K. př. sála, země, pořádek, činiti, veslovati, poskakovati.

Předložka jednoslabičná bere přízvuk na sebe. K. př. na stromě, ve vodě, do města, pod kopcem, za branou.

§. 55. Jedna nebo více slabik pospolu, mají-li nějaký význam, činí *slovo*. K. př. muž, les, země, nebe, měsíc, ovoce, spravedlnost, shromažďovati.

Dle počtu slabik rozeznáváme slova jednoslabičná nebo víceslabičná. K. př. lev, kost, ruka, oko, obilí, pracovati, nevyhnutelný, milosrděnství.

XX. Pojem a rozdělení mluvnice.

§. 56. *Mluvnice* jest nauka o mluvě čili řeči. *Mluva* čili řeč jest úhrn vět; *věty* skládají se ze slov a *slova* z *hlásek*.

Podlé toho dělíme mluvnici v nauku o *slově* a nauku o *větě* (větosloví, skladbu). Nauka o slově rozvrhuje se na dva oddíly, kteréžto jsou:

1. Nauka o hláskách čili *hláskosloví*,
2. nauka o tvarech čili *tvarosloví*.

Tvarosloví pak jest nauka a) o ohýbání, b) o tvoření slov.

B. Část zvláštní.

I. Jméno podstatné.

(Viz §. 9.)

§. 57. U jmen podstatných rozeznávati sluší:

1. význam,
2. rod,
3. číslo,
4. pád,
5. sklonění.

§. 58. **O významě jmen podstatných.**

Dle významu dělíme jména podstatná na *srostitá* a *odtažitá*.

A. *Srostitá* jména podstatná jsou jména *bytostí smyslných* t. j. takových bytostí, které některým z patera smyslů postihnouti lze. K. př. člověk, zvíře, bylina, nerost, hora, les, pole, louka, pero, řemeslník, otec, matka, syn, dcera a p.

B. *Odtažitá* jména podstatná jsou jména *předmětů nadmyslných*, kteréž si jen rozumem představujeme. K. př. Bůh, duch, smích, radost, chod, výška, délka, čas, mládí, stáří, síla, rozum, vůle a p.

Cvičení 46.

Vyberte z následujících vět nejprve srostitá jména podstatná, potom odtažitá.

Čiňme od Boha počátek, a dobrý bude pořádek. — Bůh rozum lidský převyšuje. — Jediný Bůh bez hříchu. — Bůh bohat milostí. — Andělé jsou pouzí duchové, kteří mají rozum a vůli, ale těla nemají. — Čert jako dábel, oba jsou černí. — Člověk jest nejdokonalejší bytosť na zemi. — Po prvých obyvatelích vlasti naší zachováno mnoho starobylostí. Jsou to mnohé zbraně a nástroje z kamene, jichž užíval člověk, dokud neznal kovů. Nejprve objevil měď a cín, z čehož vytvořil bronz na zbraně, šperky a jiné potřeby. Železo bylo nalezeno

později. — Jaroslav ze Šternberka dobyl vítězství nad Tatary u města Olomouce. — Praotec Čech zastavil se se zástupy svými na vrchu Řípě. — Slavný učitel Jan Amos Komenský narodil se v Uherském Brodě na Moravě roku 1592. a zemřel v Amsterodámě v Hollandsku roku 1671. —

A. Podstatná jména srostitá jsou:

1. *Vlastní*, kterýmiž jednotlivou osobu nebo věc ode všech ostatních rozeznáváme. Taková jsou jména jednotlivých *osob*, *národů*, *zemí*, *krajin*, *řek*, *míst*, *hor*, *vrchů*, *zvířat*, jako: Václav, Libuše, Přemysl, Slovan, Čechy, Porýní, Vltava, Praha, Šumava, Sněžka, Plavka, Číchal a p.

2. *obecná*, kterými jmennujeme celý rod osob nebo věcí a každou jednotlivou osobu nebo věc, která k témuž rodu přísluší a podstatnou známkou rodu tohoto na sobě ukazuje, jako: člověk, remeslník, pták, ssavec, nástroj, budova, strom a p.

3. *hmotná*, kterými jmennujeme hmoty a látky, jichž nejmenší díl téhož spůsobu jménem celku označujeme, jako: voda, mléko, máslo, sůl, křída, železo, dřevo, plátno, kůže a p.

4. *hromadná*, kterými jmennujeme soubor jednotlivých osob neb věcí druhem stejných, ale jménem rozdílných, jako: lid, národ, žactvo, vojsko, dříví, kamení, obilí a p.

B. Podstatná jména odtažitá jsou:

1. *jména osob nadmyslných*, jako: Bůh, duch, anděl, čert, débel, rarášek, vila, polednice, skřítek, šotek a p.

2. *jména vlastnosti*, jako: udatnost, pilnost, šetrnost, poctivost, krása, síla a p.

3. *jména stavu*, jako: spaní, život, strach, pokoj, hněv, nebezpečenství, zármutek, nemoc a p.

4. *jména činnosti* nebo *děje*, jako: skok, východ, příští, vzkříšení, křik, skákání, volání a p.

Cvičení 47.

Vyhledejte ze článku 96. „Velen“ všecká jména podstatná a vytkněte, ku kterému druhu srostitých či odtažitých které z nich nalezáí.

§. 59. O rodě jmen podstatných.

Rod jest trojí: mužský, ženský a střední. (Viz §. 30., 3. A.)

Rod jmen podstatných lze poznati z jejich *významu* a z jejich *zakončení*.

A. Významem jsou:

1. rodu mužského jména bytostí mužských, jména národní a měsíců, jako: otec, rolník, král, krejčí, vozka — Čech, Polák, Němec — leden atd.

2. rodu ženského jména bytostí ženských a většina jmen odtažitých, jako: matka, dcera, paní, kněžna, laň — ctnost, vlivnost, nemoc atd.

3. rodu středního jména mládat lidských i zvířecích, jako: dítě, pachole, děvče — mládě, holoubě, kuře, hřibě, ptáče, kůzle atd.

Poznámky.

1. Rod, který poznáváme z významu jmen podstatných, nazývá se rodem přirozeným.

2. Podstatná jména, která zvláštními tvary jmenují osoby mužské i ženské, slovou přechylnými, jako: pán — paní, žák — žákyně, učitel — učitelka, kmotr — kmotra a p.

Sem náležejí též jména zvířat: lišák — liška, vlk — vlčice, lev — lvice a pod.

B. Zakončením jsou:

a) rodu mužského:

1. všecka jména podstatná zakončená tvrdými souhláskami, jako: had, pstruh, hoch, rak, bratr, havran, kmet;

2. většina jmen zakončených obojetnými souhláskami, jako: holub, učitel, strom, chlap, les, páv, vůz a p.

3. některá na c, č, j, ř, š, jako: konec, pláč, boj, pepř, koš a p.

b) rodu ženského:

1. všecka jména zakončená samohláskou a, mimo ta, která pohlavím svým jsou mužská, jako: vévoda, sluha, pastucha, starosta, basista a p.

2. zakončená samohláskou e (ě), jako: růže, země, hokyně, duše, vůle, jeskyně a p.

3. většina jmen zakončených měkkými souhláskami ī, į, ē, ů, ŷ, jako: loď, laň, labuť, lež a p.

4. některá zakončená obojetnými souhláskami, jako: hloub, ves, hráz, otep, hůl, církev, ozim, Čáslav a p.

c) rodu středního:

1. všecka na o mimo jména osob mužských, jako: Hromádko, Sytko, Peklo a j.

2. *většina na i*, jako: psaní, čtení, počítání a p.
3. *většina na e, ē, ě*, jako: lože, hoře, pachole, břímě, doupě, Jílové, Slané, Štítné a p.

Poznámka 1. Žádné podstatné jméno rodu středního nekončí se souhláskou. —

Poznámka 2. Rod, který poznáváme ze zakončení jmen podstatných, nazývá se rodem *grammatickým*. —

Poznámka 3. Podstatná jména: arcikníže, kníže, markrabě, falckrabě a hrabě jsou významem mužská, zakončením ale střední. —

§. 60. O čísle jmen podstatných.

Předkové naši ohýbali podstatná jména dle trojitého čísla: *jednotného*, *dvojněho* a *množného*. Nyní ohýbáme je jen dle *jednotného* a *množného*. *Dvojné* číslo zachovalo jen několik jmen podstatných, jako: *oči, uši, ruce, nohy, ramena, kolena, prsa a rty*. (Viz §. 30., 2.)

Některá jména podstatná mají pouze číslo jednotné, a ta slují *pojednotná*; jiná zase mají pouze číslo množné, a ta slují *pomnožná*.

a) **Pojednotná** jsou jména *vlastní, hromadná, hmotná, odtažitá*.

Poznámka. Hmotná jména podstatná klademe do čísla množného, chceme-li označiti rozličné druhy hmoty, jako: sukna brněnská, léčivé vody, uherská vína a p.

b) **Pomnožná** jsou:

1. Jména *svátků*: vánce, hromnice, velikonoce, letnice.

2. Jména mnohých *zemí, měst, míst a pohoří*, jako: Čechy, Rakousy, Korutany, Uhry; Poděbrady, Rokycany, Klatovy, Budějovice; Petrovice, Kouty, Zbynice, Hlavňovice, Velhartice, Přestanice, Libětice, Hartmanice, Radostice, Čeletice, Častonice, Svojšice; Krkonoše, Karpaty, Alpy, Sudety a j.

3. některá *mužská na y*: odpustky, parohy, ostatky, slevky, kníry, spodky, hody, patoky, úklady, pohrabky, pabérky, výpalky, pačezy a p.

4. některá *ženská na y, e, ě*: dítky, drtiny, dudy, hodiny, jáhly, jmeniny, kalhoty, klevety, krajky, křtiny, laskominy, otruby, piliny, pletichy, pletky, podávky, prázdniny, prvotiny, radovánky, souchotiny, šediny, útroby, váhy, výlohy, žábry a j.; brejle, dvéře, jesle, housle, hrábě, kejkle, chřípě, kleště, kvasnice, nudle, peřeje, plíce, pomyje, sáně, saze, stěžeje, šle, veřeje, vidle, žně a j.

5. některá *střední na a*: kamna, játra, lada, žadra, nosidla, povidla, prsa, ústa, vrata, záda a j.

Cvičení 48.

Vyhledejte ze čl. 9. „Zbraně zvířat“ všecka jména podstatná a vytkněte jejich význam, rod a číslo.

§. 61. O pádech jmen podstatných.

Pádův má čeština sedm, kteréžto jsou: nominativ, genitiv, dativ, akkusativ, vokativ, lokal a instrumental. (Viz §. 30., 4.)

Nominativem *přímo* jmenujeme osobu nebo věc, o které ve větě se mluví; vokativem *přímo* jmenujeme osobu nebo věc, kterou voláme. Ostatními pády vytýkáme vztahy (poměry) osob nebo věcí k podmětu, k příslušku nebo i k jiným částem věty.

Nominativ a *vokativ* slují pády *přímými*, všecky *ostatní* pak pády *nepřímými*.

Pádů přímých užívá se *vždy bez předložek*, nepřímé pády klademe buď bez předložek, buď s předložkami. Toliko *lokal* vždy s předložkou se vyskytuje.

§. 62. O sklonění jmen podstatných.

Skloňujíce jména podstatná dbáme:

1. jejich *rodu*,
2. *zakončení*.

1. Dle *rodu* máme:

- a) *dvojí* sklonění podstatných jmen rodu mužského;
- b) *trojí* sklonění podstatných jmen rodu ženského;
- c) *čtvero* sklonění podstatných jmen rodu středního.

2. Dle *zakončení* máme:

- a) sklonění podstatných jmen zakončení *tvrdého*;
- b) sklonění podstatných jmen zakončení *měkkého*.

Poznámka. Při podstatných jménech rodu mužského přihlížeti jest i k tomu, jsou-li životná či neživotná.

§. 63. Sklonění podstatných jmen rodu mužského.

I. Sklonění.

Vzory: „*had*“ pro životná, „*dub*“ pro neživotná jména.

Číslo jednotné.

<i>Nom.</i>	had	dub
<i>Gen.</i>	hada	dubu
<i>Dat.</i>	hadu, (-ovi)	dubu
<i>Akk.</i>	hada	dub
<i>Vok.</i>	hade! (-u!)	dube! (-u!)
<i>Lok.</i>	(o) hadě, (-u, -ovi)	na dubě, (-u)
<i>Instr.</i>	hadem.	dubem.

Číslo množné.

<i>Nom.</i>	hadí, (-ové)	duby, (-ové)
<i>Gen.</i>	hadáv, (-ů)	dubáv, (-ů)
<i>Dat.</i>	hadám	dubám
<i>Akk.</i>	bady	duby
<i>Vok.</i>	hadi! (-ové!)	duby! (-ové!)
<i>Lok.</i>	hadech, (-ích)	dubech, (-ích)
<i>Instr.</i>	hady.	duby.

Dle těchto vzorů skloňujeme:

1. Jména mužská, zakončená v nominativě jednotném souhláskami tvrdými: *d, h, ch, k, r, n, t*.

Vyjímají se tato: *loket, test, host, den, týden, kámen, kmen, křemen, pramen, plamen, ječmen, řemen, střemen, hřeben, kořen, lupen, prsten*, (Skloňování těchto jmen viz §. 64.)

2. Jména mužská, zakončená souhláskami obojetnými: *b, f, l, m, p, s, v, z*.

Následující jména se vyjímají a skloňují se dle vzorů „muž“ a „meč“: *čmel, datel, mol, motýl, cíl, chmel, jetel, kachel, koukol, korbel, kužel, mandel, pytel, svízel, šindel, topol, uhel* (Kohle). — Všecká od sloves příponou -tel odvozená, jako: *učitel, kazatel, spisovatel* a p. — Konečně tato: *kněz* (viz §. 64., 2.), *vítěz, robotěz, Francouz, zimostráz, peníz*. — Skloňování jmen: *přítel a nepřítel* viz §. 64.

Následující jména skloňují se dle vzorů „had“ a „dub“: *anděl, konšel, manžel, kotel, popel, prámysl, smysl, úmysl* a jiná se slovem „mysl“ složená, potom *úhel* (Winkel), *účel, úkol, vrchol, živel a týl*.

Poznámka. Jména tato v mluvě obecně chybě se skloňují dle vzorů „muž“ a meč.“

Cvičení 49.

Skloňujte — pokud možno ve větách — následující jména podstatná:

holub, chlap, vůl, čáp, kos, hoch, dar, pstruh, páv, kožich, voják, kotel, buk, anděl, účel, roh, rak, sud.

Cvičení 50.

Napište následující věty v čísle množné.

Strom se větrem klátí. — Čáp hledá na rybníce potravu. — Synu, buď poslušen! — Pes a vlk vyje. — Kohout zpívá. — V lese roste buk, dub, habr, smrk. — Rolník orá pluhem. — Drvoštěp vráží klín do pařezu. — Vlk jest podoben psu. — Varuj se hřichu!

Zahradník zalévá záhon. — Sup je pták. — Les se zelenal. — Pták sedí na stromě. — Zedník staví dům. — Tygr potýkal se se lvem. — Pes střeže domu. — Jestřáb pronásleduje holuba.

Cvičení 51.

Vyberte z následujících vět všecka podstatná jména mužského rodu, zakončená tvrdou neb obojetnou souhláskou a porovnávejte je se vzory „had“ a „dub“.

A) *O jednotném čísle.* (Genitiv.) Kdo se dobytka spouští, chleba se spouští. — Pán Bůh dává požehnání, ale do chléva sám nevhání. — Průvod ubíral se ze hřbitova. — Okolo kláštera teče voda. — Co chodí po hlavě do kostela? — Kdo často do mlýna chodí, zmoučí se. — Dej koni ovsa a proháněj jak psa. — Stojí javor u potoka. — Kdo si v krmích vybírá, často nemá potom sýra. — Šel hledat štěstí do světa. — Koledníci! o půlnoci co chcete u dvora? Štědrého večera. — Ze sna jej probudil. — Pan Vít není doma, jel do Berouna. — Do Betlema mysl naše. — Rok počíná prvním dnem měsíce ledna. — Bezstarostní lidé žijí ode dneška do zejtíka. — Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.

(Dativ.) Nedopustil s sebou vjíti žádnému, než Petrovi, Jakubovi a Janovi. — Mluv k Aronovi, bratu svému. — Sešli se k svatému Jakubu. — Nový klobouk bratrovi dobře sluší. — Jsem již podoben prachu a popelu.

(Vokativ.) Připaš meč svůj na bedra, ó reku udatný! — Lenochu, jdi k mravenci a uč se pracovati! — Šemiku, věrný druhu můj, naposledy mě nes! — Opatrně se měj, synáčku! — Odejdi, nešlechetníc! — Člověče přičiň se, a já ti pomohu. — Přijd svatý Duše! — Ó Bože, vyslyš nás! — Požehnaný jsi, synu můj Davide! — Jene, Jene nevinný, ukrutností svého pána zničený! — Slyš mne, pane můj! — Velice jsem po tobě teskliv, bratře můj! — Co anděle, posle z nebe, co nám zvěstuješ?

(Lokal.) O svatém Duši chod ještě v kožiše. — Vřelo v hlučině jako v kotle. — Nezapomeň hrušky v popele. — Zpívá jako slavík po svatém Havle. — O svatém Václavu, mučedníku Božímu, tuto se píše. — Hus o Martině nejpěkněji zpívá. — V březnu stár boj se mar. — V lednu mlhy přivodí mokré jaro. — Oslaven budu ve Faraonovi. — Léta téhož při svatém Martině sněm byl držán ve městě Kolíně.

B) *O množném čísle.* (Nominativ.) Rtvové tvoji svědčí proti tobě. — Domové jejich bezpečni jsou. — Čechové do Čech se obrátili. — I lvové jsou vděčná zvířata. — Co pozůstalo po broucích, dojedli chroustové. — Kde jsou bohové jejich? — Anděličkové Boží nás opatrují. — Mladí slavíčkové učívají se od starých zpívat. — Pražané statečně hájili Starého města proti Švedům. — Sousedé naši

Moravané jsou naši rodní bratří. — Kudy měštané, tudy i dvořané. — Andělé a lidé jsou nejdokonalejší tvorové Boží. — Husité byli výteční bojovníci.

(Genitiv.) Tomáš Chudáčků z Borovan byl pravým chudáčkem. — Někteří obrátili se do Sas, někteří do Bavor. — Jiří z Poděbrad byl slavný král český.

(Lokal.) Ve snách přišlo, ve snách odešlo.

Poznámka 1. Jména: *hráč, mráz, pás, práh, sníh, vítr, chléb* krátí kromě nom. a akkus. čís. jedn. ve všech ostatních pádech obou čísel souhlásku kmenovou.

Poznámka 2. O proměnách souhlásek při tomto vzoru se vyskytujících viz §. 49. a, b.

II. Sklonění.

Vzory: „*muž*“ pro životná, „*meč*“ pro neživotná jména.

Číslo jednotné.

<i>Nom.</i>	<i>muž</i>	<i>meč</i>
<i>Gen.</i>	<i>muže</i>	<i>meče</i>
<i>Dat.</i>	<i>muži, (-ovi)</i>	<i>meči</i>
<i>Akk.</i>	<i>muže</i>	<i>meč</i>
<i>Vok.</i>	<i>muži!</i>	<i>meči!</i>
<i>Lok.</i>	<i>muži, (-ovi)</i>	<i>meči</i>
<i>Instr.</i>	<i>mužem.</i>	<i>mečem.</i>

Číslo množné.

<i>Nom.</i>	<i>muži, (-ové)</i>	<i>meče</i>
<i>Gen.</i>	<i>mužů, (-ův)</i>	<i>mečů, (-ův),</i>
<i>Dat.</i>	<i>mužům</i>	<i>mečům</i>
<i>Akk.</i>	<i>muže</i>	<i>meče</i>
<i>Vok.</i>	<i>muži! (-ové!)</i>	<i>meče!</i>
<i>Lok.</i>	<i>mužích</i>	<i>mečích</i>
<i>Instr.</i>	<i>muži.</i>	<i>meči.</i>

Dle těchto vzorů skloňujeme:

1. Jména mužská, zakončená souhláskami: *j, c, č, d, ř, ť, š, t, ž.*
2. Jména mužská, zakončená souhláskami: *t, n, l, z, z* z předešlého vzoru vyňatá.
3. Jména mužská na *-ce*, jako: *vůdce, soudce, zrádce* a p.

Cvičení 52.

Skloňujte — pokud možno ve větách — *následující jména podstatná*: otec, král, učitel, strýc, vězeň, tovaryš, kolář, hlemýžd, zef, vůdce; pokoj, oheň, nůž, chmel, topol, koš, plášt, míč, kříž.

Cvičení 53.

Napište následující věty v čísle množném.

Písař dej kalendář, kuchař talíř a malíř obraz. — Se lhářem neobcuj! — Zloděj byl od soudce potrestán. — Jdi k mravenci, lenochu, a uč se pracovati. — Bázlivec i stínu se leká. — Bud poslušen otce svého! — Kříž se stkví na kostele. — Soudci i kazateli výmluvnosti potřebí jest. — Nebudu posluchačem jen, ale zároveň plnitem zákona. — Zajice v pytle nekupuj! — Nebylo řeči ani o boháči ani o lakovci. — Rodičům a učiteli svému nikdy se dosti neodsloužíš.

Cvičení 54.

Vyberte z následujících vět všecka podstatná jména, která se skloňují dle „muž“ a „meč“ a vytkněte, kterým pádem jsou položena.

Keř hořel ohněm, avšak neshořel. — Slunce peče, déšť poteče. — Nůž jest nástroj. — Tesť miluje česť a zef dary. — Kdo první do pytle vchází, poslední z pytle vychází. — Dobře chmeli, když se tyčky drží. — Labuf letí k sněhu a hus k dešti. — Bůh přikázal Mojžíšovi, aby Israelity z Egypta vyvedl. — Já stojím v kole, vybírám koukole. — Postihati bude oráč žence, a ten, jenž tlačí hrozny, rozsevače. — Každý má svého mole, jenž ho hryze. — Čí jsi syn, mládenče? — Posilň se i ty, Josue, kněže nejvyšší! — Spravedlivý soudce, smiluj se nad ubohou vdovou! — Všickni půjdeme, kam ty obrátíš kročeje své, vůdce náš! — Kovář dýmá při ohni na uhlí. — Jdi v pokoji. — Kůň jezdcem, vojsko vůdcem, poddaní králem, statek hospodářem stojí. — V lese narozeno, skopcem potaženo, koněm hovoří. — Mnozí králové chtěli viděti, co vy vidíte. — Naši mužové jméní a život svůj vlasti na oltář kladou. — Zrádcové vlasti jako vrahové na hrdle trestání bývají. — Učitelé a vychovatelé jsou zástupcové rodičů. — Vojsko dobylo města Prachatic. — Vůdce vedl do boje mnoho tisíc vojáků a stal se vítězem. — Vyjeli jsou proti králi svému až k Malešicům. — Jindřich z Rožmberka položil se mezi Budějovici a Vodňany.

§. 64. O nepravidelných jménech mužských.

Nepravidelné je sklonění následujících jmen podstatných mužského rodu:

1. *hřeben, ječmen, kámen, kmen, kořen, křemen, lupen, plamen, pramen, prsten, řemen, střemen.* Slova tato skloňují se v jednotném čísle podlé vzoru *meč*, ale ve množném čísle podlé vzoru *dub* (viz cvič. na str. 42).

Ve slohu prostonárodním i v čísle jednotném bývají tato podstatná jména skláněna dle *dub*.

2. jména hromadná *bratří* a *kněží* (o kterýchž viz cvičení ve sklonbě níže);

3. jména *host, káň, den, týden, loket; lidé* (viz cvič. níže);

4. jména *rok, ret, rodiče, rukojmě, peníz, přítel, nepřítel* (viz cvič. níže).

1. Bratří.

Jsouce syny jedné matky Slávy, *bratří* jsme vespolek. — Josef překvapen byl příchodem *bratří* svých do Egypta. — Josef odpustil *bratřím* svým křivdu jemu učiněnou. — Blízho miluj, *bratří* podporuj! — Kam nesvornost vede, vidíme na *bratřích* Mojmíra II. — Mezi *bratřimi* bratrské srdce ukazuj.

Poznámka. Vedle těchto tvarů má slovo *bratr* též pravidelné tvary množného čísla dle vzoru „*had*“.

Zaměňte tvary pluralu *bratří* ve svrchu položených příkladech tvary pravidelnými.

2. Kněží.

Pohanští *kněží* užívali prý zvláštního písma, nám neznámého. Povinností *kněží* židovských bývalo, oběti v chrámě obstarávat a opatrovati. Při obětování napomáhali *kněžím* levité, jimž bylo dbát pořádku a čistoty ve chrámě. Nikomu mimo *kněží* nenáleželo obětovati. Dále praví se o *kněžích* židovských, že měli péči o zachování mravů a vzdělávání lidu židovského. Ve věcech důležitých brávali Židé radu s *kněžími*.

Poznámka. Vedle těchto tvarů má slovo *kněz* též pravidelné tvary dle vzoru „*muž*“.

3. Host, host.

Dobrý *host* vždy hospodáři vítán. — Lépe *hosta* (*hostě*) nevpouštěti, než ho hrubě propouštěti. — K vůli milému *hosti* rád hospodář nadsadí svůj statek. — K vůli *hostu* konec postu. — Kdo *hosta* (*hostě*) rád vidí, i psa jeho nakrmí. — Neplet se *hosti* (*hoste*) v hospodářovy věci! — Při *hostu* (*hosti*) lepší jest za tolar škody, než za halér hanby. — Bud *hostem* dotud, dokud svatba trvá. — Nezvaní *hosti* hryzou kosti. — *Hostě* pozvání, postele postlány. — Mnoho *hostí*, málo jísti. — Kde *hostů* hromada, nechutná rozprava. — *Hostem* (*hostům*) přednost se dává. — Na *hosti* (*hosty*) nezvaná se nečeká. — Jsa v *hostech* nesuď o domu. — Před *hostmi* (*hosty*) nemají domácí sedati.

Poznámka. Vedle původního, pravidelného sklonění řídí se jméno „*host*“ i vzorem „*had*“.

4. Kůň.

Kůň ovsem mnohému se naučí. — Huba u *koně* bud volna. — Syp *koni* obroku, půjde s tebou do skoku. — Uzda ukáže *koně*. — Vzhůru! *koní* můj vraný! — Kdo na bílém *koní* neseděl, neseděl na dobrém. — Toman *koněm* zatočil. — Kalouskovi *koně* čistou vodu pijou. — *Koně* nemají se krmiti otavou. — Obyčejnou potravou *koní* jest seno a oves s řežankou. — Místo ovsa dává se *koním* také jetel a směsek. — Hrách a luskoviny *koně* příliš nadýmají. — Když jsem já ty *koně* pásal, přišla na mne dřímota. — Dva dobrí mládci jeli na bujných *koních*. — S mladými *koňmi* opatrně zacházeti jest.

Poznámka. Jméno „*kůň*“ řídí se v množném čísle také vzorem „*muž*“.

5. Den.

Dlouhý *den*, krátká *níč*. — Nechval *dne* před východem slunce. — *Den za dnem*, přijde i Jiřího *den*. — Oba je ke *dni* určenému obeslal. — Na Urbanův *den* pospěš ssti len. — Ó *dni* neštastný! — Mluvila jemu den po *dni*. — Vojsko táhlo *dnem* i nocí. — V létě jsou *dni* dlouhé a noci krátké. — *Dnové* pláče pominuli. — Medardova krápě čtyřicet *dní* kape. — Pro vyvolené ukrátil těch *dnů*. — Přidám ke *dnům* (dním) tvým patnácte let. — Šli tři *dni* po poušti. — Ty *dny* ať mají všecky svobodné a volné. — V šesti *dnech* učinil Bůh nebe a zemi. — Tato noc nebud počítána mezi *dny* (dny) ročními.

Poznámka. *Týden* skloňuje se jako *den*.

6. Loket.

Číslo jedn.	Číslo množ.
-------------	-------------

<i>N.</i> loket <i>G.</i> lokte <i>D.</i> lokti <i>A.</i> loket <i>V.</i> lokti <i>L.</i> lokti <i>I.</i> loktem.	lokte loket, loktův loktům lokte lokte loktech loktmi, lokty.
---	---

Dle *loket* skloňujeme též: *drobet*, *kopet*, *krapet*.

Příklady. Písek nedá se na *lokte* měřiti. — Všecko děláš na dlouhé *lokte*. — Šedesát *loket* plátna činí kopu. — Ani *drobte* chleba jim nedali. Ani *krapte* vína nezůstalo. — Maluje na zeleno *koptem*. — Přeměřil ho dubovým *loktem*. — Dovíš se, zač je toho *loket*.

7. Lidé.

Lidé jsou lidé. — Kdo se Boha nebojí, ten se *lidí* nestydí. — Svíce *lidem* sloužíc sama se tráví. — Čert nespí a *lidí* svodí. — Jak pomluvač tobě o jiných *lidech*, tak v nepřítomnosti tvé o tobě mluví. — Bůh Bohem a lidé *lidmi*. — Všecko se *lidmi* přemíže.

Poznámka. Jméno „*člověk*“ tvoří množné číslo ze kmene „*lid*“. *Lid* jest jméno hromadné a skloňuje se dle vzoru „*dub*“.

S. Přítel.

Dobrý přítel zlato převažuje. — Drž se nové cesty a starého přítele. — Příteli poroučeti se zbytečno. — Vol přítele po své myslí. — Příteli, nehléd po měšci, ale po srdci! — Člověk na jednom Bohu, ale ne na jednom příteli dosti má. — Bud přítelem, ale věz komu. — Za šestím jdou přátele. — Přátel mnoho, pokladův mnoho. — Přátelům dobré činiti hled a nepřátele na dobrou cestu ved. — Rovnosť přátele čini. (Rovnosť přítele čini.) — Přátelé, srdce mějte celé, ale ne kapsu! — Zlý věk ohlíží se po úrodě a člověk po přátelích. — Nehrad se plotem, ale přátele.

Poznámka. Jméno „*nepřítel*“ skloňuje se jako „*přítel*“.

9. Peniz.

„Peníz“ skloňujeme v jednotném čísle pravidelně dle „meč“; ve množném čísle dle dvojího významu dvojako.

Peníze jsou i v ošumělém měšci vítány. — Bez peněz i komorník chuděra. — Penězím svědčí počítání. — Nebe za peníze nekoupíš. — Lakkomec rád se hrabe v penězích. — Penězi se všecko spraví. —

Poznámka. Peníze ve smyslu mincí, jednotlivých kusů skloňuje se pravidelně dle vzoru „meč“; tedy: peníze, penízů, penězům, peníze, penězích, penízi.

10. Rok, ret, rodiče, rukojmě.

a) Jméno „rok“ buď pravidelně tvoří množné číslo dle vzoru „dub“, anebo zastupováno bývá v čísle množném, jakož i v genit., akk. a lokale čísla jedn., jménem „léto“. K. př. Kolik je ti *rokův*? — Kolik je ti *let*? — Bylo to asi v letech padesátych. — Tři léta jsem neviděl přítele. — Domům a statkům se počítají léta, a moudrý člověk je vždy mlád. — Žeň bývá jednou za *rok*. — Dvakrát za *rok* léto nebývá. — Kolik kroků udělá vrabec za sto *rokův*? — Padesáti let ještě nemáš a Abraháma jsi viděl? — Před mnoha *lety* stála u silnice hospoda. — Když bylo Ježíšovi dvanácte *let*, šel na slavnost do Jerusalema.

b) *Ret* zachovalo ještě genit. a lokal dvojn. čísla: *rtou*, instr. *rtoma*; vedle toho skloňuje se pravidelně dle vzoru „dub“.

K. př. *Rtoma* jejíma pohrával libý úsměv. — Červenost *rtou* jest okrasou tváří. —

c) *Rodiče* má v nom., akk. a vok. tvar dualu; jinde jen pluralní (množné) tvary se vyskytují.

K. př. Dokud živi *rodiče* (rodičové), cti je a za mrtvé modli se. — Požehnání *rodičů* na vodě neutone.

d) *Rukojmě* skloňujeme v jed. čísle dle „muž“, je-li rodu mužského; dle „země“, je-li rodu ženského; nejčastěji však dle „znamení“ (rukojmí).

K. př. *Rukojmě*, ukoj mě. — *Rukojměmi* jej ujistil (ubezpečil, utvrdil). Strýc nám byl *rukojmím*. — Ostatek vězňův něco na *rukojmě* puštěno jest. — Ten dluh chtěl jemu hodnými ujistiti *rukojměmi*. — Zeptal se Přemysl na *rukojmě*.

11. *Jména: ječmen, kámen, kmene, křemen, plamen, pramen, řemen, střemen, hřeben, kořen, lumen, prsten.* — K. př.

Do Jana Krítele nechval ječmene. — Tobě, ječmeni, jsou dlouhé vousy a krátký rozum. — Ó Jerusaleme! nenechají v tobě kamene na kameni. — Běda tomu, kdo říká kameni němému: Probuď se! — Běda tomu, který říká kameni mlčícímu: Vstaň! — Těžko z kamene olej vytlačiti. — Marné kamenu slzy do klína sypati. — Kamenem do hlavy jako hlavou do kamene. — Pod zaledhlý kámen ani voda nejde. — Do řídkého bláta neházej kamenem. — Dva tvrdé kameny zřídka dobré mouky nameli. — Dva křesací kameny jiskry dělají. — Sprchne, jako prší list s vinného kmene. — Viděl před sebou vinný kmene a na tom kmene tři ratolesti. — Člověk vztahuje ku křemenci ruku svou a z kořene převrací hory. — Hospodin ukázal se Mojžíšovi v plameni ohně. — Zahálka jest pramen mnohých nepravostí. — Bože, nejčistší prameni všechn radošti! — Druhdy také mužové nosili vlasy v prameny spletené. — Už ne o řemen, ale o celou kůži běží. — Za ztracené láčko řemenem zaplatíš. — Nebudu již více pít z plodu vinného kořene. — By se bříza nestyděla, na kořen by shořela. — Koukol třeba je s kořenem vypletí. — Kohout kokrhaje hřeben vyzdvihuje. — To má od hřebene. — Potomci jeho z kořen vytati budte. — Výstřelek z kořenů vyroste a ovoce ponese. —

Cvičení 55.

Čtěte čl. 49. „Uražený derviš“, vyhledejte tam všecka jména podstatná rodu mužského a vytkněte jich význam, číslo, pád a sklonění.

§. 65. Sklonění podstatných jmen rodu ženského.

I. Sklonění.

Vzor: „*ryba*“.

Číslo jednotné. Číslo množné.

<i>N.</i>	<i>ryba</i>	<i>ryby</i>
<i>G.</i>	<i>ryby</i>	<i>ryb</i>
<i>D.</i>	<i>rybě</i>	<i>rybám</i>
<i>A.</i>	<i>rybu</i>	<i>ryby</i>
<i>V.</i>	<i>rybo!</i>	<i>ryby!</i>
<i>L.</i>	<i>rybě</i>	<i>rybách</i>
<i>I.</i>	<i>rybou.</i>	<i>rybami.</i>

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Jména ženského rodu, zakončená v nom. jedn. samohláskou *a*, jako: sláma, svíčka, noha, chyba, žena, sova, husa, slza, voda, pléva, cesta, skála, stopa a p.

2. Jména pomnožná ženského rodu na *y*, jako: obžinky, nůžky, křtiny, vážky, Benátky, Pečky, Athény, Alpy a p.

3. Jména osob mužských na *a* toliko v čísle jedn. mimo dativ a lokal, v kterýchžto pádech mívají příponu *ovi*; v množ. čísle pak skloňujeme je dle vzoru „*had*“. K. př. vévoda, vládyka, Žižka, Husita a p.

Cvičení 56.

Skloňujte — pokud možno ve větách — následující jména:

Brána, rada, vrána, sláma, pára, vráska, víra, síra, brázda, sázka, liška, tráva, pastucha, sluha, vozka, máry, prázdniny.

Cvičení 57.

Napište následující věty v čísle množném.

Žežulka kuká. — Kopřiva pálí. — Ryba žije ve vodě. — Drvoštěp užívá pily a sekery. — Rybě nejlépe jest ve vodě. — Slib kapsy nenaplní. — Vrána k vráně sedá. — Včela a vosa brání se žihadlem. — Rosová kapka třptyila se jako krásná perla. — Houšenka škodí bylině. — Z vody vystupuje pára. — Ke službě se nevkupuj! — Není v půjčce nic dobrého. — Řeka se rozvodnila. — Síla jeví se v úzinku. — Dávej krávě do dršťky, dá tobě do dížky. — Straka svých skokův nechatí nemůže.

Cvičení 58.

A. Kolik *hlav*, tolik smyslův, kolik *dér*, tolik syslův. — Strouha časem *travou* zarůstá. — Lépe mnoho malých *krav*, nežli málo velikých. — Čím více *hub* roste, tím tužší zima naroste. — Není dobře po lidských *trubách* vodu pít. — Jednou *ranou* dub nepadne. — Kapkou medu více *múch* chytíš, nežli džberem octa. — Mnoho čápů, málo *žab*. — Kolik *vran* bílých, tolik macech dobrých. — Vévoda jel *branou* do města. — Na *marách* mrtvé tělo vynášeji. — Hospodáři štědrovku, *kravám* po výslužce, kohoutovi česneku, hrachu jeho družce. — Svatý Jiří *kravám* píci dává. — Kolik *dér*, tolik *vér*, kolik mlynářův, tolik *mér*. — Jezero hoří ohněm a *sirou*. — Rozdělte se o dědiny otcovské rovnou *mérou*. — Mlýny ženou se větrem, vodou nebo *parou*. — V březnu stár boj se *mar*.

B. *Pastuchovi* hůl sluší a *vozkovi* bič. — Po Žižkově byl vůdcem Táboritů Prokop Veliký. — V Čechách vládli zprvu vévodové, později králové. — Mateřské srdce v dítělkách a dětské v horách. — Maso pánum, kosti *sluhám*.

C. Bál mi budiž v *hlavách*, Panna Maria v *nohách*, anděličkové po všech všudy *stranách*. — Všickni z jedné vody a na jedných *lávkách* pereme.

Poznámka 1. Dvojslabičná jména srostitá kráti dlonhou kmenovou samohlásku v *instr. jednotném* a v *gen., dat., lok. a instrumentale množném*, stojí-li za ní jen jedna souhláska; na př.: kráva — kravou, krav, kravám, při kravách, kravami. *Odtazitá:* sila — silou, sil, silám, o silách, silami; víra — věrou, věr, věrách, věrami.

Kmenové samohlásky nekráti dvojslabičná jména odtazitá k. př. krása, sláva, vláda, láska; pak srostitá, mající za dlonhou kmenovou samohláskou dvě nebo tři samohlásky, k. př. lávka, mázdra; pak ještě srostitá: blána, káva, kláda, páka, spála, váza.

Poznámka 2. O proměnách souhlásek při tomto vzoru se vyskytujících viz §. 49. a, b.

II. Sklonění.

Vzor: „země“.

Číslo jednotné. Číslo množné.

<i>N.</i>	země	země
<i>G.</i>	země	zemí
<i>D.</i>	zemí	zemím
<i>A.</i>	zemí	země
<i>V.</i>	země!	země!
<i>L.</i>	zemí	zemích
<i>I.</i>	zemí.	zeměmi.

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Jména ženská, zakončená v nom. jedn. samohláskou *e* nebo *ě*, jako: růže, neděle, říše, bouře, vůně, krmě, koupě, houně a p.

2. Jména ženská pomnožná na *e*, jako: dvěře, housle, jesle, vidle, kleště, sáně, hrábě, saze, žíně, chřípě, pomyje a p.

3. Jméno: rukojmě.

Cvičení 59.

Skloňujte ve větách některá z následujících jmen:

Krmě, duše, příze, svíce, vůle, slepice, neděle, koule, holubice, žákyně, naděje.

Cvičení 60.

Krkavec nevysedí *holubic*. — Když ujedeš *mili*, postůj koněm *chvíli*; když ujedeš šest, dej mu jísti. — Sob ubělne za den dvacet *mil*. — Zívání pochází ze slabosti *plic*, z dlouhé *chvíle* a z nechuti *ku práci*. — Nebere se z jednoho vola dvou *koží*. — *Kůže kůži*

povoli. — Vlk koží platí. — Chléb se solí dobrou volí. — Nouze zvále nemá. — Chceš mě prázdnou lžicí krmiti. — Dobrý počátek půl práce. — Dobrá vále koláče jídá. — Častá dohlídka pohání práci. — Prací se tělo sílí. — Kdo prací se živí, o krádeži neví. — V lidské společnosti záhy již nastalo rozdělení prací. — Kdo zabývá se pracemi rozličného spůsobu, nevykoná mnoho. — V Čechách stále přibývá želesnic. — Běda té kuchyni, která nevidá hospodynii. — Láce za láci, peníze darmo. — Člověka po řeči, bylinu po vánici poznáš. — I báne se přeberou. — Slepici slepé vše zrní pšenici. — Jak dlouho skřívánek před hromnicemi zpívá, tak dlouho bude po hromnicích mlčeti. — Metelice na hromnici cesty umetá, píci podmetá. — Duj větře nebo neduj; velkonoc přede dveřmi, a ne vánoce. — Tmavé vánoce, dojné krávy; světlé vánoce, ponesou slepice. — Teplým vánocům a přátelskému koláči nikdy se neraduj. — Do vánoc není hladu ani zimy. — Na hody nezvaný bývá u dveří častován. — Poslouchá za dveřmi. — Všechn užitek ze svých ovcí rozdělil. — Přehnala se královna prací, až ji prst zbolel. — Dvě dýně pod jednou paží nedají se nésti. — Naděje v práci potěcha. — Kde lidí není, tu musí jeden stolice na lavice stavěti. — Nemá neděle sedm pátkův. — Co chudému dáš, na lžici ti naroste. — Manželem císařovny Marie Teresie byl císař František I. — V červenci do košile rozděj se a v prosinci po uší oděj se. — I čáp přibytek svůj má na jedli. — Otci svému poslal deset oslic. — Každý silnicí svou půjde. — Věřitel maje rukojmě jich se drž. — Rukojmě býti jest škodu míti. — Rukojemství s rukojmím umírá. — Konšelé proti raddě, právu a obci rukojmě nebývejte. — Rukojmě pokud nedá, k jistci nepřistupuj. — Zavři dvéře za sebou. — Přivedou je ke dveřím stánku úmluvy. — Blízko jest a ve dveřích království Boží. — Upřímo dveřmi do domu toho je uvedl. — Kdo za dveřmi poslouchá, sám o sobě slýchá.

III. Sklonení.

Vzory: „kost“, „daň“.

Číslo jednotné.

N.	kost	daň
G.	kosti	daně
D.	kosti	dani
A.	kost	daň
V.	kostí!	daní!
L.	kosti	dani
I.	kostí.	daní.

Číslo množné.

N.	kosti	daně
G.	kostí	daní
D.	kostem	daním
A.	kosti	daně
V.	kostí!	daně!
L.	kostech	daných
I.	kostmi.	daněmi.

Dle těchto vzorů skloňují se podstatná jména rodu ženského, zakončená měkkou nebo obojetnou souhláskou.

A. Dle vzoru kost skloňují se:

1. *Všecka* na *b*, *p*, *s*, *m*: hloub, loub, otep, slup, step, hus, směs, ves, náves, ozim, Kouřim, Chrudim a p.
2. *Některá* na *l*, *v*, *z*: hůl, sůl, mysl; brv, obuv, ohlav; haluz, kolomaz, přísaz, rez, mosaz.
3. *Většina* jmen zakončených souhláskami *c*, *d*, *t*, *st*: moc, noc, věc; čeleď, měď, odpověď, průpověď a j.; čest, hrst, bolest, milost a j.
4. *Některá* na *č*, *š*, *ž*, *r*: řeč, žluč; myš, veš; lež, rež; jař, sběř, zvěř, sděř.
5. Pomnožná: *děti*, *smeti*, *lidé* a *hosté*.

B. Dle vzoru daň skloňujeme:

1. *Všecka* na *j*, jako: chvoj, kolej, krůpěj, závěj a j.
2. *Všecka* na *l*, *n*, *r*, *š*, *v*, *z* mimo pod A vyňatá: koudel, postel, koupel, petržel a j.; báseň, kázeň, píseň, tiseň, stráň, dlaň, dýň, jablon, sín, laň a j.; šíř, zář a j.; peleš, výš a j.; krev, církev, kotev, větev atd.; hráz, tvrz, mláz, mez a j.; mládež, stráž, přítrž, stříž, věž, rohož a j.
3. *Některá* na *c*, *č*, *d*, *t*: obec, klec, Olomouc a p.; chatrč, kleč, senoseč, týč, úboč, vodoteč; Přelouč a p.; had (dřevo na boření zdí), hrad (posada), kád; labuť, náruť (nárt), vrť (kroucený prut na uvazování), vývrat.

C. Mezi oběma vzory kolísají tato jména: ocel, podběl; tvář; hať, huť, lať, síť; Boleslav, Čáslav a p.; houž, otěž.

Cvičení 61.

Skloňujte ve větách některá z předcházejících jmen.

Poznámka. Následující jména zhusta bývají chyběně skloňována dle „daně“: čáš, čeleď, čtvrt, hůl, chuf, lod, louč, měd, mysl, nit, nemoc, noc, obuv, pec, píd, sběr, seč, směs, smet, sůl, tvář, zelen, zvěř. Skloňují se tedy dle „kostě“. —

C v i č e n í 62.

A. Nepřikládej *mysli* ke všemu, co oči tvé vidí, ale všechno dříve prospěšnost zkoumej. — Ke šlechetné *mysli* nemá msta přístupu. — Kdo se nebojí domluvy, nebojí se ani *holi*. — Člověk pro mniché potřebnosti své do *hloubi* země se spouští. — Požaté obilí váže se v snopy, vymlácená sláma v *otepi*. — Při všem svém konání Boha na *mysli* miňte. — Po *nemoci*, po *pouti* darmo dobrým slouti. — Hosta chlebem, *soli*, a nezdvořálka *holi* odbývej. — Pobud ještě přes noc a buď *mysli* veselé. — Dejte do nádoby *soli*. — *Ozimi* bylo s dostatek. — Velmi rychle do *Prábrami* přijel. — V Poltově na *Rusi* jest největší hvězdárna této doby. — Raději býti rychtářem ve *vsi*, než konělem ve městě. — Z *Bezdězi* přivážejí do Prahy mnoho *louči* a *kolomazi*. — Roku 1351. putoval Karel IV. do Staré *Boleslaví*. — Tito lidé jsou jako osení *rzi* zkažené. — Královna španělská Isabella dala r. 1492. Kolumbovi tři *lodí*. — Závist ujmá, ale *moci* nemá. — Kdo pracuje s *chutí* a s *myslí* veselou, tomu práce od ruky jde. — Mnoho *rečí*, málo *věcí*. — Lepší vrabec v *hrsti*, nežli zajíc v *chrasti*. — Chudoba *cti* netratí. — Nevadí se s čeledí, když v domě host sedí. — Chyťtej klubko po *niti*. — Neohryzuj *kostí*, nech něco i pro *hosti*. — Sám sedím, ač tu *hosti* dost. — Jeden kocour stáda *myši* se nebojí. — Co kočka rodí, to *myši* loví. — *Lží* se nevylžeš. — Ne vše doma máš, také *lidí* potřebuješ. — Hříšné *slasti* vedou k *propasti*. — Jazyk bez *kostí*, ale *kosti* láme. — Místo pokrmu poskytli mi *žluči*. — *Smetí* z domu na ulici nevynášej. — Bláznivá řeč nemá moudré *odpovědi*. — Malé *děti* chléb, velké jedí srdce. — Z *dětí* bývají lidé. — Zdárným *dětem* slíbil Bůh dlouhý život a štěstí. — Metla vyhání *děti* z pekla. — Štěstí rodičů přede vším ve zdárných *dětech* se zakládá. — S *dětmi* správně mluviti třeba, aby chyběně mluviti nezvykaly.

B. Na sv. Matěje pije skřivan z *koleje*. — Častá *krůpěj* i kámen proráží. — S *postele* ranní skok bývá k bohatství krok. — Záhon *petržele*, záhon máku. — Kde není *kázně*, tam není *bázne*. — Na světě jest jako v *lázni*; čím výše kdo sedí, tím více se potí. — Jest tam daleko, co s *hráze* do rybníka. — Zmužilý bez *přítrže* v předsevzetí svém pokračuje. — Na smrtelné *posteli* ležel. — Dali jej do *klece* v řetězích. — Co páni zkříví, sedlaci platí *krví*. — Proti své *krvi* bojuje, kdo svůj národ nemiluje. — Kmen se rozvětuje ve *větve* a *haluze*. — Jazyk jest tělu *kotev*. — Kdo do nebe plije, tomu na vlastní *tvář* slina bije. — Ne každý, kdo *mrkev* strouhá, také ji jídá. — Není jazyk nejhorský *zbraně*. — Z *tykve* nebude nádoba a z vrtkavé *mysli* přítel. — Hned se vydá *tváří*, co se v srdci vaří. — Z *tváři* (tváře) *mysl* září. — Těžkoť i ve zlaté

klecí slavíku; zdravěji mu po zeleném lesíku. — *Z písničky ani slova nevynechej.* — *Krev pustiti, hřebík v raku vraziti.* — *Čisté tváři malo vody třeba.* — *Bujnosti mládeže třeba jest otěže.* — *Každý smrti dan zaplatí.* — *Obec má tvrdou šíji.* — *Všickni jsme z krve a z masa.* — *Vojsko rozbité, žně zabité.* — *Vojna se penězi vydržuje, vojna se z krve raduje.* — *Moha užiti pokoje, neobláčej se do zbroje.* — *Jaro přízeň a léto trýzen.* — *Zavrtal se červ do řeky, a jemu se řepa zdála.* — *Panská milost a víno v konvi dřevěné přes noc zvětrají.* — *Raku každého změří.*

§. 66. O nepravidelných jménech ženských.

Nepravidelná jsou:

1. Jména: *ruka, noha;*
2. jména: *máti, dcera.*

1. Jména: *ruka* a *noha* skloňují se v čísle jednotném dle vzoru „ryba“; v množném čísle skloňujeme je pravidelně jenom tenkrát, užíváme-li jich ve významě nevlastním, přeneseném, jako: ruky u hodin, nohy u stolu a p. Jmenujeme-li však těmito jméně části těla lidského, skloňujeme je v čísle dvojném (v dualu) takto:

<i>N.</i>	<i>ruce</i>	<i>nohy</i>
<i>G.</i>	<i>rukou</i>	<i>nohou</i>
<i>D.</i>	<i>rukám</i>	<i>nohám</i>
<i>A.</i>	<i>ruce</i>	<i>nohy</i>
<i>V.</i>	<i>ruce!</i>	<i>nohy!</i>
<i>L.</i>	<i>rukou</i>	<i>nohou</i>
<i>I.</i>	<i>rukama.</i>	<i>nohama.</i>

Cvičení 63.

Neumyješ mi *nohou* na věky. — Tomu hlava na dvě rozštěpena, tomu srubeny jsou obě *ruce*. — Dělník živí se prací *rukou* svých. — Každému *ruce* k sobě stojí. — Dluh má *nohy*. — Svázel sobě *ruce i nohy*. — Pánem jsi člověka učinil nade vším dílem *rukou* svých. — Provaz k *nohám* mu přivázali. — Více chci čtyrem kolámkami věřiti, než čtyřem koňským *nohám*. — Někdy kůň dobrý na čtyřech *nohách* se potkne. — Není-li v hlavě, musí být v *nohou*. — Život lidský v *rukou* Božích jest. — Dal jsi *rukama*, vyběhej *nohama*. — Zločinec byl spután na *nohou* i na *rukou*. — Bůh má *nohy* vlněné, leč *ruce* železné. — Zahaleč mívá *ruce* založené. — Vystěhovalci přišli do Ameriky s holýma *rukama*. — Lepší vrabec v *rukou*, než orel v povětří. — Lépe trhati konopě *rukama* než krkem.

2. Jména *máti* a *dcera* skloňují se takto:

Číslo jednotné.

N.	máti	dcerá
G.	materé	dcery
D.	materí	dcerí
A.	materě	dceru
V.	máti!	dcero!
L.	materí	dcerí
I.	materí.	dcerou.

Číslo množné.

N.	materé	dcery
G.	materí	
D.	materím	atd. jako
A.	materě	„ryba“.
V.	materě!	
L.	materích	
I.	materími.	

Dle „máti“ skloňuje se „neti“ (nef). Tvar „máti“ hradíme obyčejně tvarem „matka“, kterýž skloňujeme pravidelně dle „ryba“.

Cvičení 64.

Ač dítě křivo, předc *materi* milo. — Pýcha jest *máti* závisti. — Cti otce svého i *materi* svou. — Máš-li starého otce neb *materi*, měj péči o ně. — Což otcové a *materě* činí dobrého dětem, zajisté jsou jim týmž děti dlužny. — Protiví se přirozenému zákonu, kdo nedbají otcův a *materi*. — Nejprve po Bohu, jenž jest všech otec, máme otce a *materě* milovati. — Když děťátko beze křtu sejde, žalost jest otci i *materi*. — *Materím* zvláště přísluší, aby dítky své k dobrému vedly. — Křesťané hlasitě se modlili k *materi* Boží. — Za mnou pojďte před stolec *materě* Boží. — Statek po *materi* na dítě připadá a nic na přátele její. — Císař Karel VI. zanechal *dceri* své Marii Terezii rozsáhlou říši.

Cvičení 65.

Čtěte článek 88. „Útěcha v neštěstí“, vyhledejte všecka podstatná jména rodu mužského i ženského a vytkněte jich význam, číslo, pád a sklonění.

§. 67. Skloňování podstatných jmen rodu středního.

I. Sklonění.

Vzor: „*slово*“.

Číslo jednotné.	Číslo množné.
-----------------	---------------

N.	<i>slovo</i>	<i>slova</i>
G.	<i>slova</i>	<i>slov</i>
D.	<i>slovu</i>	<i>slovum</i>
A.	<i>slovo</i>	<i>slova</i>
V.	<i>slovo!</i>	<i>slova!</i>
L.	<i>slově</i>	<i>slovech, -ich</i>
I.	<i>slovem.</i>	<i>slovy.</i>

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Jména středního rodu na *o*, jako: dřevo, olovo, maso, péro, kladivo, jezero atd.

2. Pomnožná rodu středního na *a*, jako: kamna, játra, lada, ústa, vrata atd.

3. Vlastní jména rodu mužského na *o*, jako: Křídlo, Hromádko, Slunečko a p. V dat. a lok. mají táz jména příponu *ovi*.

4. Podstatné jméno „*dítka*“ pouze v čísle jedn.; v čísle množ. zní „*dítky*“, jest rodu ženského a skloňuje se dle „ryba“.

5. Jména: játra, luka, muka, lejtnka, sádka mají dle tohoto sklonění jenom nom., gen., akk. a vok. množ. čísla; ostatní pády dle „ryba“.

Cvičení 66.

Skloňujte ve větách: město, řemeslo, kolo, vrata, ústa.

Cvičení 67.

Napište následující věty v čísle množném.

Na jaře vraci se čáp k svému hnízdu. — Pták miluje své hnízdo. — Kovář tluče kladivem; rolník orá ruchadlem; švec šíidlem kůži propichuje. — Skutkem dokazuj, co jsi, a ne slovem. — Není světlo jen v okně, za oknem ho ještě více. — Právo budiž hájeno! — Labuť plove po jezeře. — Právo jest duše města, pročež město bez práva hynouti musí. — Město bez práva podobno jest mrtvému tělu. — Hovada divokého a škodného nechověj!

Cvičení 68.

Pod šupinou hledej jádro! — Jablko má mnoho jáder. — Na hoře pokryt jest žaludek játram, na levo pod žabrami proti jatram

jest slezina; v *jatrách* jest měchýřek žlučový, ve kterém žluč z *jater* se uschovává. — Hodiny s *pérem* nemají kývadla a závaží. — Starí psávali rylcem kovovým, my užíváme husích neb ocelových *per*. — Není jídla bez *díla*. — Jaké *dílo*, takový plat. — Jan Amos Komenský zanechal nám mnoho výborných *děl*. — Dobré *jméno* nejlepší dědictví. — Nejstaršími českými překlady písem svatých dostalo se nám mnoho nových *jmen*. — Deštivé *léto* horší podzimku. — Den za dnem, léto za *letem* ubíhá. — Sedm *let* jsem u vás sloužil a nic jste mně nedali. — Kdo práva svého nechceš promléti, *letum* právním nedej projiti. — Můj otec jest muž v nejlepších *letech*. — Před dávnými *lety* spolčili se koza, ovce, kráva a lev. — Rozum s *lety* roste. — *Řemeslo* má zlaté dno. — Mnoho *řemesel*, málo chleba. — Oko do srdce *okno*. — V létě dáváme do *oken* květiny. — Rozestřeli na lva *tenata*. — Má bělmo na *oku* svém. — V Lipště mnoho knih se tiskne. — Varujte se zákonníků, kteří rádi v krásném *rouše* chodí. — Má kosti v *břiše*, nemůže se ohnouti. — V tučném *těle* hubený mozek. — Na *jaře* a v *létě*, co den a noc zmočí, hodina vysuší. — Březen — za *kamna* vlezem; duben — ještě tam budem; trnopuk — s *kamenem* fuk. — Přijde duben, zbytky vymetem z *humen*.

Stojí, stojí dub, a na tom dubě dvanáct větví, na každé věti po čtyřech *hnízdách* a v každém *hnízdě* po sedmi *vajíčkách*. — Nezakládej si mnoho na *stu* zlatých, ale na *stu* přátelských. — Orlice ponouká *orličátek* svých a nosí je na křídlech svých.

Začkoliž prosití budete otce mého ve *jménu* mám, dá vám. — Lépe po ránu než na noc se učíti.

II. Sklonění.

Vzor: „*pole*“.

Číslo jednotné. Číslo množné.

<i>N.</i>	<i>pole</i>	<i>pole</i>
<i>G.</i>	<i>pole</i>	<i>polí</i>
<i>D.</i>	<i>polí</i>	<i>polím</i>
<i>A.</i>	<i>pole</i>	<i>pole</i>
<i>V.</i>	<i>pole!</i>	<i>pole!</i>
<i>L.</i>	<i>polí</i>	<i>polích</i>
<i>I.</i>	<i>polem.</i>	<i>polí.</i>

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Jména středního rodu na *e* a *-istě*, jako: *lce*, *moře*, *lože*, *slunce*, *poledne*, *nebe* a p.; *bojiště*, *lučiště*, *strniště* a p.
2. Jména vlastní, jako: *Labe*, *Hradiště*, *Konopiště* a p.

Cvičení 69.

Kuřátko pijíc k nebi pohliží. — Na černém poli pšenička se rodí. — Zachováš-li srdce čisté, v nebi uzříš Boha jistě. — Mnoho lidí zahyne na moři, více jich však umírá na loži. — Bůh hýbá srdci lidskými. — Co na srdci, to na jazyku. — Člověk ku tváři, ale Bůh k srdci hledí. — Jsou si podobni jako vejce vejci. — Zelená luka s osetými poli oko naše rádo vidá. — Ryby rozmužují se vejci, kterým říkáme jílkry. — I kohout na svém smetišti udaten. — Narodil se na strniště. — Všecky podlahy byly čistě chvoštiště umetený. — Svého kraje polí každý oráč svědom. — Nebude tu červených vajec jísti. — Počátkem srpna studený vítr ze strniště fouká. — Bohu oddaným srdcím vše lehko a snadno. — Ne každá mrva polím stejně jest prospěšna. — Po ovocích jejich poznáte je. — Proč vy myslíte zlé věci v srdcích svých? — O polednách slunce nejvíce pálí.

III. Skloňení.

Vzor: „znamení“.

Číslo jednotné. Číslo množné.

<i>N.</i>	znamení	znamení
<i>G.</i>	znamení	znamení
<i>D.</i>	znamení	znamením
<i>A.</i>	znamení	znamení
<i>V.</i>	znamení!	znamení!
<i>L.</i>	znamení	znameních
<i>I.</i>	znamením.	znameními.

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Jména rodu stř. na -í, jako: údolí, kopí, bití, bohatství, umění, kamení, psaní a p.
2. Jména rodu ženského na -í, jako: paní, Máří, lodí, biblí, kvitancí, addicí, rolí a p. Tato mají v instr. jednot. -í.
3. Jména rodu mužského na -í, jako: sudí, září, pondělí, markrabí, podkoní, rukojmí a množ. bratří a kněží.
4. Jména: Jiří, Jiljí a Brikcí skloňujeme dle „znamení“ jen tehdy, jsou-li spojena s přívlastkovými jmény přídavnými.

Cvičení 70.

Přiznání jest polovice pokání. — Šetrnost nad bohatstvím. — Nešij pytle hedbávím. — Ze zlého živobytí není dobrého využití. — Dobré svědomí naděje všecko jmění. — Cvičení a zkušení vede k umění. — Jaké častování, takové děkování. — Příliš dlouhé

spaní škodi zdraví. — Kristus byl ostrým *trním* korunován. — Bůh *pokrytstvím* mýli se nedá. — Pověreční lidé věří *znamením*. — V příslivých mnohé pravdy se nalezají. — Čemu přivykneš z mládí, to budeš i v stáří činiti. — Krásný páv *peřím*, člověk učením. — *Usilím* a prací vzniká blahobyt. — Za *dobrodiní* neočekávej díkův. — Bůh dal na hoře Sinai desatero *přikázání*. — Kristus mluvil v *podobenstvích* k zástupům. — Na dvou *přikázáních* lásky všechn zákon záleží. — V Čechách jest *uhlí* a *dříví* s dostatek. — Heřman z Bubna pohřben jest na Hořením *Jelení*. — *Podolí* jest úrodná krajina na středním Dneštru. — Český rytíř Vlach z *Březí* věren byl králi Jiřímu. — Nebývej *sudím*, neuměje rozeznati pravdy od křivdy. — Pan otec s *paní* mateří laskavě a přátelsky vás, slovutní páni, vítají z chrámu Páně do příbytku tohoto. — Svátek svaté *Márii Magdaleny* slaví katolická církev dne 22. července. — Čeští bratři dobyli si *biblí* králickou nesmrtelných zásluh o jazyk český. — Poručníkem mladého krále českého Václava II. byl *markrabí* Ota braniborský. — Cúdař čili sudí předsedal soudu župnímu a podřízen byl nejvyššímu *sudí* u dvora. — Čeho červenec a srpen nedovaří, toho *září* neusmaží. — Když na *svatého Jirí* mráz, bude i pod křovím oves. — Co do *svatého Jirí* vína vidáme, toho o sv. Havle nedobíráme. — O *svatém Jirí* jdou hajduci (srbskí loupežníci) ve sbory. — Před *svatým Jirí* není léta.

IV. Sklonění.

Vzory: „*kníže*“ a „*símě*“.

Číslo jednotné.

N.	<i>kníže</i>	símě
G.	<i>knížete</i>	semene
D.	<i>knížeti</i>	semeni
A.	<i>kníže</i>	símě
V.	<i>kníže!</i>	símě!
L.	<i>knížeti</i>	semeni
I.	<i>knížetem.</i>	semenem.

Číslo množné.

N.	<i>knížata</i>	semena
G.	<i>knížat</i>	semen
D.	<i>knížatum</i>	semenum
A.	<i>knížata</i>	semena
V.	<i>knížata!</i>	semena!
L.	<i>knížatech</i>	semenech
I.	<i>knížaty.</i>	semeny.

A. Dle vzoru „*kniže*“ skloňujeme:

1. Osobná jména rodu středního, jako: pachole, děvče, vnouče; kníže, hrabě, markrabě, lantkrabě;

2. jména mláďat zvířecích, jako: house, hádě, kotě, kuře, kůzle, lviče, štěně, osle; zvíře, dobytče;

3. následující jména včí: doupě, koště, poupe, vole, zemče.

B. Dle vzoru „*símě*“ skloňujeme tato jména: břímě, plémě, písmě, rámě, témě, výmě, slémě.

Cvičení 71.

Skloňujte ve větách:

pachole, hřibě, zemče, břímě.

Cvičení 72.

Napište následující věty v čísle množném.

Vlk jest velmi hltavé zvíře. — Děvče trhá růže. — Pták krmí ptáče. — Děvče seká housetí kopřivy. — Štěně hrálo si s kotětem.

— House má veliké vole. — Liška skrývá se v doupěti. — Na louce pase se hřibě. — Vrabče sbíralo zrní. — Kůzle běželo za kozou. — Vlk přimesl vlčeti ovci. — Dej kotěti mláka!

Cvičení 73.

Nedá chláva nejlepší kousek dítěti. — Nic nepomůže malované láze. — Kůň jest jednou hřibětem a člověk dvakrát dítětem. — Dobrého hnizda dobré plémě. — Časem břímě pouleví. — První kořata za plot. — Ranní ptáče dál doskáče. — Ovce s jehnětem za úlu včel. — Evropané nálezejí k plemeni kavkazskému. — Byli jsme až na temeni hory. — Vyhynulo símě pod hrudami. — To sele jest z dobrého plemene. — Živočichové lesní v doupech se ukládají. — Ssavci rodí živá mláďata. — Jeden druhého břemena neste, a tak naplníte zákon. — Zameť koštětem! — Nenasel jsi na poli dobrého semene? — Mrzutý je sobě sám břemenem. — Kde jsou, kteříž panují nad zvířaty? — Lvičata řvou po loupeži. — Kdo odolá moci ramene tvého? — Nevložím na vás jiného břemene.

§. 68. O nepravidelných jménech středních.

K nepravidelným jménům podstatného rodu středního počítáme:

1. *Nebe* skloňuje se v čísle jedn. dle „*pole*“; v čísle množ. zní „*nebesa*“ a skloňuje se dle „*slovo*“. Podobně mají slova *tělo* a *slово* své druhotvary: *těleso* (v měřicvě) a *sloveso* (část řeči). K. př.

Nebesa vypravují slávu Boží. — Chvalte jej *nebesa nebes i všecky vody*, které jsou nad *nebesy*, chvalte jméno Hospodinovo. — Otče náš, jenž jsi na *nebesích*, posvěť se jméno Tvé! — Snopků prvotiny k *nebesům* zdvihejme!

2. Dítě skloňuje se dle „*kniže*“, dítko dle „*slово*“, děti dle „*kost*“, dětky dle „*ryba*“.

Tvary „*děti*“ a „*dětky*“ jsou rodu ženského.

3. *Oko* a *uchو* skloňují se v čísle jedn. dle „*slovo*“; v čísle množ. skloňujeme je pravidelně jen tenkrát, užíváme-li jich významem nevlastním (přeneseným), jako: Pytlák kladl *oka* na koroptve. — *Oka* na polévce, mořská *oka*; *ucha* u hrnců, *ucha* u knoflíků a p.

Jmenujeme-li však těmito jmény podvojně části těla lidského, skloňujeme je v čísle dvojném takto:

<i>N.</i>	<i>A.</i> a <i>V.</i>	<i>oči</i>	<i>uši</i>
<i>G.</i>		<i>očí</i>	<i>uší</i>
<i>D.</i>		<i>očím</i>	<i>uším</i>
<i>L.</i>		<i>očích</i>	<i>uších</i>
<i>I.</i>		<i>očima.</i>	<i>ušima.</i>

Cvičení 74.

Co *oči* vidí, o tom mohou ústa mluvit. — Výše lbu *uši* nerostou. — Kdo ti do *očí* chválu mluví, pochlebník jest. — Po sv. Baruši střez nosu i *uši*. — Nevěř pouze *uším*, ale také *očím*. — Pole má *oči*, les *uši*, chovej se všude, jak se sluší. — V *očích* mysl se zrcadlí. — Pověš po *uších* lidských litá. — Ferina lišák má za *ušima*. — Zajíc spí s otevřenýma *očima*.

4. Jména *koleno*, *rameno* a pomnožné *prsa* zachovala ještě genit. a lokál dvojný: *kolenou*, *ramenou*, *prsou*; ostatní pády jsou pravidelné dle „*slovo*“. — „*Křídlo*“ má instr. dvojný *křídla*; „*sto*“ má N., A. a V. *dvě stě*.

Cvičení 75.

Lásky k vlasti v *prsou* mládeže vzbuzené nikdo více nevyrvé. — Pokrytec jest, kdo na *kolenou* kleče odříkává, čemu v *prsou* místa nepoprává. — Ošemetník na obou *ramenou* nosí. — Orlice bílá všecko české vojsko svýma *křídla*ma zakryla. — Kdo staví na obecné cestě, nalezne opravcův dvě stě.

5. Jména *símě*, *břímě*, *plémě*, *písmě*, *rámě*, *témě*, *výmě*, *slémě* mají druhotvary: semeno, břemeno, plemeno, písmeno, rameno, temeno, vemeno, slemeno, kteréžto tvary skloňujeme dle „*slovo*“.

Položte v některých příkladech cvičení 73. slova *břímě*, *témě*, *símě* ve druhotvary.

§. 69. Skloňování

I. mužská

II. ženská

Číslo jednotné.

	1		2		1	2
	životná	neživotná	životná	neživotná	U ženských	
Nom.	had	dub	muž	meč	ryba	země
Gen.	hada	dubu	muže	meče	ryby	země
Dat.	hadu, ovi	dubu	muži, ovi	meči	rybě	zemi
Akk.	hada	dub	muže	meč	rybu	zemi
Vok.	hade!, u!	dube!, u!	muži!	meči!	rybo!	země!
Lok.	hadě, u, ovi	dubě, u	muži, ovi	meči	rybě	zemi
Instr.	hadem	dubem	mužem	mečem	rybou	zemí

Číslo množné.

Nom.	hadí, ové (Pražané)	duby, ové	muží, ové	meče, ové	ryby	země
Gen.	hadův, ū	dubův, ū	mužův, ū	mečův, ū	ryb	zemí
Dat.	hadům	dubům	mužům	mečům	rybám	zemím
Akk.	hady	duby	muže	meče	ryby	země
Vok.	hadí! ové! (Pražané)	duby! ové!	muží! ové!	meče! ové!	ryby!	země!
Lok.	hadech, ich	dubech, ich	mužich	mečich	rybách	zemich
Instr.	hady	duby	muži	meči	rybamí	zeměmi

jmen podstatných.

II. ženská

III. střední

Číslo jednotné.

3

1

2

3

4

a středních rozdílu mezi životními a neživotními není

kost	daň	slovo	pole	znamení	kniže	símě
kosti	daně	svola	pole	znamení	knižete	semene
kosti	dani	slovů	poli	znamení	knižeti	semeni
kost	daň	slovo	pole	znamení	kniže	símě
kosti!	dani!	slovo!	pole!	znamení!	knižel	síměl
kostl	dani	slově	poli	znamení	knižeti	semeni
kostí	daní	slovem	polem	znamením	knižetem	semenem

Číslo množné.

kosti	daně	slova	pole	znamení	knižata	semena
kostí	dani	slov	polí	znamení	knižat	semen
kostem	daním	slovům	polím	znamením	knižatům	semenům
kosti	daně	slova	pole	znamení	knižata	semena
kosti!	daně!	slova!	pole!	znamení!	knižata!	semena!
kostech	danich	slovicích, ech	polich	znamenich	knižatech	semenech
kostmi	daněmi	slovy	poli	znamenimi	knižaty	semeny

Cvičení 76.

(Krátké opakování.)

1. Jak tvoří se nominativ množ. čísla u podst. jmen širokého zakončení?
2. Která jména podst. mají v nominativě čísla množ. příponu *é* nebo *ové*?
3. Která podst. jména mají v instrumentale čís. množ. příponu *y*?
4. Jaký rozdíl jest mezi skloněním „*kost*“ a „*daň*“?
5. Kterak skloňuje se slovo „*poupe*“, kterak „*slunce*“?
6. Která podst. jména mají v instrumentale čísla množného příponu *mi*?
7. Ve kterých pádech a u kterých jmen podst. kroužkuje se *u* (*ü*)?
8. Která jména podst. mají v instrumentale čísla jednotného příponu *i*?
9. Který pád nebývá nikdy bez předložky?
10. Který pád končí se při všech skloněních na *ch*?
11. Kterých jmen podst. užíváme v číslu dvojném?
12. Která jména podst. jsou nepravidelná?
13. Která jména podst. a ve kterých pádech krátí kmenovou samohlásku?

Cvičení 77.

Vyberte ze čl. 43. „Bohatství“ všecka jména podstatná a vytkněte jich sklonění.

III. O předložkách.

(Viz §. 15.)

§. 70. Předložky pojíme s pády nepřímými a dělíme je dle toho ve tři oddíly:

A) Předložky, které řídí pouze jeden pád:

- a) genitiv: *bez, do, od, u, z; dle, podlé, vedlé, kolem, vůkol, okolo, kromě;*
- b) dativ: *k (ke, ku), proti (naproti), vstříc;*
- c) akkusativ: *ob, přes, pro, mimo, skrz;*
- d) lokál: *při.*

B) Předložky, které řídí dva pády:

- a) akkusativ a lokal: *na, o, v;*
- b) akkusativ a instrumental: *mezi, nad, pod, před.*

C) Předložky, které řídí *tři* pády:

- a) akkusativ, dativ a lokal: *po*;
- b) akkusativ, genitiv a instrumental: *s, za*.

Následující cvičení budtež z diktatu psána; žáci především toho dbejte, aby předložky dobře rozehnávali od *předpon* slov složitých.

Cvičení 78.

A) *Předložky s jedním pádem.*

a) Škola bez kázně jest mlýn bez vody. — Žáci bez knih jsou jako vojáci beze zbraně. — Ctěte rodiče své do smrti. — Jez do syta a dělej do potu. — Více bolí od jazyka než od meče. — Od mravence uč se pracovitosti. — U přátel řídko bývej. — Hledej rady u člověka a pomoci u Boha. — Boha chval z darův jeho. — Bůh člověka z hlíny stvořil. — Dle šatu vítají, dle rozumu provázejí. — Střevíce Přemyslovy u veliké poctivosti vedlé jiných klenotů chovány byly. — Nesud podlé řeči, ale podlé skutkův. — Země otáčí se kolem své osy. — Přítel u boháčů jako plev okolo zrní. — Bojovný lid vůkol města se rozložil. — Voda všecko opere, krom černé tváři a zlého jazyka.

b) Kůň k tahu, pták k letu a člověk ku práci stvořeni jsou. — Proti proudu těžko plouti. — Pravdě vstříc tlachavě nevystupuj.

c) Přestupný rok připadá ob čtyři léta. — Dělá páté přes deváté. — Neučíme se pro školu, nýbrž pro život. — Král mimo Žitavu jel. — Již se naplnilo, co nebeský stvořitel skrze své propoky světu slíbil.

d) Nechval dne při východu slunce. — Při peci dobré věci.

Cvičení 79.

B) *Předložky se dvěma pády.*

1. a) Jaké na mlýn sypeš, takové se mele. — Jedeš-li kam na den, ber chleba na týden.

b) Hloupost a pýcha na jednom dřevě rostou. — Co na srdeci, to na jazyku.

2. a) Máš-li škodu, o posměch se nestarej. — O den se léto neopozdí.

b) Štěstí o berle se vleče, a neštěstí litá na křidlech. — Příteli ku pomoci třeba o půlnoci.

3. a) V hrob se i největší vměstná. — V přízeň a víru šaška nepřijímej.

b) Lepší vrabec v rukou, nežli orel v povětrí. — Kdo nemá v hlavě, musí mít v nohou.

1. a) Kdo mnoho mezi lidí přichází, mnoho zkušenosti nabývá.
 — Vstoupil mezi dvéře domové.
 b) Neudržel-lis mezi zuby, mezi pysky nezadržíš. — Mezi slepými jednooký král jest.
2. a) Vyjde pravda na vrch, jak olej nad vodou. — Není nad domov.
 b) Nad horou vychází slunéčko. — Dobré nad zlým vítězí.
3. a) Pod ochranu Tvou se utíkáme, Pane! — Často pod večer pláče, kdo se smál z rána.
 b) Zle nohám pod nemoudrou hlavou. — Všickni my pod Bohem chodíme.
4. a) Poslové vstoupili před krále. — Máš-li čisté svědomí, postav se směle před soudu.
 b) Každý nechť před svým domem mete. — Očím před ušíma víra.

Cvičení 80.

C) *Předložky se třemi pády.*

1. a) Odsekni tu ruku po loket, která sobě dobra nepřeje. — Kristus postil se po čtyřicet dní a noci.
 b) Chudoba se již u mne po domácku zahnízdila. — Vede sobě po panskou.
 c) Pozdě po smrti pokání činiti. — Ptáka poznáš po peří, vlka po srsti a člověka po řeči, kroji a chodu.

-
1. a) S píd chlapík, a s loket brada. — Vojsko bylo s deset tisíc oděncův.
 b) Pilník se železa rez stírá. — Na lože o deváté, s lože o páté.
 c) Sejde se voda s vodou a člověk s člověkem. — Dávej s rozumem a ber s pamětí.
2. a) Dar za dar, slova za slova. — Víra za moře zaletěla. — Člověka za jazyk lapají.
 b) Za zubův se chleba najez. — Hýřil za mladu a pod starost umírá z hladu.
 c) Snadno za křovím stříleti. — Lépe státi za svým snopem, než za cizím mandelem.

III. O jméně přídavném.

(Viz §. 10.)

§. 71. Dle významu jsou přídavná jména trojí: 1. *jakostná*, 2. *vztažná*, 3. *přisvojovací*.

1. *Jakostná* přídavná jména jsou ta, kterými označujeme vlastnosti osob nebo věcí, kteréž jim přísluší dle jejich přirozenosti, povahy, působení, podoby, chuti, barvy atd. — Klademe je na otázku *jaký?*

Cvičení 81.

Vyberte z následujících průpovědí jména přídavná a vytkněte, na kterou otázku se kladou u.

Pán Bůh starý hospodář. — Krátká řeč a pěkné slovo vymůže u pánů mnoho. — Tupí a neumělí lidé jsou živí hrobové. — V přírodě veliké divy se dějí. — Hříšné slasti vedou k propasti. — Malé děti jedí chléb, veliké jedí srdce. — Dobrá slova koláče jídají. — Mírná slova více prospívají nežli příkrá. — Na tvrdý špalek tvrdý klín. — Na rohatou otázku knulovatá odpověď. — Špičatý klín na zavilý suk. — Dlouhý jazyk, krátké ruce. — Na líbezná slova se nespouštěj a pro hrubá se nehněvej. — Chromého káraji, kulhavý se dovtip. — Hrnec hrnci káže, oba černí jako saze. — Sova sýkoře hlavatých nadává. — Šilhavý slepého kárá. — Nebývej ani sladký ani hořký, sice tě smlsají sladkého a proklejí hořkého. — Kůň sivý, chrt plavý, pták býlý — obyčejně dobrí. — Koně chromého, psa líného, sluly opilého stejně jsou služby. — Kůň nekovaný na mráz, děravá bota do bláta, tupá sekera na drva zle se hodí. — Hojná píce, plný krajáč. — Kůň bud čilý, noh pevných a povolné huby. — Stojatá voda ráda hnije. — Práce černá dělá bílé penízky. — Mrtvý bez hrobu a živý bez místa nezůstává. — Mezi slepými jednooký (šilhavý) král jest.

2. *Vztažná* jména přídavná jsou ta, kterými vytykáme poměry místa, času, původu, nebo vypovídáme, nač co jest. K. př. zdejší, včerejší, dubový, koňský, šicí a p. (Klademe je na otázku *jaký?*)

Cvičení 82.

Vyhledejte z následujících průpovědí *vztažná* přídavná jména.

Oves i skrz lýčený střevic prorůstá. — Železná srsť, železný kůň. — Režná košile není nahota, a režný chléb není hlad. — Panská láska jak zaječí chvost krátká. — Panská milost a víno v konvi dřevěné přes noc zvětrají. — Lidská mluva, mořská vlna. — Psi hlas do nebe nejde. — Kdo zlaté hory přislibuje, ani olověných nedá. — Panské spaní, žebračí snídaní. — Lepší svůj šat plátěný, než hedbávný kradený. — Lepší lýčený život než hedbávná smrt. — Zlatý klíč všecky zámky otevře — i pekelný, ale nebeský nemůže. — Babí tanec a ranní déšť netrvá dlouho. — Vzduch Boží duch. — Ranní červenost déšť, večerní pak vítr znamená. — Kdy zimní chlad,

tu každý mlád. — Sanice andělská jízda, ale čertovský zvrat. — Na nový rok o slepičí krok. — Ranní setí často zmýlí, a pozdní vždycky. — Na kolo mlýnské netřeba moře pouštěti. — Dubová hůl učí dělati, březová metla rozum dává. — Nekoukaj na přední, nýbrž na zadní kolá. — Mnoho psů zaječí smrf. — Kdo poslouchá ptačího pisku, nemá žádného zisku. — Spravil's ho, jako vítr pastuší chalupu. — Hádají se o komáří sádlo, o žabí vlasy, o kozi vlnu. — Je sádlem medvědím pomazán (nevrlý).

3. *Přisvojovací* přídavná jména jsou ta, jimiž vytýkáme, čí co jest aneb od koho co pochází. Klademe je na otázku čí?

Cvičení 83.

Vyhledejte přisvojovací přídavná jména, tázajce se slovem čí? Zároveň vytýkejte, z kterých jmen podstatných odvozena jsou.

Já jsem Pavlův. — Pomsta jest Hospodinova. — Zlořečení Hospodinovo jest v domě bezbožníka. — My vsickni jsme Kristovi. — Oči hospodářovy střehou domu. — Ta péra jsou bratrova. — Tento oděv jest matčin. — Pondělek jest nedělin bratr. — Otcova kletba vysušuje a matčina z kořen vyvracuje. — Příjemno, co macešino česání. — Slyší stráže volání pastušino. — Matčiny ruce, i když bijí, měkký. — Přemyslov a Libušiny zákony byly prý moudré. — Zahálka jest čertův polštář. — Pochlebník je lhářův sestřenec. — Cikánovy a kovářovy děti nebojí se jisker. — Neplef se, hosti, v hospodářovy vči. — Pro Havlovo žito a Urbanův oves netřeba stodol přistavovati. — Nenajde-li Matějova pila, najde Josefova širočina. — Medardova krápě čtyřicet dní kape. — Kancovy kly nejsou slonová kost. — Přízně sousedovy sobě važ! — Společnosti podvodníkovy nevyhledávej, řeči utrhačovy nedbej! — Hodná dcera jest útěchou matčinou, rádný syn jest potěšením otcovým. — Libuše byla nejmladší dcera Krokova. — Obět Kainova nelíbila se Hospodinu. — Matčina rána neboli. — Synové Svatoplukovi nedbali napomenutí otcova. — Václav Svatý a Boleslav byli synové Vratislavovi a vnukové Bořivojovi. — Oko Páně má vše na ráně.

Poznámka 1. Přisvojovací jména přídavná tvoříme ode jmen osob, a to příponou -uv, -ova, -ovo ode jmen mužských, příponou -in, -ina, -ino ode jmen ženských.

Poznámka 2. Přisvojovacího „páně“ užíváme o všech rodech a ve všech pádech: léta Páně, chrám Páně, dům páně Součkův a p.

§. 72. Dle zakončení (*tvaru*) jsou přídavná jména dvojí:

1. *určitá*, 2. *neurčitá*.

1. *Určitá* jména přídavná jsou:

a) *trojího zakončení*, mají-li pro každý rod zvláštní koncovku, jako: dobrý — dobrá — dobré;

b) jednoho zakončení, mají-li pro všecky tři rody touž koncovku, jako: dnešní — dnešní — dnešní.

Určitá jména přídavná končí se v nom. čísle jedn. i množn. ve všech rodech *dlohou samohláskou*, jako: dobrý přítel, dobrá věc, dobré slovo; dobrý přátelé, dobré věci, dobrá slova; jarní den, jarní noc, jarní kvítko, jarní dnové, jarní noci, jarní kvítky.

2. *Neurčitá* jména přídavná končí se v jednotném nom. mužsk. rodu *souhláskou tvrdou* neb obojetnou, v ženském rodě samohláskou *a*, ve středním *o*, jako: pilen, pilna, pilno; otcův, otcova, otcovo; matčin, matčina, matčino.

Poznámka 1. Ve větě bývají určitá přídavná jména přívlastkem, neurčitá přísudkem.

Poznámka 2. Přisvojovací jména přídavná bývají ve větě i přísudkem i přívlastkem. (Viz cvičení 83.)

Poznámka 3. Přídavná jména shodují se s podst. jmény v rodu, čísle a pádu.

Cvičení 84.

Bohatý člověk nebývá vždycky šťasten. — Moudrý člověk jest vždy bohat, ale zřídka jest boháč moudrým. — Bůh není náhliv, ale pamětliv. — Žádný prorok není vzácen ve vlasti své. — Řídká návštěva, vzácný host. — Moudrý jest i Bohu svat. — V den svaté práce mají spáti. — Práce bezděčná nebývá vděčna. — Vláda přísná všem nenávistna. — Kdo nevěřen Bohu, nevěřen také lidem. — Od věrného přítele necouvej! — I v přátelství míra dobra. — Dobrý přítel zlato převyšuje. — Každému své i nemyté bílo. — U rolníka černé ruce, a chlebíček bílý. — Pustá štěpnice, prázdná truhlice. — Dobrota bez rozumu pusta. — Kdo není málem spokojen, více není hoden. — Ač žebrák syt, ale mošna nesyta. — Ústa plna, a oči hladovy. — Sytý vlk se upokojí, ale lakomec nikdy. — Dobré dítě jest poslušno rodičů svých. — Hospodyně nechť jest ke služkám přívětiva a laskava, služky pak ať jsou pilny, poslušny, věrny a úslužny. — Buďte dobrotivi, jako otec váš nebeský dobrotiv jest. — Ukrutný mrav neostane práv. — Na jaře bývají stromy plny květu. — Duch zajisté hotov jest, ale tělo nemocno. — Bůh sám jest svat sebou a jiné činí svaty. — Tělo bez duše jest mrtvo. — Víra bez skutků jest mrtva. — Jsou-li děti hladovy, nebývají vyběrávy.

§. 73. Skloňování přídavných jmen určitých.

1. Přídavná jména určitá trojího zakončení.

Vzor: dobrý, -á, -é.

	<i>mužský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N.</i>	dobrý	dobrá	dobré
<i>G.</i>	dobrého	dobré	dobrého
<i>D.</i>	dobrému	dobré	dobrému
<i>A.</i>	dobrého, -ý	dobrou	dobré
<i>V.</i>	dobrý!	dobrál!	dobré!
<i>L.</i>	dobrém	dobré	dobrém
<i>I.</i>	dobrým	dobrou	dobrým
Číslo množné.			
<i>N.</i>	dobří, -é	dobré	dobrá
<i>G.</i>	dobrých	dobrých	dobrých
<i>D.</i>	dobrým	dobrým	dobrým
<i>A.</i>	dobré	dobré	dobrá
<i>V.</i>	dobří, -é	dobré!	dobrá!
<i>L.</i>	dobrých	dobrých	dobrých
<i>I.</i>	dobrými	dobrými	dobrými

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Všecka příd. jména určitá trojího zakončení, jako: malý, veliký, dlouhý, svatý, zlý a p.
2. Číslovky, zakončené samohláskami *ý*, *á*, *é*, jako: první, druhý, čtvrtý, pátý, čtverý, paterý, jednoduchý, dvojnásobný, dvojitý, podvojný a p.

3. Náměstky: týž, táž, též, jaký, ký, který, některý, který-koliv, jakýsi, ledajaky, kteraký, každý, žádný, všeliký a p.

4. Podstatná jména vlastní, zakončená na *ý*, *á*, *é*, jako: Chelčický, Komenský, Dobrovský, Palacký, Nejedlý, Hněvkovský, Čelakovský, Kamenický, Turinský, Vinařický a p. — Němcová, Světlá, Podlipská, Krásnohorská, Lužická a p. — *Jména měst*: Bělá, Lysá, Hluboká, Blatná, Olešná, Lužná, Lubná, Hostinné, Jílové, Slané, Štítné a p.

5. Podstatná jména obecná na *-ý*, *-á*, *-é*, jako: hajný, hospodský, ponocný, hlásný, hostinský, polesný, poklasný, mýtný, pocestný, vrátný, zlatý, úterý; komorná, panská, krámská, stoličná, krejčová, správcová, králová; vstupné, vkladné, mostné, služné, výslužné, přívozné, zpropitné a p.

Cvičení 85.

Skloňujte ve větách: vzácný host, vraný kůň, dobrá máti, česká vlast, těžké břímě, bystré oko.

Cvičení 86.

Následující věty vyslovte v čísle množném:

Ostrý nůž řeže. — Silný vítr škodí stromu. — Holub je krotký pták. — Silný kůň táhne těžký vůz. — Nedůvěřuj úlisnému člověku. — Hospodář najal pilného dělníka. — Pošetilý přítel často více uškodí než nepřítel. — Chudý s bohatým nehoduj. — Moudrý s blázničným nežertuj. — Pilný žák podobá se včele, která z rozličných kvítků med do oulu snáší. — Čech jest pracovitý, mírný a bohabojný. — Sen klamný jest. — Zmije jest jedovatá. — Včela jest pracovitá. — Město jest lidnaté. — Pes jest věrné zvíře. — Hřibě jest bujně.

Poznámka. O proměnách souhlásek při tomto vzoru se vyskytujících viz §. 49. a), b).

2. Přídavná jména určitá jednoho zakončení.

Vzor: *dnešní*.

	<i>mužský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N.</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>
<i>G.</i>	<i>dnešního</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešního</i>
<i>D.</i>	<i>dnešnímu</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešnímu</i>
<i>A.</i>	<i>dnešního, -i</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>
<i>V.</i>	<i>dnešní!</i>	<i>dnešní!</i>	<i>dnešní!</i>
<i>L.</i>	<i>dnešním</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešním</i>
<i>I.</i>	<i>dnešním</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešním</i>
Číslo množné.			
<i>N.</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>
<i>G.</i>	<i>dnešních</i>	<i>dnešních</i>	<i>dnešních</i>
<i>D.</i>	<i>dnešním</i>	<i>dnešním</i>	<i>dnešním</i>
<i>A.</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>	<i>dnešní</i>
<i>V.</i>	<i>dnešní!</i>	<i>dnešní!</i>	<i>dnešní!</i>
<i>L.</i>	<i>dnešních</i>	<i>dnešních</i>	<i>dnešních</i>
<i>I.</i>	<i>dnešními</i>	<i>dnešními</i>	<i>dnešními</i>

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Přídavná jména vztazná na *-i*, jako: letní, zadní, vnitřní, lví, slepičí a p.
2. Všecky komparativy a superlativy jmen přídavných, jako: lepší, nelepší, horší, nejhorší, větší, největší, menší, nejmenší, delší, nejdelší a p.
3. Číslovky, jako: první, třetí, dvojí, trojí a p.
4. Náměstku: její.
5. Jména podstatná na *-i*, jako: bližní, kočí, krejčí, vrchní, výběrčí, příchozí, důchodní, radní a p.; dále: sudí, markrabí, Brikcí, Jiljí, Jiří, není-li u nich přídavné jméno.

Cvičení 87.

Skloňujte ve větách:

dnešní den, parní mlýn, nejvyšší sudí, rybí kost, ranní ptáče, vlastní zkušenosť, popeleční středa, ovčí rouno, mešní roucho.

§. 74. Skloňování přídavných jmen neurčitých.

Neurčitá přídavná jména skloňovala se druhdy jako jména podstatná příslušného rodu a zakončení t. j. „vesel“ skloňovalo se dle „had“, „vesela“ dle „ryba“, „veselo“ dle „slovo“.

Nyní obyčejný jsou jenom některé pády a to: *nominativ* čísla jednot. i množ., jehož užívá se přísudkem; potom *akkusativ* obou čísel a všech tří rodů, konečně *dativ* čísla jednotného bez rozdílu rodu.

Číslo jednotné.

<i>N.</i>	vesel	vesela	veselo
<i>D.</i>	veselu	veselu	veselu
<i>A.</i>	vesela	veselu	veselo.

Číslo množné.

<i>N.</i>	veseli, -y	vesely	vesela
<i>A.</i>	vesely	vesely	vesela.

Příklady. Otec je zdrav. — Matka je vesela. — Děvče je pilno. — Žáci jsou pilni. — Dívky jsou čistotny. — Děvčata jsou vesela. — Učí mne zdráva. — Uzřel jsem jej sklíčena. — Nalezl jsem matku nemocnu. — Propustil jej svobodna. — Učinil člověčenstvo spaseno. — Uzřel sestry šťastny. — Nelze mi býti veselu. — Dětem náleží býti poslušnu. — Křesťanům sluší býti pokornu.

§. 75. Některé pády kromě svrchu uvedených zachovaly se v příslovčích:

- a) *genitiv*: bez mála, z čista jasna, z čista dobra, z blízka do čista, z daleka, od starodávna a p.
- b) *dativ*: po panskú, po česku a p.
- c) *akkusativ*: na novo, na černo, daleko, blízko, dávno a p.
- d) *lokál*: po hotově, na mále a p.
- e) *instrumental*: mnohem, málem a p.

(Viz cvičení 90.)

§. 76. Skloněním neurčitých přídavných jmen řídí se též přídavná jména přisvojovací na *-iv*, *-ova*, *-ovo* a *-in*, *-ina*, *-ino*

s tím také rozdílem, že sobě vypůjčují některé pády určitých jmen přídavných trojho zakončení, a to: jednotný instr. muž. a středního rodu, množný genitiv, dativ, lokal a instrumental všech tří rodů.

Vzor: králův, -ova, -ovo.

	<i>mužský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N.</i>	králův	králova	královo
<i>G.</i>	králova	králový	králova
<i>D.</i>	královu	králově	královu
<i>A.</i>	králova, -uv	královu	královo
<i>V.</i>	králův!	králova!	královo!
<i>L.</i>	králově	králově	králově
<i>I.</i>	královým	královou	královým
Číslo množné.			
<i>N.</i>	královi, -y	královy	králova
<i>G.</i>	králových	králových	králových
<i>D.</i>	královým	královým	královým
<i>A.</i>	královy	královy	králova
<i>V.</i>	královi, -y!	královy!	králova!
<i>L.</i>	králových	králových	králových
<i>I.</i>	královými	královými	královými

Dle tohoto vzoru skloňujeme:

1. Přisvojovací jména přídavná na *-uv*, *-ova*, *-ovo* a *-in*, *-ina*, *-ino*.
2. Vlastní jména míst, jako: Jindřichův Hradec, Golčův Jeníkov, Kardašova Řečice, Mnichovo Hradiště a p.
3. Vlastní jména osob, jako: Janů, Martinů, Petrů a p., dále: Krylov, Lomonosov, Gončarov, Dimitrijev, Puškin a p.
4. Přisvojovací „páně“ se neohýbá.

Cvičení 88.

Skloňujte: matčin žal, služebnice Libušina, sousedovo pole, Libušin soud, Karlův most, Sámová říše, Mnichovo Hradiště.

Cvičení 89.

Vyslovte následující věty v čísle množném.

Lakomec jest žadostiv penž. — Džber jest prázden. — Stařena nebyla svých údů mocna. — Okno bylo plno květin. — Divoký pták seděl na vrchu a byl postřelen. — Silný muž spěchal v boj a byl šťasten. — Horský potok šuměl a bystrý tok jeho byl čist a jasen. — Neličená ctnosť byla vždy lásky hodna a velebena. — Rozlehlá země byla rovna a úrodnou naplněna. — Široké pole toto jest obilím bohatoo. — Nebud ani lakovani ani nepřízniv. — Pilný dělník je mzdy hoden. — Cizinec není cesty povědom. — Pachole není práce schopno. — Bud dobrondice pamětliv! — Žák budiž pilen a poslušen. — Slovo přítelovo bylo upřímné. — Bud ve všem spravedliv! — Matčina rána neboli. — Bud bedliv slova učitelova! — Hodná dcera jest radostí matčinou. — Člověk jest dnes bohat, zítra chud. — Sousedova stodola vyhořela. — Strýčkův sad jest veliký. — Sestřino dítě onemocnělo.

Cvičení 90.

Zbytky prvního skloňování přídavných jmen neurčitých.

Řeč tvá *známa* tebe činí. — Měj mne u otce svého *omluvena*. — Jest na *bíle* dni, že sám jsi hádkou vinen. — Bože, *spasena* mne učiň! — Z *čista* jasna uhodilo. — Lépe poctivě umříti, než potupně *živu* býti. — Lépe býti od hada *uštknutu*, nežli v březnu od slunce *ohřitu*. — Duchem chudu býti jest pokornu býti. — Od *mnoha* mluvení hlava bolívá. — Jez do *polosyta*, pij do *polopita*, vyjdou ti na plno léta. — Kdo není *málem* spokojen, více není hoden. — Kdo si *mála* neváží, po *mnohu* af nebaží. — Dobrého po *málu*. — Slepice na *lichu*, husy na *sudu* nasazuj. — Načatá slanina z *husata* se kráji. — Kdo z mládí čemu naučí se, k *stáru* jak by nalezl. — Dobře jednej v *mnohu mále*, neboj se ani krále. — Z *daleka* slyšen byl dusot koní. — Nemáš-li zvýšle, přestaň na *mále*. — Z *nízka* se jemu klaněli. — Velmi z *tuhá* na mne jsi dotíral. — Jako tráva v *ndhle* podstatí budou.

Cvičení 91.

Z podstatných jmen v závorku položených utvořte přídavná jména přisvojovací v příslušném rodě, čísle i pádě.

Vítězství (*Sámo*) nad Avary i Franky zachovalo Čechům nedvoumístnost. — Moudrost (*otec*) a milost (*matka*) pečují o zdárny

vychování dítěk. — Hanebný Durynk zavraždil synáčka (*Vlastislav*), chtě se tím zavděčiti Neklanovi. — Synům (*Svatopluk*) na Moravě vedlo se špatně pro nesvornosť jejich. — Krok prý byl asi jeden ze synů (*Sámo*). — První česká kněžna byla Libuše, dcera (*Krok*), a první česká křesťanská kněžna byla Ludmila, chot (*Borivoj*). — Kníže Hostivit, otec (*Borivoj*), byl z rodu (*Přemysl*). — Ves Stadice, bývalý statek (*Přemysl*), leží v kraji litoměřickém. — Sv. Václav a Boleslav byli synové (*Vratislav a Drahomíra*), a poněvadž Vratislav, otec jejich, byl synem (*Borivoj a Ludmila*), byli oni vnučkové (*Borivoj a Ludmila*). — Tito knížata měli strýce, t. (otec) bratra, jménem Spytihněva, který založil přepamátný chrám týnský na Starém Městě v Praze. — Báseň „(*Libuše*) soud“ jest nejstarší památka řeči a literatury české. — Teta, (*Libuše*) sestra, vystavěla hrad, jemuž bylo jméno Tetín. — (*Boleslav*) synu bylo dáno jméno Strachkvas pro strašný skutek, o posvícení spáchaný na knížeti Václavovi, bratru (*Boleslav*). — Joab zabil Absolona, nezbedného syna (*David*). — Oči (*Hospodin*) obráceny jsou k spravedlivému a uši k volání jeho.

Cvičení 92.

Vyhledejte v čl. 7. „Svatý Ivan“ všecka jména přídavná a povězte, jaká jsou dle významu i zakončení, kterého jsou rodu, čísla i pádu.

§. 77. Stupňování jmen přídavných.

Porovnáváme-li vlastnosti, které přídavnými jmény vyslovujeme, shledáváme, že jeviti se mohou na rozličných osobách nebo věcech v rozličných stupních.

Pro tyto stupně vlastností máme tři zvláštní tvary, jež stupně se nazývají.

1. *První stupeň čili positiv* (položitel), kterým přisuzujeme osobám nebo věcem nějakou vlastnost beze všeho porovnání, vyjadřuje se prostým přídavným jménem.

Ku př. Jezero jest hluboké. — Železo je tvrdé. — Kůň jest rychlý. — Osel jest váhavý. — Praha jest lidnaté město. — Sněžka jest vysoká hora. — Voda jest zdravý nápoj.

2. *Druhý stupeň čili komparativ* (přirovnavač) naznačuje větší míru (vyšší stupeň) též vlastnosti, kterou jedné ze dvou osob nebo věcí přisuzujeme.

Ku př. Jezero jest hlubší než rybník. — Železo jest tvrdší než olovo. — Kůň jest rychlejší než vůl. — Vůl jest rychlejší než osel. — Osel jest váhavější než vůl. — Praha jest lidnatější město než

Plzeň. — Sněžka jest vyšší hora než Říp. — Voda je zdravější nápoj než pivo i víno.

3. *Třetí stupeň čili superlativ* (svrchovatel) naznačuje největší míru (nejvyšší stupeň) téže vlastnosti, kterou jedné ze tří nebo více osob nebo věcí přisuzujeme.

Ku př. Jezero jest hlubší než rybník; ale moře jest nejhlubší. — Železo jest tvrdší než olovo; ale ocel jest nejtvrďší. — Vůl jest rychlejší než osel; ale kůň jest nejrychlejší. — Vůl jest váhavější než kůň; ale osel jest nejváhavější. — Praha jest nejlidnatější město v Čechách. — Sněžka jest nejvyšší hora v Čechách. — Voda jest nejzdravější nápoj.

§. 78. **Komparativ** (druhý stupeň) *tvoříme* příponami *-ší*, *-ejší*, *-í* a sice:

1. Přípona *-ší* přidává se ku kmeni. Přípony positivu *-ý*, *-ký*, *-eký*, *-oký* se odvrhují; *h*, *ch* se rozlišují v *ž*, *š*; *s* a *z* se obměkčují v *š* a *ž*; dlouhá kmenová samohláska se krátkí. K. př. slab-*ý* — slab-*ší*, mlad-*ý* — mlad-*ší*, hrub-*ý* — hrub-*ší*, star-*ý* — star-*ší*, tvrd-*ý* — tvrd-*ší*, bohat-*ý* — bohat-*ší*, tlust-*ý* — tlust-*ší*; krát-*ký* — krát-*ší*, blíz-*ký* — bliž-*ší*, říd-*ký* — říd-*ší*, úz-*ký* — už-*ší*, hlad-*ký* — hlad-*ší*, slad-*ký* — slad-*ší*, něz-*ký* — niž-*ší*, krot-*ký* — krot-*ší*, těž-*ký* — těž-*ší*; tuh-*ý* — tuž-*ší*, hluch-*ý* — hluš-*ší*, such-*ý* — suš-*ší*, drah-*ý* — draž-*ší*, tich-*ý* — tiš-*ší*; dal-*eký* — dal-*ší*, hlub-*oký* — hlub-*ší*, vys-*oký* — vyš-*ší*, šir-*oký* — šir-*ší*.

2. Před příponou *-ejší* jen koncovka positivu *-ý* nebo *-í* se odsouvá; hrdelnice *k*, *ch* se rozlišují v *č*, *š*; skupeniny *sk* a *ck* rozlišují se v *št* a *čt*; *t*, *n*, *r* obměkčují se v *t*, *ň*, *ř*. K. př. rychlý — rychlejší, umělý — umělejší, známý — známější, nový — novější, zřejmý — zřejmější, hloupý — hloupejší, lstivý — lstimější, spravedlivý — spravedlivější; jinaký — jinakejší, onaký — onačejší, vetchý — vetšejší; panský — panštější, otrocký — otroctější; pustý — pustější, jasný — jasnější, přední — přednější, bodrý — bodřejší.

Poznámka 1. Divoký — divočejší, bílý — bělejší, svatý — světější, horní — hořejší, dolní — dolejší.

Poznámka 2. O proměnách souhlásek při stupňování jmen přídavných viz §. 49. a), b).

2. Příponu *-í* mají následující přídavná jména na *-ký*: hebký — hebčí, hezký — hezčí, horký — horčí, hořký — hořčí, krehký — krehčí, lehký — lehčí, měkký — měkčí, mělký —

mělčí, prudký — prudčí, tenký — tenčí, trpký — trpčí, vlhký — vlhčí.

4. *Nepravidelně* stupňují se: dobrý — lepší, zlý — horší, veliký — větší, malý — menší, dlouhý — delší.

5. Přídavná jména: *dřevní*, *dolení*, *pozdní*, *hoření* tvoří komparativy ze kmenů *dřev*, *dol*, *pozd*, *hor*, které známe z příjmení: dříve, dole, pozdě, nahoře. Tedy: *dřívější*, *dolejší*, *pozdější*, *hořejší*.

6. V komparativě mají tvary *nadbýtné*: čistý — čistší, čistější, hořký — hořčí, hořejší, hustý — hustší, hustější, krásný — krašší, krásnější, krutý — krutší, krutější, lehký — lehčí, lehcejší, měkký — měkčí, měkcejší, prudký — prudčí, prudší, slabý — slabší, slabější, snadný — snažší, snadnější, tenký — tenčí, tenčejší, tmavý — tmavší, tmavější, zadní — zazší, zadnější, krotký — krotčí, krotší, krotčejší.

7. Komparativu nemají:

a) přídavná jména *vztažná*, jako: včerejší, lesní, hadí, za-ječí, dřevěný, psací a p.;

b) přídavná jména *přisvojovací*, jako: otcův, matčin a p.;

c) taková, jichž význam stupňování nepřipouští, jako: mrtvý, němý, lichý, sudý, brzký, celý, nahý, nemocný, holý, přítomný, smrtelný a p.

§. 79. *Superlativ* (třetí stupeň) tvoříme od komparativu předsouvajíce předponu *nej-*, jako: *nej-bělejší*, *nej-světější*, *nej-lepší* a p.

Superlativ opisujeme:

1. Přidávajíce k positivu příslovky: *tuze*, *velmi*, *velice*, *nej-výš* a p., jako: tuze pilný, velmi dobrý, velice zlý, nejvýš dobrovitý a p.;

2. předrážejíce positivu slovce: *pře-*, *vše-*, *vele-*, *roz-*, *pra-*, jako: pře-milý, vše-mocný, vele-moudrý, roz-milý, pra-starý a p.

Cvičení 93.

Porovnejte následující věci dle jejich vlastností:

Labe a Vltavu dle délky, Sněžku a Říp dle výšky, Prahu a Plzeň dle lidnatosti, jaro a zimu dle příjemnosti, hvězdy, měsíc a slunce dle jasnosti, veletok, řeku a potok dle hloubky, zlato, stříbro a měď dle ceny, stezku, cestu a silnici dle šířky, vápenec, křemen a

diamant dle tvrdosti, světlo a zvuk dle rychlosti, vzduch, vodu a rtuť dle hustoty, Čechy, Rakousko a Evropu dle velikosti.

Cvičení 94.

Bohatý člověk nebývá vždycky šťasten. — Čím kdo jsi bohatší, tím více uděluj chudým. — I nejbohatší může schudnouti. — Sirotek těžší než kámen. — U hladového nejdražší chléb. — Nejvyšší hory nejtěžší hromobití snášeji. — Čím východ vyšší, tím pád nižší. — Čím sušší dříví, tím lépe hoří. — Čím více hub roste, tím tužší zima naroste. — Poslouchej rady starých! — Čím výše vystoupíš, tím širší rozhled. — Čím hloupější, tím drzejší, a čím moudřejší, tím nesmělejší. — Rozumnější jest ústupnější. — Po svádě milejší shoda, po vojně chutnější pokoj, po hořkém libější sladkost. — Chvíala nejpříjemnější písnička. — Nic není mrzutějšího nad nevděčného člověka. — Člověk nejkrotčí nejbožtější živočich jest. — Dřevo jest lehké nežli železo. — Postavil jsem se u strouhy rybuňka hořejšího. — Libější nežli máslo byla slova úst jeho, měkčejší nad olej řeči jeho. — V čas pokoje potkala mne hořkosť nejhořčejší. — Častější cvičení — jistější prospěch. — Z mnoha řemesel nejjistější žebrota. — Co starší, to pravější, a co mladší, to dražší. — Mramor kararský jest bělejší než jiné druhy mramoru. — Přednější časem bližší právem. — K obhájení není nad pravdu nic jistějšího, nad pravdu k vyřknutí nic snadnějšího. — Vlákno hedbávné tenčí jest vlasu. — Bílá litina křehčí jest litiny šedé. — Slupka trpčí bývá jádra. — Vzduch jest řidší než voda. — Hlodavci mají v hořejší a dolejší čelisti dva dlouhé přední zuby. — Dřevo jedlové jest měkčí dubového. — Ovce jsou krotčí koz. — Labuf má mezi všemi ptáky nejbělejší peří a nejčernější maso. — Holubice jest nejcistší pták. — Jistí pták na talíři pečený, nežli dva u pověří vznešení. — Budte tím skromnější, čím učenější jste. — Národ čím jest svobodnější, tím jest udatnější. — Nad rodiče nemáš věrnějších přátel. — Lidé v neštěstí bývají opatrnější než ve štěstí. — Chytrý často od chytřejšího bývá oklamán. — Dobrý pes lepší než zlý člověk. — Zlého člověka tresce Bůh skrze horšho. — Trpělivost nejlepší lékařství. — Závist nejhorší nemoc. — Veliký pták velikého hnázda potřebuje. — Čím větší hlava, tím větší klobouk. — Pokorné srdce největší poklad. — Malý oheň veliký les spálí. — Je-li pes ve dvoře, menší je hned hoře. — Malý déšť přináší větší. — Nejmenší pták jest kolibřík, není větší čmeláka. — Dlouhý den, krátká nit. — Dokud byl kratší v hodnosti, byl o loket delší v moudrosti. — Nejdelší řeka v Čechách jest Vltava.

Bůh jest nejvýš spravedlivý a moudrý. — Velmi dlouhou cestu máš před sebou. — Nebud příliš starostliv! — Hadi mají velmi tenký jazyk. — S Petřína jest překrásný pohled na Prahu. — Den přeslavný jest k nám přišel. — Přetěžká věc prázdné břicho. — Život lidský jest velmi krátký. — Dítky mnoho jsou povinny předrahým rodičům svým. — Poslouchej rady mužů velemoudrých. —

Vojní římští byli velice udatní a odvážní. — Přátely klamati jest věc velmi podlá. — Starci bývají často nad míru nevrlí.

IV. O příslovčích.

(Viz §. 14.)

§. 80. Dle významu máme příslovce:

1. místa na otázky: kde?, odkud?, kudy?, kam?, pokud?

Cvičení 95.

Vyhledejte z následujících vět příslovce místa a povězte, kterými otázkami se jich dotazujeme?

Mysl projde všudy. — Co se doma uvaří, nechť se doma sní. — Kde dva mluví, tam třetí nepřistupuj. — Pokud chodíš, potud se hodíš. — Kudy jehlička, tudy i nitka. — Kde kázeň, tu stud a bázeň. — Před Bohem nikudy nelze. — Kdo chce kam, pomozme mu tam. — Proč jsi mne sem poslal? — Venku jako růže, a doma holá nouze. — Krákala vrána, když vzhůru letěla, a když dolů, i křídla svěsila. — Před Bohem nikde ukryti se nemůžeme. — Bůh nás všady vidí. — Nedojde-li tvůj dobrý čin zde na tomto světě uznání, nereptej! — Odkud jsem se nadál, že mne slunce hřeje, odtud na mne mrazy bijí. — Stůj noho! posvátná jsou místa, kamkoli kráčíš. Jest tam daleko, jako s hráze do rybníka. — Vítězství se nikam neklonilo. — Daleko široko bylo hluboké ticho. — Bůh vysoko, ale vidí daleko. — Tělo táhne se tam, odkud pošlo. — Kady on chodí, tady ty nejdi. — Kdo jest všudy, nikdež není. — Kudy měštané, tudy i dvořané. — Kdo popředu v cizí nahlédá mošničku, ten také at svou nazad potřese trošičku.

Poznámka. Příslovce místa bývají ve větě příslovkovým určením místa.

2. *Příslovce času* na otázky: kdy?, odkud?, dokud?, dokavad?

Cvičení 96.

Která slova následujících vět jsou příslovce času?

Lakomec není nikdy šťasten. — Někdy prší, někdy slunce svítí; brzy jest jasno, brzy zase pošmourno. — První štěstí zřídka bývá dobré. — Šlechetný Komenský věčně žiti bude v paměti národa českého. — Ruka Páně není dosud zkrácena. — Štěstí nás někdy hledá, ale moudrost musíme vždy hledat. — Dnes mně, zítra tobě. Záhy vstávej, příklad dávej. — Časem štěstí samo do rukou leze. — Potřebí ohledovati každě věci dotud, až se poddá. — Dokudž pokolení lidské v mezích přirozeného zákona živo bylo, dotud pravda a

spravedlnost na zemi bydely. — Žert druhdy za pravdu stojí. — Pozdě tvarůžky dávají, když lidé zubů nemají. — Napřed se mláti, potom se platí. — Lépe pozdě nežli nikdy. — Udatný se dlouho nerozmýší. — Vtipu třeba časem, rozumu vždycky. — Bud hostem dotud, dokud svatba trvá. — Cizí neštěstí druhdy vhod. — Kdo mne loni bil, ten mně i letos není mil. — Věčně žiti, věčně se učiti. — Zvyk není kůlna, abys hned postavil. — U přátel řídko bývej. — Bodejž nemíti přítele, jež třeba pořád dobřiti, a sluhy, který často odprošuje. — Záhy sedlej a později sedej. — Kupuj, dokud trh. — Odtud až potud. — Kam ho večer postaví, tam ho ráno najde. — Záhy vzhůru, pozdě dolů. — Dokudkoliv žiti, vši touhy nelze zbýti.

Poznámka. Příslovce času bývají ve větě příslovkovým určením času.

3. *Příslovce spůsobu* na otázky: jak?, kterak?, čím?, jak velice?, kolikrát?, kolikonásob?

Cvičení 97.

Vyberte příslovce spůsobu z těchto průpovědí:

Co kdo dobré umí, tím se rád baví. — Líto přítele, ale ne jako sebe. — S každým pěkně mluv, s nemnohými důvěrně. — Co přiliš, to mnoho. — Mladého raka starý trestal, že leze naopak; neukázal mu lépe jak, i lezou podnes oba tak. — Kdo lehce věří, snadno pochyví. — Ani kuře darmo nehrabe. — Přemysli dobrě, začni rychle, konej pilně. — Žeň bývá jednou za rok. — Dvakráte za rok léto nebývá. — Malí lidé také se umějí hněvati. — Jak tě vidí, tak tě za to mají. — Kdo rychle dává, dává dyvákrát. — Ne-nadarmo tys šilhavým se narodil. — Nemoc na koni přijízdí a pěšky odchází. — Čím víc chlapa prosíš, tím ho víc popouzíš. — Nevidomky jen vejce se kupují. — Co prudce běží, skoro do-bíhá. — Lhář jinak myslí a jinak mluví. — Pravda nepřichází každému vhod. — Pospíchej, ale znenáhla. — Ctnost a krása velmi spolu svědčí, ale řídko bývají. — Jinak se pluje po moři a jinak po řekách. — Mnohý prodává draze a chodí naze. — Umřel dávno, co dával darmo. — Dlužník vesele bere, ale smutně vraci.

Poznámka. Příslovce spůsobu bývají ve větě příslovkovým určením spůsobu.

4. *Příslovce přičiny* na otázku proč?

Cvičení 98.

Všecky věci k zemi padají, protože jsou těžké. — Člověk proto pracuje, aby měl býti čím živ. — Proto jsme stvořeni, abychom pracovali. — Proto má kovář kleště, aby se nespálil. — Proto vlčka bijí, aby se starý dovtípil. — Smrť jest nejista, proto stále máme býti na ni připraveni. — Zdraví jest největší dar Boží; pročež si

ho co nejvíce šetříme. — Vzdělanost jest největší ozdoba člověka; protož se oddej, milý synu, vědám s největší příliš.

Poznámka. Příslovci příčiny užíváme ve větě jakožto spojek přičinných.

§. 81. Mnohá z příslovci jedna ke druhým vzájemně se vztahují a odtud *souvztažnými* slovou.

Přehled příslovci souvztažných.

tázací	ukazovací	vztažná	neurčitá
kde?	tam, tu, zde, onde, tuhle	kde	někde, kdekoli, všude
kudy?	tudy, onudy	kudy	někudy, kudykoli, jinudy
odkud?	odsud, odtud, od-tamtud	odkud	odněkud, odkudkoli, odes-všad
kam?	sem, tam	kam	někam, kamkoli, jinam
kdy?	tehdy, teď, ondy	kdy, když	někdy, kdysi, kdykoli, jindy
jak? kterak?	tak, takto, onak	jak	nějak, jaksi, některak, jinak
kolikrát?	tolikrát	kolikrát	několikrát, kolikrátkoliv.

§. 82. Stupňování příslovecí.

Stupňovati lze jen ta příslovce, která odvozena jsou ze jmen přídavných.

1. *Komparativ* tvoříme příponami: -ě nebo -e a -ěji nebo -eji.

2. *Superlativ* tvoříme od komparativu předponou nej-.

Poznámka. Mnohá příslovce odsouvají komparativní příponu -ě nebo -e, zvláště v mluvě obecné. Příklady viz ve cvičení následujícím.

Cvičení 99.

Po pěšinkách blíže. — Dobré se daleko slyší a zlé ještě dále.

— S poctivostí nejdál dojdeš. — Dluh bývá čím dál, vždy mladší.

— S mlčenou nejdále dojdeš. — Snáze jest o společníka než o pomocníka. — Dále položíš, blíže najdeš. — Čím výše kdo leze, tím

třízeji padá. — Bratr bratru nejhlob oči vypichuje. — Dobrodiním

člověka nejspíše získáš. — Spíše zlá novina se potvrdí nežli dobrá.

— Kdo dřív do mlýna donese, ten dřív semle. — Nepřátelství zapiš vodou, aby co nejdříve v zapomenutí vešlo. — Čím hustěji prší,

tím dříve konec dešti. — Čím dále od Boha, tím hlouběji v nepravostech. — Jez chleba hojněji, ale mluv střídmeji. — Úlisnost nejostřejí uštkne. — Čím ti volněji, tím se stav doleji. — Mysli často na přítele, ale častěji na nepřítele. — Svou chválu každý nejradije slýchá. — Raději sám do noci, než při cizí pomoci. — Boháč laciňáři kupuje než chudý. — Tíže vinen, kdo ke zlému radí. — Všude dobře, doma nejlépe. — V hostech veselo, ale doma lépe. — Kdo každého poslouchá, zle činí, kdo nikoho, ještě hůře. — Poctivost trvá nejdéle. — Nejhůře vedlo se Čechům po bitvě bělohorské. — Kdo málo chová, mívá mnoho. — Lépe jest více věděti a méně mluviti. — Která kráva nejvíce říčí, nejméně mléka dává. — Dobré se pomní dlouho, zlé ještě déle. — Když ti nejlíp kostka padá, tehdy honem obraf záda. — Oku více věříme než uchu. — Nejprve svou stříšku přikryti sluší. — Jináče smyšlejí lidé o nás, než my o sobě. — Čtení špatných knih jest mládeži nejvýše škodlivо. — Slavík zpívá velmi libezně.

V. O číslovkách.

(Viz §. 11.)

§. 83. Číslovky dělíme:

I. v určité, kteréž jsou:

1. základné na otázku *kolik?* — Jeden, dva, tři, čtyři, pět, deset, jedenáct, dvacet, dvacet jeden, třicet, čtyřicet, sto, tisíc, milion atd.

2. řadové na otázku *kolikátý?* — První, druhý, třetí, čtvrtý, desátý, dvacátý první, stý, tisící atd.

3. druhové na otázku *kolikerý?* — Dvojí, čtverý, paterý, dvacaterý, stery atd.

4. násobné na otázku *kolikonásobný?* — Jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný, čtveronásobný, pateronásobný atd.

5. číselná příslouce na otázku *kolikrát?* — Jednou, dvakrát, třikrát, desetkrát atd.

6. číselná jména podstatná, kterážto jsou buď jména číslic (cifer), jako: jednotka, dvojka, trojka, čtverka, pětka, šestka, desítka atd., buď jmenovatelé zlomků, jako: půl, třetina, čtvrtina, desetina, setina atd.

II. v neurčité čili obecné, jako: všecek (všechen, všecken), všecka (všechna), všecko (všechno, vše), veškeren, veškera, veškero, mnoho, málo, kolik, tolík, několik, kolikátý,

tolikátý, několikátý, kolikerý, tolikerý, několikerý, kolikonásobný, tolikonásobný, několikonásobný, kolikrát, tolíkrát, několikrát.

§. 84. Skloňování číslovek určitých.

1. Číslovky základné.

a) *Jeden — jedna — jedno* skloňujeme takto:

	<i>muzský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N.</i>	<i>jeden</i>	<i>jedna</i>	<i>jedno</i>
<i>G.</i>	<i>jednoho</i>	<i>jedné</i>	<i>jednoho</i>
<i>D.</i>	<i>jednomu</i>	<i>jedné</i>	<i>jednomu</i>
<i>A.</i>	<i>jednoho, jeden</i>	<i>jednu</i>	<i>jedno</i>
<i>V.</i>	<i>jeden!</i>	<i>jedna!</i>	<i>jedno!</i>
<i>L.</i>	<i>jednom</i>	<i>jedné</i>	<i>jednom</i>
<i>I.</i>	<i>jedním</i>	<i>jednou</i>	<i>jedním</i>
Číslo množné.			
<i>N.</i>	<i>jedni, -y</i>	<i>jedny</i>	<i>jedna</i>
<i>G.</i>	<i>jedněch</i>	<i>jedněch</i>	<i>jedněch</i>
<i>D.</i>	<i>jedněm</i>	<i>jedněm</i>	<i>jedněm</i>
<i>A.</i>	<i>jedny</i>	<i>jedny</i>	<i>jedna</i>
<i>V.</i>	<i>jedni! -y!</i>	<i>jedny!</i>	<i>jedna!</i>
<i>L.</i>	<i>jedněch</i>	<i>jedněch</i>	<i>jedněch</i>
<i>I.</i>	<i>jedněmi</i>	<i>jedněmi</i>	<i>jedněmi</i>

b) Číslovku *dva, dvě* skloňujeme číslem dvojným takto:

	<i>muzský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
<i>N. A. V.</i>	<i>dva</i>	<i>dvě</i>	<i>dvě</i>
<i>G. L.</i>	<i>dvou</i>	<i>dvou</i>	<i>dvou</i>
<i>D. I.</i>	<i>dvěma</i>	<i>dvěma</i>	<i>dvěma</i>

c) Číslovky *tři* a *čtyři* skloňujeme takto:

<i>N.</i>	<i>tři</i>	<i>čtyři</i>
<i>G.</i>	<i>tří</i>	<i>čtyř</i>
<i>D.</i>	<i>třem</i>	<i>čtyřem</i>
<i>A.</i>	<i>tři</i>	<i>čtyři</i>
<i>V.</i>	<i>tříl</i>	<i>čtyří!</i>
<i>L.</i>	<i>třech</i>	<i>čtyřech</i>
<i>I.</i>	<i>třemi</i>	<i>čtyřmi</i> .

d) Číslovky *od 5—20* skloňujeme takto: N., A. a V. pět mužů, G. pěti mužů, D. pěti mužům, L. pěti mužích, I. pěti muži. —

e) Číslovky *od 21—99* skloňujeme dvojím spůsobem: buď dvacet jeden muž, dvacet jednoho muže, dvacet jednomu muži atd. nebo jedenadvacet mužů, jedenadvaci mužů, jedenadvaci mužům atd.

f) *Sto* skloňujeme jako „*slovo*“. — Dvojné číslo zachovalo se jen v N. a A.: *dve stě*. — *Sto let* skloňujeme takto: N., A. a V. sto let, G. do sta let, D. ke stu letům, L. ve stu letech, I. před stem let nebo před sty lety.

g) *Tisíc* skloňujeme dle „*meč*“ a *milion* dle „*dub*“.

Cvičení 100.

Sklánějte: Bratrový dva nové kabáty, dvě stě zlatých, jeden stříbrný peníz, čtyři dřevěné nohy, dvanáct mil, tři zlatí vlasové, dvě bílé labutě, dvacet tří zlaté.

Cvičení 101.

Marnotratnost jest jako rozeschlá nádoba: jedním koncem liješ a desíti teče. — Někdy i kfň na čtyřech nohách se potkne. — Co někdy vrabcem z úst vyletí, zase toho nevtáhneš čtyřmi koňmi. — Propovíš-li slovo plaše, tisíci koňmi nevtáhneš ho zase. — Jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet. — Člověk na jednom Bohu, ale ne na jednom příteli dosti má. — Nemá neděle sedm pátkův. — Žádné dílo nebylo jedním dnem vykonáno. — Nezakládej si mnoho na stu zlatých, zakládej na stu přátelich. — Dobře tomu kováři, jenž na obě ruce kuje. — Dvou smrtí nebude, a jedné minouti nelze. — Lepší jedna svíčka před sebou, než dvě za sebou. — Nikdo nemůže dvěma pánum sloužiti. — Vlastní přiznání za tisíc svědkův. — Raděj sto naděliti, než jednoho propustiti. — Co prošlo devět

zubův, projde také devět vrchův. — Co tři sta vědí, i tři sta se dovědí. — Z jedné číše pili, jedno též mluvili. — Obilí ze sýpky na sýpku v osmi nedělích. — Co ví čtyřmecítma zubův, to se doví i čtyřmecítma druhův. — Dvě dýně pod jednou paží nedají se nésti. — Jeden rubl, jeden rozum; dva ruble, dva rozumy; kolik rublův, tolik rozumův. — Dva, tři věrní přátele, jedna duše v rozdílném těle. — Více chci čtyřem kolám věřiti, než čtyřem nohám kouškým. — Pán Ježíš nasystil pět tisíc lidí pěti chleby a dvěma rybičkami. — Dříve dvě ruce s vozu shodí než deset naloží. — Lepší jedna rozmyšlená než sto učiněných. — Čtyři oči více vidí nežli dvě. — U sedmi chův dítě bezoké. — Všickni z jedné vody a na jedných lávkách pereme. — Ve dvou rada, ve třech zrada. — Kde se tisíce vydělají, mohou se sta obětovati. — Bůh jedny dvěře zavře a sto jiných otvírá. — Opadne jeden květ, nastane jiných pět. — Halér k haléri a ze dvanácti bude groš. — Stojí dub, na tom dubě dvanáct větví, na každé věti po čtyřech hnázích, v každém hnázidlo po sedmi vajíčkách. Co to? — Lepší starý sluha nebo pán s desíti vadami známými nežli nový s jednou. — V šesti dnech učinil Hospodin nebe a zemi. — Aron byl ve stu dvaceti třech letech, když umřel. — V nouzi přítel snadno padesát na lot se vejde.

2. Číslovky řadové skloňují se jako určitá jména přídavná. První, třetí, tisíci a p. skloňují se dle „*dnešní*“; druhý, čtvrtý, pátý a p. dle „*dobrý*“.

Číslovky řadové měly druhdy též tvar neurčitých jmen přídavných; zbytek neurčitých tvarů těch máme posud, spojena-li číslovka s nesklonným *půl*, jako: Zde jest půl sedma zlatého. — Matka koupila půl páta lokte plátna. — K půl pátu stu jich zahynulo. — Platil korec po půl sedmu zlatém. — Nebyl s půl páta zlatým spokojen. — V ženském rodě užívá se určitého tvaru, jako: půl páté kopy, po půl šesté hodině, přes půl čtvrté stopy.

Cvičení 102.

Léta tisíčho třístého čtyřicátého osmého na den sv. Marka založil Karel IV. Nové Město pražské. — Šest dní budeš pracovati a sedmý den od práce odpočineš. — Praha byla založena kolem roku sedmistého dvacátého třetího. — První místo mezi malíři českými šestnáctého století naleží Karlu Škretovi. — Kdo v třicátém roce bez rozumu a v čtyřicátém nebohat, tomu nelze čeho se dočekat. — Desátá vina se kárá. — První vina omyl, druhá návyk, třetí zatvrzelost. — Dělá páté přes deváté. — Na lože o deváté, s lože o páté. — Jedno minouti, druhé svinouti, ku třetímu po mlčetí — cesta ku pokoji. — Uhrův zůstalo tu na místě okolo půl pátá tisice a půl čtvrtá tisice věznův do Olomouce přivedeno. —

Po půl čtvrtu dni duch života vstoupil do nich. — Půl třetího lokte byla délka slitovnice a půl druhého lokte šířka její.

3. *Číslovky druhové*: dvojí, obojí, trojí skloňují se jako „*dnešní*“; čtverý, paterý, šesterý, sedmerý atd. jako „*dobrý*“. Neurčité tvary: čtver — čtvera — čtvero, pater — patera — patero atd. skloňují se dle vzorů *had*, *ryba*, *slovo*. — Stažené tvary: *dvé* (dvoje), *obě* (oboje), *tré* (troje) skloňují se dle „*dobre*“ (stř. r.) až na instr., jenž zní: dvém, obém, trém.

Cvičení 103.

Přičinlivému dvojí život. — Tisicerým spůsobem lidé umírají. — Dvojí orání, dvojí chléb; trojí orání, trojí chléb. — Devateré řemeslo, desátá žebrota. — Pes dvojích vrat mívá hlad. — Duha se stkví barvou sedmerou. — Král Ferdinand I. čtveré berně na stavích žádal. — Ký pak hřich mistrem sedmerého umění se psati a žádného neuměti. — Jeden pošetilec druhdy patero moudrých svodí. — Jedna matka spíše sedm dětí vychová, než sedmra dětí jednu matku vyžíví. — Ježíš vypravoval sedmra podobenství o království nebeském. — Bůh dal na hoře Sinai desatero přikázání. — Člověk má patero smyslů. — Nemoc má stereo cest do těla. — Jedno z dvého vol. — Mám za to, že se o tom trém radíte. — Bezděčná milost a vytříhaná červenost, to oboje za nic nestojí. — Blahoslavená obec, kdež jest to dvé, výborné právo a výborný správce.

4. *Číslovky násobné*: jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný atd. skloňují se jako „*dobrý*“.

Cvičení 104.

Trojnásobný provázeck nesnadně se přetrhnne. — Dvojnásobnou skořepinu mnohdy louskati musíš, nežli dobudeš jádra. — Pevnosti mívají dvojnásobné i trojnásobné hradby. — Dobře vzdělané pole přináší desateronásobný užitek. — K pateronásobnému vydání jest šesteronásobných příjmů třeba. — Při kopání studní, sklepův a dolův uhodí se často na trojnásobnou i na čtveronásobnou vrstvu země. — Každý dobrý čin přináší stonásobný užitek.

5. *Číselná příslovece* neskloňují se a bývají ve větě příslkovkovým určením spůsobu.

Cvičení 105.

Dvakrát měř a jednou řež. — Dvakráte za rok léto nebývá. — Jednou sekni, dvakrát bodni, kde o hrdlo běží. — Stokrát nic umořilo osla. — Česnek tříkráte přesazovaný v jed přechází. — Ječmen hospodáře devětkráte zarmoutí. — I spravedlivý sedmkrát za

den chybuje. — Petr zapřel tříkráte Pána Ježíše, dříve než kohout dvakrát zapíval. — Jednou není vždycky, dvakrát jest již hůř. — Měsíc jest padesátkrát menší než země.

6. *Číselná jména podstatná*, jako: jednotka, dvojka, trojka atd.; třetina, čtvrtina, pětina atd. skloňují se dle „*ryba*“. — *Čtvrt* skloňuje se dle „*kost*“, — *půl* se neskloňuje, *polovice* skloňuje se dle „*země*“.

§. 85. Skloňování číslovek neurčitých.

1. Všecek (všechen, všecken), všecka (všechna), všecko (všechno, vše) skloňuje se takto:

	<i>mužský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N. V.</i>	všecek (všechen všecken)	všecka (všechna)	všecko (všechno, vše)
<i>G.</i>	všeho	vší	všeho
<i>D.</i>	všemu	vší	všemu
<i>A.</i>	všeho, neživ. j. N.	vši, všecku	všecko(všechno,vše)
<i>L.</i>	všem	vší	všem
<i>I.</i>	vším	vší	vším
Číslo množné.			
<i>N. V.</i>	živ. všici (všichni, všickni) neživ. všecky (všechny)	všecky (všechny)	všecka (všechna, vše)
<i>G.</i>	všech, všechněch	všech, všechněch	všech, všechněch
<i>D.</i>	všem, všechněm	všem, všechněm	všem, všechněm
<i>A.</i>	všecky, všechny	jako Nom.	jako Nom.
<i>L.</i>	všech, všechněch	všech, všechněch	všech, všechněch
<i>I.</i>	všemi, všechněmi	všemi, všechněmi	všemi, všechněmi

2. *Veškeren, veškera, veškero* skloňuje se v nom. a akk. obou čísel dle „*všecek*“, v ostatních pádech dle „*dobrý*“.

3. *Málo, kolik, tolík, několik* a p. skloňují se dle „*slovo*“, mají-li platnosť jména podstatného. Užívá-li se číslovek těch jakožto jmen přídavných, přibírají v gen., dat., lok. a instr. příponu *-a*, „*málo*“ pak se neskloňuje.

4. *Mnoho* skloňuje se dle „*slovo*“, má-li platnosť jména podstatného; užívá-li se ho jakožto jména přídavného, má nom. a akk. stejný, v ostatních pádech *-a*. Vedle toho užívá se určitého *mnohý* — *mnohá* — *mnohé*, což skloňuje se dle „*dobrý*“.

Cvičení 106.

Kolik hlav, tolík smyslův. — Ne tolíkero smrtí, kolikero utrpění. — Prudký se kolikráte překotí, až ho i valavý dohoní. — Kolikerý přestupek, tolíkerý trest. — Kolikrát chybíš, tolíkrát budeš trestán. — Kolikátý snop vystavil, tolíkatý pryč odnesl. — Já přijdu s několika málo muži. — Koliká jich část písmo to četla, tolíktá jemu nerozuměla. — Nechoď se vším na trh. — Ne vše na rozum, ale více na Boha dáti. — Všickni my pod Bohem chodíme. — Všecky věci na čas (všechno do času), Pán Bůh na věky. — Mnoho řeči, málo skutku. — Ustavičná práce všecko přemůže. — Musíš všem dobré přáti, chceš-li přítele získati. — Bičem mrskán byl za několiko dnův. — Všickni lidé všecko vědí. — Málo penězi mnoho nepořídíš. — Čas všemu přijde. — Vojna se vede mnohými rukami, ale ne mnohými hlavami. — Mezi mnohými babami i dítě se ztratí. — Ani Bůh nemůže všechném vyhověti. — Ne všechném všecko užitečno jest, aniž se všechném všecko líbí. — Kdo není málem spokojen, ten není mnoha hoden. — Po málu daleko se dojde. — Kdo neděkuje za málo, nepoděkuje za mnoho. — Kdo si mála neváží, po mnohu af nebaží. — Kdo jest věren v mále, i ve mnoze věren bude. — Dokudkoliv žiti, vší touhy nelze zbýti. — Snáze z několika měščův dávatí, než z jednoho. — Pravdě netřeba mnohých dokladův.

VI. O náměstkách (zájmenech).

(Viz §. 12.)

§. 86. Dle významu jsou náměstky:

1. *osobné*: já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona.

K těmto druží se osobně zvratné *se*;

2. *přisvojovací*: můj, tvůj, svůj, náš, váš, jeho, její, jejich;

3. *ukazovací*: ten, tento, onen, týž, tentýž, sám, taký, takový;

4. *tázací*: kdo ?, co ?, ký ?, čí ?, který ?, jaký ?; kteraký ?

5. *vztažené*: který, jenž, jenžto, kdo, co;

6. *neurčité*: někdo, něco, nikdo, nic, každý, žádný, některý, lekterý, ledakterý, nějaký, lecjaky, ledajaky, kterýkoliv, jakýkoliv, kdokoliv, cokoliv, ledako, ledaco, leckdo atd.

§. 87. Skloňování náměstek.

1. Náměstky osobní. (Viz §§. 25 a 26.)

a) Náměstky *já*, *ty* a zvratné *se* neznají rozdílu v rodě a skloňují se takto:

Číslo jednotné.

<i>N.</i>	já	ty	—
<i>G.</i>	mne	tebe	sebe
<i>D.</i>	mně, mi	tobě, ti	sobě, si
<i>A.</i>	mne, mě	tebe, tě	sebe, se
<i>V.</i>	já	ty	—
<i>L.</i>	mně	tobě	sobě
<i>Z.</i>	mnou	tebou	sebou

Číslo množné.

<i>N.</i>	my	vy	—
<i>G.</i>	nás	vás	sebe
<i>D.</i>	nám	vám	sobě, si
<i>A.</i>	nás	vás	sebe, se
<i>V.</i>	my	vy	—
<i>L.</i>	nás	vás	sobě
<i>Z.</i>	námi	vámi	sebou

Poznámka. Zvratné *se* nemá nom. a vok. a má pro obě čísla tvary stejné. Užíváme ho proti jiným jazykům o všech třech osobách, jako:

1. chválím *se*

2 chválíš *se*

3. chválí *se*

1. chválíme *se*

2. chválíte *se*

3. chválí *se*.

b) Náměstky *on*, *ona*, *ono*, *oni*, *ony*, *ona* skloňují se takto:

	<i>mužský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N.</i>	<i>on</i>	<i>ona</i>	<i>ono</i>
<i>G.</i>	<i>jeho, ho</i>	<i>jí</i>	<i>jeho, ho</i>
<i>D.</i>	<i>jemu, mu</i>	<i>jí</i>	<i>jemu, mu</i>
<i>A.</i>	<i>jej (jeho, ho)</i>	<i>ji</i>	<i>je</i>
<i>V.</i>	—	—	—
<i>L.</i>	<i>o něm (jem)</i>	<i>o ní (jf)</i>	<i>o něm (jem)</i>
<i>I.</i>	<i>jím</i>	<i>jí</i>	<i>jím</i>
Číslo množné.			
<i>N.</i>	<i>oni, ony</i>	<i>ony</i>	<i>ona</i>
<i>G.</i>		<i>jich</i>	
<i>D.</i>		<i>jim</i>	
<i>A.</i>		<i>je</i>	
<i>V.</i>		—	
<i>L.</i>		<i>o nich (jich)</i>	
<i>I.</i>		<i>jimi</i>	

Poznámka 1. Ve všech nepřímých pádech vkládáme *po* předložkách před náslovné *j* souhl. *n*, jako: od něho (m. njeho), k němu (m. njemu) atd.

Poznámka 2. Tvary *jeho, ho* jsou genitivy a užíváme jich ve platnosti akkusativu pouze o osobách; o všeckech užíváme z pravidla tvaru *jej*.

Poznámka 3. Širších tvarů: *mne, mně, tebe, tobě, sebe, sobě, jeho, jemu* užíváme: a) na počátku věty, b) po předložkách, c) když jest na nich důraz, d) jsou-li omezeny přívlastkem, k. p. *mně neštastnému!*

Cvičení 107.

Udejte, ve kterém pádu je která náměstka osobná v následujících větách:

Jak ty Bohu, tak Bůh tobě. — Já o voze, on o koze. — Kdo mně nevěří, sám víry u mne nemá. — Dnes mně, zejtra tobě. — Dokud mě máš, nedbáš mne; až mě ztratíš, poznáš mě. — Porad mi, nemysle při tom na sebe, tak rada tvá ku prospěchu mi bude.

— Pomoz mi, pomohu i já tobě v čas potřeby. — Pověz mně, s kým obcuješ, a já ti povím, jaký jsi. — Kolik se jich tebe bojí, tolik jich o tvůj život stojí. — Prosí-li tebe kdo za odpuštění, odpušť. — Dobrí lidé budou si tebe vážiti, budeš-li věrně konati, co ti dobrého uloženo. — Jestliže mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. — Co my za dlouhé věky zbudovali, to vy rušíte jednou ranou. — Co nás mrzí, to se nás drží, a co jest milo nám, nechce k nám. — Bůh s námi, kdo proti nám? — Kdo jest mezi vámi beze hříchu, ať první zdvihne kámen, aby mne kamenoval. — Vám zpívají, a na nás nota padá. — Závist dávno před námi se zrodila. — Přítele vždy ušetřuj a z něho nežertuj. — Nebylo nám souzeno, protoč nás minulo. — Dbáš-li o roli, dbá role o tebe. — Až mi pomůžeš, potom se poradíme. — Kdo miluje zlato, nenávidí sebe. — Nevíš, co večer s sebou přinese. — Kdo závistiv, sám sobě křiv. — Kdo sobě cizí štěstí cukruje, zbytečně své si zhořčuje. — Hněv za sebou žalost vodí. — Méně myslí o sobě, když štěstí obráceno k tobě. — Každý sobě nejbližší. — Láska od sebe začíná. — Každému ruce k sobě stojí. — Neštěká pes pro ves, ale pro sebe. — Kdo se nestydí za hubu, dostane do ní nebo přes ni. — Pravdu každý chválí, ale ne každý jí hájí. — Pravda nezná ustoupiti zlobě; kdo jí laje, ten ji zastává. — Žádná nepravost nezůstává samotna; podáš-li jí prst, uchopí tvou hrst; nevěř ji, ale hned s počátku opři se jí rázně a bez bázně. — Hodili ti kůstku; anebo ji blodej, anebo schovej. — Chceš-li s pole bráti, musíš na ně dátí. — Smaž hada, jak chceš, nebude z něho úhoř. — Skoupý haní cizí hostiny, a přece na ně chodí. — Skoupý boháč jako jeho skříně; ač v ní zlato, přece v koutě stává. — Mluv každý, co by jej ctilo. — Kdo tě napomíná, měj ho za přítele. — Uč se cenu pravdy náležitě znáti; nebo čím více ji poznáš, tím více ji budeš milovati. — Pošli hloupého a za ním druhého. — Kdo se dvou břehů drží, snadno se s ním oba utrhnu. — Co ti platno koření, neumiš-li jím napravovati. — Smlčel Petr Pavel, to že jsem jim slova nepověděl. — Mnohým peklem hroz anebo pěkně jich pros, nic při nich nespraviš. — Slify se blázni veselí, ale moudří se jimi kají. — Jak chceš, aby přátelé s tebou jednali, jednej i ty s nimi. — Kdo se sám nehyzdí, nikdo ho nemůže zhyzdit. — Od věrného přítele necouvej, ale vždy v něho doufej. — Hříšník nikde pokoje nemá, honí jej výčitky svědomí na všech jeho cestách. — Hleď si chleba vydělati, sic o něj budeš žebrati. — Chmel český jest vyhlášený; nad něj široko daleko lepšího není. — Dítě nemůže zastati prací těžkých, ale zahálka vedla by je k lenosti. — Matka miluje své dítě, ba život by pro ně dala. — Ne toho pták, kdo jej lapil, ale kdo ho snedl. — Ryba hledá, kde hlouběji, a člověk, kde mu živněji. — Odnáší-li mi kůzle bratr, mám ho za vlka; přináší-li mi kůzle vlk, mám ho za bratra.

Poznámka. Náměstky osobné klademe na místě jmen osob neb věcí.

2. Náměstky přisvojovací.

a) Náměstky *můj, tvůj, svůj* skloňují se takto:

	<i>muzský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo jednotné.			
<i>N.</i>	<i>můj</i>	<i>má (moje)</i>	<i>mé (moje)</i>
<i>G.</i>	<i>mého</i>	<i>mé (mojí)</i>	<i>mého</i>
<i>D.</i>	<i>mémú</i>	<i>mé (mojí)</i>	<i>mémú</i>
<i>A.</i>	<i>mého, můj</i>	<i>mou (moji)</i>	<i>mé (moje)</i>
<i>V.</i>	<i>můj</i>	<i>má (moje)</i>	<i>mé (moje)</i>
<i>L.</i>	<i>mém</i>	<i>mé (mojí)</i>	<i>mém</i>
<i>I.</i>	<i>mým</i>	<i>mou (mojí)</i>	<i>mým</i>
Číslo množné.			
<i>N.</i>	<i>moji(mí), moje(mé)</i>	<i>mé (moje)</i>	<i>má (moje)</i>
<i>G.</i>	<i>mých</i>	<i>mých</i>	<i>mých</i>
<i>D.</i>	<i>mým</i>	<i>mým</i>	<i>mým</i>
<i>A.</i>	<i>mé (moje)</i>	<i>mé (moje)</i>	<i>má (moje)</i>
<i>V.</i>	<i>moji(mí), moje(mé)</i>	<i>mé (moje)</i>	<i>má (moje)</i>
<i>L.</i>	<i>mých</i>	<i>mých</i>	<i>mých</i>
<i>I.</i>	<i>mými</i>	<i>mými</i>	<i>mými</i>

Poznámka. Náměstka *svůj* jest zvratná a užíváme ji vždy, když podmětu v téže větě něco přivlastňujeme, ve všech osobách obou čísel. Tím liší se čeština od němčiny. Říkáme tedy:

1. ctím otce *svého*
2. ctiš otce *svého*
3. (on, ona, ono) ctí otce *svého*
1. ctíme otce *svého*
2. ctíte otce *svého*
3. (oni, ony, ona) ctí otce *svého*.

b) Náměstky *náš* a *váš* takto se skloňují:

	<i>mužský r.</i>	<i>ženský r.</i>	<i>střední r.</i>
Číslo jednotné.			
<i>N. V.</i>	náš	naše	naše
<i>G.</i>	našeho	naší	našeho
<i>D.</i>	našemu	naší	našemu
<i>A.</i>	našeho, náš	naši	naše
<i>L.</i>	našem	naší	našem
<i>I.</i>	naším	naší	naším
Číslo množné.			
<i>N. V.</i>	naši, naše	naše	naše
<i>G.</i>		našich	
<i>D.</i>		našim	
<i>A.</i>		naše	
<i>L.</i>		našich	
<i>I.</i>		našimi	

c) Náměstky *jeho*, *její*, *jeho*, *jejich* jsou genitivy osobné náměstky 3. osoby a užívá se jich jakožto přisvojovacích. — V případě tomto jest ovšem *jeho* a *jejich* nesklonným, *její* však skloňujeme dle „dnešní“.

Cvičení 108.

Sklánějte: Tvůj plášt, naše zahrada, její vnuk, tvé pero, můj dobrý přítel, její malé dítky, váš jednoduchý oděv.

Cvičení 109.

Svůj svého vždy zastane. — Napila se naše kráva z vaší louže. — Co jest tvoje, to buď i moje i tvoje; a co jest moje, to zůstaň moje. — Lež osálha tvého otce syny a nás s nimi. — Čtyři věci vždy jsou hojnější nežli myslíme: naše léta, naše dluhy, naši nepřátelé a naše chyby. — Nejsem tvůj náchlebník, protož mi

nerozkazuj. — Budě i na naší ulici svátek. — Zasvítí kdysi slunce i před našimi vraty. — Svá vlast každému milejší, a mně má. — Každý pták miluje své hnizdo. — Proti své krvi bojuje, kdo svého národu nemiluje. — Nechvalitebný pták, který trousí do svého hnizda. — Živ buď vlasti, přátelům, vzdají čest tvým popelům. — U nás žiješ, našim bohům se modli. — Ten mi brat, kdo štěstí mému rád. — Vol přítele po své myсли. — Přítele svého vady znej, však ho v nenávisti neměj. — Svůj není svůj, proto nelez do našeho hrachu. — Každému svoje se líbí. — Svoji k svému a vždy dle pravdy. — Dům můj dům modlitby jest. — Kdo svoji zásluhu na odiv staví, více jí škodí nežli prospívá. — Kdo v podezření uvádí tvoji čest, tent největším tvým škůdcem jest. — Co svojí vlastní rukou vykonati můžeš, jinému nesvěřuj. — Nebud lvem v domě svém. — Co mého, to vrat, a se svým, jak chceš. — Kdo řeč naši tupí, práva naše v posměch uvádí, jest naším utlačitelem. — Duch svatý mysl naši osvěcuje, vůli naši posilňuje. — Kdo bratry vašimi pohrdá, pohrdá také vámi. — Na své oči jsem to viděl. — Každý nechť mete před svými vraty. — Měj matku svou v uctivosti a poslechni vždy její moudré rady a jejích napomenutí. — Čiňte pokání, a hřichové vaši budou vám odpuštěni. — I vlasy hlav našich sečteny jsou. — Pán Ježíš přišel na svět k našemu vykoupení. — Bůh moji potřebu zná; bude-li k spáse mé, pomoc mi dá. — Matka tvá a bratři tvoji vně hledají tebe. — Slova tvá v ústech tvých byla jako oheň. — Jdi k svým do domu svého. — Potří sílu jejich mocí svou. — Není prorok beze cti, než ve své vlasti a v domě svém. — Všickni nepřátelé moji slyšice o mých bídách, radují se. — Tvůj dům, tvá vůle. — Na mou střechu hází, a na jeho padá. — Vycházej za moudrostí a na cestách jejích čshej.

Poznámka. Přisvojovacími náměstkami vytýkáme osobu, které co náleží.

3. Náměstky ukazovací.

a) Náměstky *ten*, *tento*, *onen* a p. takto se skloňují:

	mužský rod	ženský rod	střední rod
Číslo jednotné.			
N.	ten	ta	to
G.	toho	té	toho
D.	tomu	té	tomu
A.	toho, ten	tu	to
V.	—	—	—
L.	tom	té	tom
I.	tím	tou	tím

	<i>mužský rod</i>	<i>ženský rod</i>	<i>střední rod</i>
Číslo množné.			
<i>N.</i>	ti, ty	ty	ta
<i>G.</i>	těch	těch	těch
<i>D.</i>	těm	těm	těm
<i>A.</i>	ty	ty	ta
<i>V.</i>	—	—	—
<i>L.</i>	těch	těch	těch
<i>I.</i>	těmi	těmi	těmi

Poznámka. Náměstkou *ten* (tento, tenhle) ukazujeme ku předmětům, které místem nebo časem jsou nám bližší; náměstkou *onen* (oneno) vytýkáme předměty vzdálenější.

b) Náměstky: *týž* — *táž* — *těž*, *takový* — *taková* — *takové*, *taký* — *taká* — *také* skloňujeme dle „*dobrý*, -á, -e“.

c) Náměstka *ten-týž*, *ta-táž*, *to-těž* jest složena ze dvou částek: *ten* a *týž*, z nichž každá pro sebe se skloňuje; tedy: gen. tohotéhož, dat. tomutémuž atd. Náměstky této užívá se obyčejně jen v nom. a akk. obou čísel; v ostatních pádech lépe jest užívat prostého *týž*.

d) Náměstka *sám* — *sama* — *samo* má nom. a akk. obou čísel podlé vzoru „*králův*“; v ostatních pádech skloňuje se dle „*dobrý*“.

Cvičení 110.

Skláňjte: Ten váš obraz, táž látku, toto slavné dílo, onen tvůj slib, toto vaše pole.

Cvičení 111.

Ten mi brat, kdo štěstí mému rád. — Čí pole, toho i plot. — Na čím mlatu se mlátí, tomu zrní se vozí. — Toho slyš, čí chléb jiš. — Při kom není dobroty, při tom ani spravedlnosti. — Čím srdce nadchnuto, tím ústa jsou plna. — Láska, která měšcem se řídí, ta málo koho ošálí. — U té naší studnice roste bílá bukvice. — Běda té kuchyni, která zřídka vídá hospodyně. — Pro tu přičinu jsem zde. — Kdo v té peci bývá, jiného tam hledá. — Za tou naší stodoličkou, za tou naší stodolou, sil tam sedlák jaré žito, husy mu je seberou. — Tu pij vodu, po níž ploveš. — Za tím naším háječkem zraje pěkné žito. — Co na srdeci, to na jazyku.

Co v srdci nosíme, o to se bojíme. — V čem není skladu, v tom není ladu. — Nepomůže-li pravda, nepravda tím méně. — K čemu chut, k tomu láska. — Není na světě té strany, kde bys zléčil duše rány. — Zle té kaši, co na cizí mléko čeká. — Umřela ta slepička, co snášela zlatá vajíčka. — Těch slov se drž, co do měsce kladou. — Dobrě číňte těm, kteří vás nenávidí, a modlete se za ty, kteří vám činí protivenství. — Mezi pracovitými a lenivými jest rozdíl ten: oni povinnosti své konají pečlivě, tito s nechutí; oni pilně, tito nedbale; onino práci užitečnou hledají, tito jí utíkají. — Ty, kdož nepracují, nuf; ony, kdož pracují, podněcuj. — Nepohrdej tím ani oním darem, byť i malé byly. — Děti týchž rodičů jsou často velmi rozličny. — Štěstí jest brzy tomu, brzy onomu příznivo; dnes miluje toho, zítra onoho. — Takým lidem nevěřte, kteří vás stále vychvaluji. — Týž člověk nemívá o téže věci vždy totéž mínění. — Ti slavní a moudří soudové Boží jsou našeho štěstí největší zboží. — Přátel mnoho mítí neškodí; jestliže ne ten, onen se hodí. — Těmi koni oř, které máš. — Stydlivosť a čistota jsou dvě nerozlučné perly; kdo onu ztratil, ztrácí i tuto. — Táž mysl k velikosti nepřijde, kteráž se drží světa tohoto. — Výborná jest zajisté ctnost i učenost; této všickni jsou žádostiví, však onou muozí pohrdají. — Co smíš raditi, směj sám činiti. — Kde samá hostina, tam nedaleko hladiny. — Dobré samo se děkuje. — Jaký kdo sám jest, s takým rád obcuje. — Co radíš jinému, přej sobě samému. — Smála se říčka balinu, a sama z něho vytéká. — Pro samu drahotu nemohli jsme onu věc koupiti. — Miluj bližního svého, jako sebe sama. — Bud shovívavějším k jiným než k sobě samému. — Jako rostliny jedovaté samy zápachem svým se prozrazují, tak lidé zlí nevědomě chyby své odhalují. — Co chceš mítí tajného, měj u sebe samého. — Největší moudrost seznati sebe sama (samého). — Jaká otázka, taková bývá odpověď. — Jaký mlynář, taký mlýn. — Jakové pozdravení, takové odtušení.

Poznámka. Náměstkami ukazovacími s určitostí ukazujeme na jednotlivé osoby nebo věci.

4. Náměstky tázací.

a) Náměstkou *kdo?* tážeme se po osobách, náměstkou *co?* po věcech. Náměstky tyto neznají rozdílu v rodě a skloňují se pouze v čísle jednotném takto:

N.	kdo?	co?
G.	koho?	čeho?
D.	komu?	čemu?
A.	koho?	co?
L.	kom?	čem?
I.	kým?	čím?

b) Tázací náměstky: *který?*, *jaký?*, *pteraký?*, *ký?* a p. skloňujeme dle „*dobrý*“. — Čí skloňujeme dle „*dnešní*“.

Cvičení 112.

Kdo sobě zlý, komu byl by dobrý? — Nevíte, čího jste vy ducha? — Které války nejvíce škodí vlasti? — Kdo umí všemi jazyky mluviti? — Kdo stvořil svět? — Proč jste smutni? — K čemu jest voda? — Koho hledáte? — Čím jest tvůj bratr? — Od koho máš tento oděv? — S kým neradno obcovati? — Kdo přede a nic nenapřede? — Co roste kořenem vzhůru? — Kteří lidé by rádi jedním okem viděli? — Které písmě jest v abecedě nejposlednější? — Po čem padá sníh? — Jakých stromů jest v lese nejvíce? — Čeho jest více v moři, píska nebo ryb? — Nač nemůže sluníčko pod šírým nebem svítiti? — Jaká kuřátka nelrabají? — Na jakém brusu nebrousí se? — Ve kterém měsíci jedí Pražané nejméně? — Co na střeše neshnije? — Jakých ryb je nejvíce v rybnice? — Které zvíře jest vlku nejpodobnější? — Jaký ohryzek nikdo neohryzl?

5. Náměstky vztažné.

Náměstka *který* — *která* — *které* skloňuje se dle „*dobrý*“; *jenž* — *jež* — *jež* skloňuje se dle „*on*, *ona*, *ono*“. Vztažné *kdo* a *co* skloňujeme jako tázací *kdo*, *co*?

Cvičení 113.

Chléb, jenž tě sytí; voda, jež tě napájí; slunce, jež tě zahřívá; syla, již ku práci máš; zdraví, jež tě spokojeným činí: vše to pochází od Boha. — Každá ctnost, na niž hledíš a již bedlivě si všímáš, zdá se ti čím dál tím pěknější. — Žáci, již znají povinnosti své a neplní jich, jsou jako rolníci, kteří orají, ale neosévají. — Zlé, kterým tě zlosyn stíhá, nad jeho hlavou se zdvihá. — Nešfastna jest matka, jejíž dítky nejsou zdárny. — Mnohé věci, jichž sobě svět vysoce váží, nic nejsou. — S těmi neobcuj, o nichž víš, že jsou bezbožní. — Všechném tajnosti těch, jimž se svět řídí, vyzvídati nesluší. — Varujme se pilně oněch vrahů, kteří nás jen rozvaditi chtějí. — Běda kohoutu, na kterého jestřába pouštějí. — Blaze králi, v jehož zemi láska k vlasti panuje. — Koř se Bohu, od něhož všechn život pochází. — Nástroj, jímž tlak vzduchu se měří, sluje tlakoměr. — Obyčejný, jímž jsme z mládí navykli, v starý neradi odkládáme. — Koho Bůh miluje, toho tresce. — Dávejte všem, co jste povinni; komu daň, tomu daň, komu clo, tomu clo; komu bázeň, tomu bázeň; komu česť, tomu česť. — Pes, který nejvíce štěká, nejméně kouše. — V pravdě jest ten bohat, kdo na tom, co má, přestati umí. — Smrť hrozná jest tém, s jichžto životem všecko umírá, ne tém, jichžto chvála nemůže umříti. — Nežertuj, s kým jsi nerostl. — Ten nežil, po kom

pěkná pověst neostala. — Kdo jsou kolivěk na mne to pravili, v hrdlo lhali.

(Viz též příklady ve cvičení 111.)

Poznámka. Náměstky vztažné uvozují vedlejší věty vztažné. Předchází-li vztažnou větu jiná věta, klade se před vztažnou náměstku čárka. Je-li vztažná náměstka spojena s předložkou, klade se čárka před předložku.

6. Náměstky neurčité.

Náměstky *někdo*, *nikdo*, *kdekoli*, *ledakdo*, *leckdo*, *kdosi* a p. skloňují se jako tázací *kdo?*; *něco*, *nic*, *cokoli*, *ledaco*, *lecco*, *cosi* a p. skloňují se jako tázací *co?*; náměstky *každý*, *zádný*, *některý*, *kterýkoli*, *leckterý*, *nějaký* a p. skloňují se dle „*dobrý*“.

Cvičení 114.

Skloňujte ve větách: *někdo*, *některý člověk*, *jakási žena*, *mnohý žák*, *některé ovoce*, *každé zvíře*.

Cvičení 115.

Bez chyby nikdo není. — Bez rady nic nečíň, a po účinku nepykneš. — Kdo se chce zalíbiti každému, nezalíbí se žádnemu. — Půst nikoho neumořil. — Nemůže každý stkvostný oděv míti, ale čistě může každý choditi. — Nic není nad hřich sladšího, a nic není nad něj hořejšího. — Není nic tak zlého, aby se neobrátilo někdy v něco dobrého. — Z ničeho nebude nic. — Něco za něco, nic za nic. — Zlého člověka ničím se nezbavíš. — Dej mi raděj cos do úst živých, do mrtvých mi netřeba. — Násilím se někomu něco vzítí může, dáti nemůže. — Chudému se nedostává všeličeho, lakovci všechno. — Soběmil nikomu nemil. — Samoláska nemá žádného přítele. — Závistí ničeho nepřijednáš. — Komu štěstí slouží, po ničem ten netouží. — Nikomu není tak šťastná hodina, aby někomu nešťastna nebyla. — Pod někým i korek tone, a jiného i slovo podnáší. — Blázen není nikomu mil, a bláznu ledakdo. — Všeliké řemeslo svou psotu nese. — Čas na nikoho nečeká. — Když člověk umře, dá se o něm ledacos mluvit. — Jest nějaká věc, o níž by někdo říci mohl: Pohled, toť jest cosi nového. — Kdo každému jest přítelem, zajisté nikomu není přítelem. — Žíznivý pocestný ledajakou vodu pije. — Čiňte pokorné modlitby za všelijaké lidi. — Jedenkaždý od ledajakés komůrky zlatý na měsíc dával. — Řečmi ledajakýmis se nespravuj. — Nachází se mezi mnohými věcmi tajné jakési přátelství i nepřátelství. — Nadál jsem se některakých pomocí od Vaší milosti.

Poznámka. Náměstkami neurčitými povšechně vytýkáme osoby a věci i jejich vlastnosti.

§. 88. Mnohé náměstky jedny ke druhým vzájemně se vztaží a odtud *souvztažnými* se nazývají.

Přehled náměstek souvztažných.

tázaci	ukazovací	vztažné	neurčité
kdo?, co?	ten, to, onen, ono	jenž, kdo, co	někdo, něco
který?	tento, tenhle, týž	který	některý, kterýkoliv
jaký?	taký, takový	jaký	nějaký, jakýkoliv, jiný
čí?	jeho, její, jejich	čí	něčí, číkoliv
ký?	ten, taký	ký	nějaký

Cvičení 116.

Čtěte článek 145. „Tulení“, vyhledejte všecky číslovky a náměstky a vytkněte jejich význam, rod, číslo, pád a sklonění.

VII. O s l o v e s e.

(Viz §§. 13. a 24.)

§. 89. O významě sloves.

1. Vytýkáme slovesy pokojný stav podmětu nebo takovou činnost, která pouze na podmět omezena jest a tedy žádného předmětu nepotřebuje. Slovesa taková nazýváme *podmětnými*.

Cvičení 117.

Bůh vysoko sedí a široko hledí. — Pán Bůh nespává. — Ctnost v prostřední mříži stojí. — Ctnost neléhá na peci. — Ctnost se závistí chodí. — Poctivost trvá na věčnost. — Za hříchem pokuta v patách běží. — I dobrý časem pláče a zlý skáče. — Červivá jablka se stromu letí. — Co má viseti, neutone. — Štika umřela, ale zuby ostaly. — Vše pomine, jediná pravda nezhyně. — I husa někdy na ledě poklouzne. — Výše lbu uši nerostou. — S mlčenou nejdál dojdeš. — Jak vítr věje, tak slunce hřeje. — Medardova kápě čtyřicet dní kape. — Podzim na strakaté kobyle jezdí. — Co do sv. Jakuba dopoledne vína odkvete, to do Havla uzraje. — Dle hvězd koráby plovou. — Na chudobných svět stojí. — Velici

stromové dlouho rostou a chvílkou padnou. — Neskácej dílu do řeči. — Voda kudy jednou tekla, poteče opět. — Žába kváče, oves skáče.

2. Označujeme slovesy takovou činnost, kteráž není na podmět omezena, nýbrž táhne se k nějakému předmětu. Taková slovesa nazýváme *předmětnými*.

a) Předmětná slovesa, kteráž přibírají k doplnění svému předmětu ve prostém akkusativě (t. j. bez předložky), nazýváme *přechodnými*.

Cvičení 118.

Bůh své strojí. — Víno obveseluje srdce lidská. — Ctnost silu přemáhá. — Ctnost umění převyšuje. — Hřich miluje tmu. — Hříšná radosť plodí žalost. — Starý hřich činí novou hanbu. — Zlato zlatníka najde. — Dary oslepují oči. — Lichvář duší hubí. — Zlý jazyk všecko pokálí. — Pokorné slovo hněv ukrocuje. — Laskavé slovo najde laskavé ucho. — Ruka ruku mývá. — Eloupý hloupého haní. — Česť rodí rozum. — Povolnost přátely činí. — Bůh práci miluje. — Přiležitost dělá zloděje. — Bída bídu plodí. — Chudoba víru láme. — Strach zapuzuje lásku. — Měkký chléb kapsu vyjídá. Účinek chválí mistra. — Skutek pravdu vykládá.

Poznámka 1. *Stávají-li se přechodná slovesa zápornými, klademe jejich předmět do genitivu.* Ku př. Kravou zajíce neuhoníš. — Smrť nemá kalendáře. — Času nekoupíš. — Meče za ostří neber. — Pro prým kožichu nekaž. — Nečiň křivdy nikomu. — Lásky nevyhrozíš. — Nešij pytle hedvábím. — Kdo cti nemá, jinému jí nedá. — Kdo křídel nemá, af nelitá. — Psaho hlasu měsíc neslyší. — Pléva zrna nepotlačí.

Poznámka 2. *Sloves přechodných užíváme v rodě činném i trpném.* Ku př. Ve válkách husitských zdokonalil Žižka umění válečné. Ve válkách husitských zdokonaleno bylo Žižkou umění válečné. — Libuše založila Prahu. Praha založena byla Libuší. — Karel IV. vystavěl kamenný most v Praze. Kamenný most v Praze vystaven byl Karlem IV. — Marie Teresie výborně spravovala zemi. Země byla Marií Teresií výborně spravováma.

b) Předmětná slovesa, kteráž přibírají k doplnění svému předmětu v některém nepřímém pádě buď prostém (mimo akkusativ) buď předložkovém, nazývají se *nepřechodnými*.

Cvičení 119.

Škoda vtipu dodává. — Rozkoše mírně užívej! — Kdo kaňance potřebuješ, nalevej oleje. — Boháč vína okusil. — Bohatství přibývá, ctnosti ubývá. — Pomněte všickni slova mého. — Oči hospodářovy střehou domu. — Mé rady poslouchej! — Břetislav následoval skutků svého otce. — Práce zbavuje bídę. — Hledejte

království Božího. — Osud hlavy hledá. — Prosím vaši rady. — Zvyk je dobrému! — Přílišná hádka pravdě škodí. — Penězům svědčí počítání. — Sytý lačnému nevěří. — Hlad výmluvnosti učí. — Komu nelze raditi, tomu nelze pomoci. — Nemoc etnosti nevadí. — Otec žehná dětem. — Mladým náleží budoucnost. — Pýcha peklem dýchá. — Bůh štěstím vládne. — Ne všecko pižmem a kadidlem voní. — Cizím krovem nehýbej. — Hospodář má páchnouti větrem a hospodyně dýmem. — Čeho dost, snadno tím plýtvati. — Do řídkého bláta neházej kamenem. — Moudrostí a uměním blázni pohrdají. — Smrť na zuby nehledí. — Kdo stojí o cizí, přichází o své. — Synu, nezapomínej na zákon můj, nespolehej na opatrnost svou, doufej v Hospodina. — Věříme v jednoho Boha. — Člověk dycltí po světské slávě. — Chudý člověk na mále přestává. — Přemýšljeme o své budoucnosti. — Velice touží duše má po Bohu. — Vědomost činí slabého mocným. — Turci pití vína za veliký hřich pokládají. — Máme tě za věrného přítele a rádce. — Farao ustanovil Josefa vladařem v Egyptě. — Děd nám vypravoval o Libuši. — Žádáme od Boha smilování. — Vezdejšího také chleba tělu máme žádati. — Zbav nás, pane, všeho zlého! — Sráží Bůh pyšným rohy. — Odpust nám naše viny! — Pán Bůh i nehodným dobrých věcí udileti ráčí. — Tisiceré příhody lidi o statek připravují.

3. Označujeme slovesy takovou činnost, která z podmětu vychází a zase přímo k podmětu (jakožto ku svému předmětu) se vraci. Podmět činnosti jest zároveň i činný i trpný. — Slovesa taková nazývají se *zvratnými*. Vyskytuje se vždy se zvratnou náměstkou „*se*“. — Některá z nich jsou zároveň předmětná nepřechodná.

Cvičení 120.

Modli se a zlých skutků varuj se. — Bůh se smilovává nad hříšníkem. — Závistivý raduje se z cizího neštěstí. — Dobrý člověk brzy se slituje. — Kdo se směje naposled, směje se nejlépe. — Kdo se prachu bojí, do mlýna se nehodí. — Boj se Boha a styd se lidí. — Rozum cvičením se brousí. — Bohatý se diví, čím se chudý žíví. — Domácího zloděje těžko se uchránit. — Žíví se všeho dočekají a mrtví doleží. — Neopatrného mluvení stříci se sluší. — Nepokojné svědomí leká se a děsí ledáče. — Dílu tomu všickni lidé se divili. Pracovitým lidem se všecko šfastně vede. — Pyšným se Bůh protiví. — Strach smrti se rovná. — Nepřestávám Bohu se modliti. — Pohané klančili se modlám. — Kdo se ptá, doptá se. — Kdo se dvou břehů drží, oba se s ním snadno utrhnou. — Zlata rez se nechytá. Hled se lstitých pochlebníků! — Kristus učil své učedníky modlitbě.

Dělíme tedy slovesa dle významu a dle směru činnosti na trojí:

1. podmětná,
2. předmětná:
  - a) přechodná,
  - b) nepřechodná,
3. zvratná.

§. 90. Některá slovesa pozbyla původního svého významu plného a vyskytuje se jen ve spojení se slovesy jinými. Slovesa tato nazýváme *pomočnými* a dělíme je 1. na pomocná slovesa času: býti, bývati; 2. pomocná slovesa *spůsobu*: chtiti, moci, musiti, smiti, míti, nechatí, dáti, ráčiti, voliti, dopustiti, kázati.

Ku př. Nikdo nemůže dvěma pánum sloužiti. — Kdo chce užívat sladkého, musí prve okusiti kyslého. — Spfcího psa nemáš buditi. — To před těmi svědky učiniti smiš. — Nech vše jít svou cestou. — Nedej přemoci srdece svého zármutku. — Rač nám to dáti, Pane! — Vol raději umřiti nežli špatně žiti. — Dopustili jim odjeti do svých vlastí. — Kázel raněné dospělým lékařům léčiti.

§. 91. Některá slovesa vyslovují, že se vůbec něco děje bez ohledu na osobu nebo věc, od níž činnost vychází. Taková slovesa nazýváme *bezosobnými*.

Ku př. Rozednilo se. — Blýskalo se a hřmělo. — Dokud se jednomu nesetmí, nemůže druhému svítati. — Ráno nepršelo, jen poprchávalo. — Z čista jasna uhodilo. — Všudy se tmělo a mrkalo. Velmi se jim stýskalo. — Toho se mi zzelelo. — Dobře nám bylo. — Tu se dobře spí. — Sněhu napadlo, přibude bláta. — Historii se světla pravdy nedostává.

§. 92. O třídách sloves.

Dle toho, jak připojuje se přípona infinitivu (neurč. spůs.) *-ti* ku kořenům nebo kmenům slovesným, dělíme slovesa v šestero tříd.

1. Slovesa *prvé* třídy přibírají příponu *-ti* přímo ku kmeni. Končí-li se kmen *souhláskou*, nazývá se *zavřeným*, k. p. nés-ti, véz-ti; končí-li se však *samohláskou*, sluje kmenem *otevřeným*, k. p. bí-ti, pí-ti. (Viz §. 51.)

2. Slovesa *druhé* třídy mají mezi kmenem a příponou *-ti* slabiku *-nou-*; jsou buď otevřeného nebo zavřeného kmene. K. př. vi-nou-ti, mi-nou-ti; pad-nou-ti, kles-nou-ti.

3. Slovesa *třetí* třídy mají mezi kmenem a příp. *-ti* samohlásku *e* nebo *ě*. Ku př. slyš-e-ti, sed-ě-ti, um-ě-ti, let-ě-ti.

4. Slovesa čtvrté třídy mají mezi kmenem a příp. *-ti* samohlásku *i*. Ku př. hon-*i*-ti, chyb-*i*-ti, nos-*i*-ti.

5. Slovesa páté třídy mají mezi kmenem a příp. *-ti* samohlásku *a*. Ku př. vol-*a*-ti, hrab-*a*-ti, maz-*a*-ti.

6. Slovesa šesté třídy mají mezi kmenem a příponou *-ti* slabiku *-ova*. Ku př. mil-*ova*-ti, kup-*ova*-ti.

Samohlásky *e* (*č*), *i*, *a* a slabiky *nou* a *ova* nazývají se známkami třídními (příznaky).

Třída prvá liší se od ostatních nedostatkem třídní známky (příznaku).

§. 93. O jakosti děje.

Dle toho, jak dlouho děj (slovesem vyslovený) trvá, rozděláme slovesa:

1. *dokonavá* (skonalá), 2. *nedokonavá* (neskonala).

1. Slovesa dokonavá (skonalá).

Slovesa dokonavá (skonalá) vyjadřují děj omezený (dokonaný, uzavřený) a jsou dvojí:

a) *okamžitá* (jednodobá), která vyjadřuje děj v okamžení vznikající a zanikající.

Cvičení 121.

Dám každému, což jeho jest. — Přímý člověk řekne pravdu do očí. — Klekněte! — I nejlepší střelec někdy se chybí. — Když Pán Bůh dopustí, i motyka spustí. — Dub když padne, snadno ho přeskočí. — Vám Bůh dal a nám slibil. — Království dělené brzy se rozpadne. — Heslem sobě jest: „Učiním všecko pro každého krom toho trého: neslívím, nepůjčím a nedám za něho svého.“ — Kým nepolneš brkem, toho strč podavákem. — Žertem pravdu prohoditi neškodí. — Na smyšlenky slova lacino se koupí. — Slovo řekni, jen se nepodřekni. — I husa někdy na ledu poklouzne. — Vystřeliv kouli nechytíš. — Co vlk schvátí, nerad vrátí. — Slíbiti a dáti jest dvojí. — Struna příliš natažená praskne. — Chop se práce! — Chromý si nejspíše [nohu] podvrtné. — Byť neštastný se břehu chytí, i ten se s ním utrhne. — Čeho nelze vrátiti, raděj z myslí pustiti. — Kočka myšího lovу neponechá, a zloděj krádeže nezanechá. — Na chytrého mrkni, kloupého trkni. — Moudřejší ustoupí. — I slepá slepice někdy na zrnko trefí. — Ne na vše

trhnouti, co chce sednouti. — Jednou sekni, dvakrát bodni, kde o hrdlo běží. — Vysoko podňal a nízko pustil. — Úlisnost nejostřejí uštkne. — Bys ty svému psu nohu utkal, on za tebou poběhne. — Za zlá slova slítne i hlava. — Koho neštěstí jednou umkne, ten se mu tak snadno nevymkne.

Poznámka. Nejvíce sloves okamžitých má třída II.; ve IV. jest jich jen několik, jako: baciti, lapiti, kročiti, mrštit, praštit, raniti, saditi, vtípit se a j.; z ostatních tříd jsou: dáti, nechatati, jít (jati), titti (tati).

b) *končicí*, která vyjadřují, že děj ve svém trvání se uzavírá. Slovesa tato vznikají, složíme-li slovesa trvací s předložkami.

Cvičení 122.

Tkadlec utká plátno, bělič je vybílí a švadlena našíje z něho košil. — Čas nejlépe poradí. — Spravedlivé se neztratí. — Co hroupy zaváže, moudrý nebrzo rozváže. — Zlý jazyk mnoho zlého natropí. — Až mi pomůžeš, potom se poradíme. — Zima zimou přejde. — Polekej, Bože, jen nezahub! — Lásky nevyhrozíš. — Zbožný se cti mladosti zbude. — Kdo v mále se pronevěřil, pronevěří se i ve mnoze. — Jak se zhyzdí jednou vadou, nesmyješ se žádnou vodou. — Dobrý neučiní než dobré. — Pléva zrna nepotlačí. — Dobre se rádo zamlčí a zlé rozhlastí. — Od dobrého se rádo ulže a ke zlému přilže. — Dobrý člověk brzy se slituje. — Samo se zlé stluče. — Neušpiní se saze uhlím. — Bezedné kádi se nedoliješ. — Nevyloudíš u vlka kříže. — Příliš ani vůz nesnese. — Zdvořlosti nezhřešíš. — Krk hlavy nesní. — Pyšný žebrák nic nevyprosí. — Ruky když nepríčiniš, samo se neudělá. — O chudého se každý otře. — Ze železa nevykuješ mědi. — Srdce nezabolí, oko nezapláče. — Poteče voda když i na můj mlýn. — Co někdy z úst vrabcem vyletí, zase toho nevtáhneš čtyřmi koňmi. — Když sněhu napadá, cestička zapadá. — Koně uzdou udržíš. — Starého vrabce plevami neošidiš. — Za pochody i baba lodi uřídí. — Moře neunesce, co rozum zamyslí. — Naučí nouze práci. — Letům ani evalem neutečeš. — Nejlépe zaplatiti za paměti. — Jedna ovce prašivá celé stádo nakazí. — Cizím volem chleba se nedoořeš.

Poznámka 1. Slovesa končící nalézáme ve všech třídách sloves.

Poznámka 2. Dlouží-li předpony (předložky) se slovesy trvacími spojené svou samohlásku, méně slovesa význam svýj a stávají se nedokonavými (neskonalými). Ku př. ležeti — náležeti, záležeti; viděti — náviděti, záviděti; viseti — záviseti a p. Slovesa okamžitá podržují však svou jakost t. j. nestávají se končicími, i když s předložkou je slučujeme; předložka určuje toliko směr děje, jako: kopnu — odkopnu, zakopnu, nakopnu, ukopnu, vykopnu, rozkopnu; hodím — odhodím, zahodím, nahodím, uhadím, vyhodím, rozhodím a p.

Poznámka 3. Slovesa okamžitá a končicí nemají přítomného času, nýbrž tvarem času přítomného značí se budoucnost.

Cvičení 123.

Utvoríte z následujících trvacích sloves končící: dělám, mluvím, šiji, biji, beru, tluku, jdu, nesu, vezu, vedu, hraji, letím, razím, ženu, volám.

2. Slovesa nedokonavá (neskonala).

Slovesa nedokonavá (neskonala) vyjadřují děj neomezený (nedokonaný, neuzavřený) a jsou čtvera:

a) počinací, která označují vznik a nenáhlé přecházení ze stavu jedné vlastnosti ve stav vlastnosti jiné.

Cvičení 124.

Lenivý chudne, pilný bohatne. — Nemočný slábne. — Neštídmý chřadne. — Ptáci pelichají. — Tělo stárne, neduhy mladnou. — Už od starosti schnou mi i kosti. — Bohatnouti není největší umění, ale s bázni Boží bohatnouti, to jest něco. — Bláznovská síla brzy slábne. — Ctnost bez protivníka vadne. — Péče šediví. — Obilí žloutne, zrno zraje a tvrdne. — Krotne, že mu peří opelichalo. — Po sv. Tichonu ptactvo tichne. — Horlivost chladne. — Lidu tam, až se černá. — Kujné železo v ohni měkne. — Nůž, kterým se pořád krájí, nerzaví. — Již vadne listí stromů i veškeré rostlinstvo chabne, znamení, že brzy nastane zima. — Ty bledneš; tvé svědomí jest zajisté nepokojo. — Vrchové stromův a větve pukají a zelenějí. — Na podzim vzduch chladne a vlnne.

(Jiné příklady viz cvič. 134. a) na str. 112.)

Poznámka 1. Slovesa počinací vyskytují se nejhustěji ve třídě III., jako: běleti, černěti, hrbatěti, křídlatěti, kyseleti, plechatěti, plesnivěti, rohatěti, šedivěti, zrzavěti, zubatěti atd. — Ve II. a V. třídě jen málo se jich vyskytuje, jako: hasnouti, hořknouti, hustnouti, chřadnouti, mladnouti, mrznouti, tuhnouti, tvrdnouti, vlnnouti a n. j.; bělati, bobnati, černati, červenati, hnisiati, korati, krsati, kysati, línati, lysati, modrati, pelichati, pukati, stydati, zelenati, žlutati a n. j.

Poznámka 2. Spojíme-li sloveso počinací s předložkou, měníme je v končicí, jako: hluchnu — ohluchnu, bohatnu — zbohatnu, krotnu — zkrotnu, vadnu — svadnu a p.

b) trvací, jež vyjadřují děj bez přerušení trvající.

Cvičení 125.

Dobrý strom dobré ovoce nese. — Strom roste, pučí a kvete. Každý strachuje se smrti. — Všeklé řemeslo svou psotu nese. — Všecky věci čas mění. — Čas platí, čas tratí. — Z tváři mysl září.

— Ze šatu se vidí obyčeje lidí. — Člověk časem se mění. — Šat nedělá muže. — Pravdu každý chválí, ale ne každý ji chrání. — Koníček se na palouce v husté trávě pase. — Kdo maže, ten jede. — Ani kuře darmo nekutí a nehrabe. — Co škodí, to učí. — Když dědic pláče, v srdci se směje. — Člověk míní, Pán Bůh mění. — Smrt rovně měří, bez peněz každému věří. — Co radiš jinému, přej sobě samému. — Vše srdce mé láskou k Bohu. — Nechť srdce naše hoří pokáním. — Krov teče potůčkem. — Každý pták miluje své hnizdo. — Peníze jedném panují, druhým slouží. — Kdo zle činí, ten se kryje světa. — Mrazná bázeň tělem chvěje. — Lípa temenem svým strmí do výsosti. — Veliké řeky tokem plynou, malé šumem běží. — Každá věc za svým pánum kříčí. — I ti nectnostní cnoštým se diví. — Co v srdci vře, v ústech kypí. — Kdo neseje, ten nevěje. — Lesem šel a stromů neviděl. — Hlava vše tělo vede. — Zbožný čistě chová srdce svého. — Napřed se mlátí, potom se platí.

Poznánka. Slovesa trvací nalézáme ve všech třídách sloves; nejvíce jest jich ve třídě I. a IV.

c) *opětovací (pokračovací)*, která vyslovují děj, jenž v pravidelných od sebe oddělených dobách se opakuje.

Cvičení 126.

Kdo klepá, tomu se otevře. — Velbloud nosí břemena. — Zahradník vysazuje stromky. — Otnosť se závistí chodí. — Kdo za cizí vlnou dochází, sám ostřížen domů přichází. — Každý rád na svůj mlýn vody nabáni. — Dluh nosí lež na zádech. — Těžko toho voditi, kdo sám nechce choditi. — Kdo na cizím koni jezdí, brzy se najezdí. — Kdo jiného honí, sám se uhoní. — Vozí hrnce. — Nebylo mostu, vojáci brodili se vodou až po kolena. — Já při tom jen svou práci mařím. — Pivo se kvási spodními a svrchními kvásnicemi. — Kdo jiného otírá, sám sebe nemývá. — Čas růže přináší. — Slza vysychá. — Opařený kohout i před deštěm utiská. — Ranní ptáček zobáček protírá a pozdní oči prodírá. — Metelice na hromnice cesty umetá, píci podmetá. — Pýcha předchází pád. — Kdo se dobrým posmívá, Boha na se vyzývá. — Pozdě po lidech slova chytati. — Kdo sází, prosází, kdo nesází, vyhrá. — Měkký chléb kapsu vyjídá. — Snadněji střechu loupati, než pobijeti. — Moc žezezo láme. — Dobrá slova koláče jídají. — V lese dříví sekají, a do vsi tříštky lítají. — Kdo vysoko létá, nízko sedá. — Snadno v pustém lese hvízdati. — Prázdná ruka ubíjí přítele. — Orel much nelapá. — Zlé zlým se zbývá, dobré dobrým přibývá. — Duch ducha poznává, a srdce srdci návčisti dává.

Poznámka 1. Slovesa opětovací vyskytují se hlavně ve třídě V., některá vyskytují se též ve třídě VI., jako: přikazovati, uvazovati, požadovati, prozpěvovati, vypisovati a j.; ve třídě IV. jest jich jen několik: honiti, choditi, jezditi, nositi, voditi, voziti; dále: brodití, strážiti, vlastiti, laziti (od lézti), mařiti, klaniti, chvátiti, kvasiti.

Poznámka 2. Opětovací slovesa povstávají z okamžitých a trvacích, stupňováním kmenové samohlásky. (Viz §. 48. b.)

d) vicedobá (*opakovací čili různodobá*), která vyslovují děj, jenž čas po čase v dobách neštějných se opakuje.

Cvičení 127.

Přítel přicházíval ke mně a těšíval mne; přinášíval s sebou spisy a předčítával mi z nich. — Laně a mladí jeleni chodívají po hromadě. Nejstarší laň vodívá tlupu. — Způsobní lidé nečekávají na pozdravení, nýbrž sami pozdravují. — Mnozí, kteří se stydívali pracovati, nestydí se žebrati. — Čelo, oči, tvář přečasto klamávají, řeč ale nejčastěji. — Kde růže, tam i kopřivy růstavají. — Od zlých spolků hlava bolívá. — Kohout k ránu budívá. — Vídavá lenivec chomouty ve snách, ale na koně se nedostane do smrti. — Na sv. Martina kouřivá se z komína. — Pán nosívá u bot ostruhy a chuděra palce. — Mrtvým sokolem ani vran nelovívají. — Kdo s Bohem počínává, ten všeho dokonává. — I staří lidé se divívají. — Nač člověk ve dne myslívá, to se mu i v noci snívá. — Když se silně mračívá, lehko pršívá. — Výhra a prohra na jedných saních jezdívají. — Na posměváčky také docházívá. — Ctnosť nestonává. — Pán Bůh nespává. — Pán modlival se v chrámu i vně chrámu. — K tobě, Pane, volávali otcové naši a nebývali zahanbeni. — V této milé světničce jsme jídávali, obědvávali i večeřívali. — Nejlépe chutnává jádro, jež jsme sami vyluštili. — Nejvíce těšivá pravda, již jsme sami objevili.

Poznámka. Slovesa vicedobá vyskýtají se jen ve třídě V. Poznati je lze po slabice *-va*, kterouž předchází dlouhá samohláska. (Pojem jejich opisuje němčina slovesem „*pflegen*“ s infinitivem. Ku př. *nosívám* = ich pflege zu tragen.)

Cvičení 128.

Utvorte opětovací, vicedobá a končící slovesa z následujících trvacích: čtu, slyším, táhnu, vidím, piši, nesu, šiji, kryji, deru, melu, bodu, vleku, stelu, lezu, tru.

Cvičení 129.

Čert za vlásek lapne a pazourem drží. — I svatí jsou hřešili, jen že se odhřešili. — Kdo chce užívat sladkého, musí prve okusiti kyselého. — Kdo na dvou stolicích sedí, snadno mezi nimi na zem padne. — Kdo se dvou břehů drží, oba se s ním snadno utrhnu. — Kdo bez míry dává, brzy se dobere. — Kdo neděkuje za málo, nepoděkuje ani za mnoho. — Neudržel-lis za svými tvářemi, za cizími pozdě udržovati. — Co tři vědí, i tři sta se dovědí. — Kdo dělá, vydělá. — Kdo večeře nehledá, toho večeře nenajde. — Bůh

pravi: Pomáhej si sám, pomohu tobě i já. — Vezmi cizího štípec, a tvé budou bráti přehršlemi. — Pozdě želíš, nevyželiš. — Kdo dva zajíce honí, žádného nechytí. — Voda kudy jednou tekla, poteče opět. — Kdo lehce věří, snadno pochybí. — Jdi rychlým krokem, dohoníš bídú; jdi zvolna, dohoní bída tebe. — Co se prolilo, tím se nedolévá. — Kdo jednou ptáka z ruky pustí, na střeše ho těžko lapati. — Čas hrady staví, čas je zase odstaví (stráví). — Dotud vlk nosí, až samého ponesou. — Mířil na vránu a trefil krávu. — Těžko nesl a domů nedonesl. — Prostě-li žiješ, sta let dožiješ. — Zvolna-li jedeš, dále dojedeš. — Kdo na cizím koni jezdí, brzy se najezdí. — Co ve vojně nepřítel nedobral, dobírá přítel. — Kdo se po sobě nepoznává, pozná se po spolku. — Měkce spal, kdo na lavici celou noc přespal. — Kdo se chce libiti každému, nezalibí se žádnému. — Hloupý hledá místa, a moudrého i v koutě najdou. — Tak chval, abys nepřechválil. — Kdo meč drží, pokoj udrží. — Nespouštěj se Boha, když se ti dobré vede, a Bůh tebe neopustí, když se ti zle povede. — Bratr kupoval koně, avšak nekoupil ho. — Chlapci chytali ryby, ale málo jich chytili. — Myslivci na honbě dlouho stříleli, ale ničeho nezastřelili. — Vojáci dobýli pevnosti, ale dobývali jí dlouho. — Přemysl doorával pole, ale nedooral ho. — Kdo mnoho vybírá, obyčejně přebere. — Celou noc jsme lovili a ničeho jsme neulovili. — Na světě putujeme, až doputujeme. — Kdo knihy čitá, mnoha se dočte. — Kdybychom tak milostivě cizí hříchy soudili jako své, žádného bychom neodsoudili. — Snadno jest lapiti ježdítka, ale nesnadno na rukou ho udržeti. — Kdo vede, nech dovede. — Pomalu vítr ulevoval, až dokonce utichl. — Nepřátelé nemohli dvoru zapáliti, ač zapalovali onde a onde. — Led se lámal a hněd tu noc všecek sešel.

Cvičení 130.

Povězte, jaká jsou následující slovesa dle jakosti děje.

Břinknu — břinčím — břinkám — břinčívám — břinkávám; *buchnu* — buším — bouchám — bušívám — bouchávám; *houknu* — hučím — houkám — hučívám — houkávám; *kleknu* — klečím — klekám — klečívám — klekávám; *lehnu* — ležím — lěhám — ležívám — lehávám; *letnu* — letím — lítám — letívám — lítám; *sednu* — sedím — sedám — sedívám — sedávám; *slechnu* — slyším — slýchám — slyšívám — slýchávám; *skočím* — skáči — skákám — skákávám; *vleknu* — vleku — vlékám — vláčím — vlékávám — vláčívám.

§. 94. Při slovesích sluší pozorovat:

1. osobu,
2. číslo,

3. rod,
4. čas,
5. spůsob,
6. časování.

O osobě viz §§. 25. a 26., o čísle §. 30. 2., o rodě §. 30. 3. B., o čase §. 31., o spůsobě §. 32. a 33.

Cvičení 131.

(O neurčitých tvarech slovesa.)

a) Spůsob neurčitý (infinitiv). — Dvě dýně pod jednou paží nedají se nésti. — Nesnadno před zlodějem krásti. — Ten slyší trávu růsti. — Počalo mne zábsti. — Osudu svému nikdo nemůže utéci. — Posla kázal on jítí a dal jemu stíti hlavu. — Za mízy jest lýčí drtí. — Co na mlýn nasypeš, to mlítí budeš. — Co pomůže vodu bítí? — Darmo proti vodě plouti. — Pravdě nelze zahynouti. — Ne na vše trhnouti, co chce sednouti. — Uměti v čas mlčeti není leda umění. — Musí se dým pro teplo trpěti. — Bez Boha co dobré činiti nelze. — Lépe zpívati, nežli klívat. — Nedá ze sebe rozumy vlájeti. — V bláto sahati, ruce si mazati. — Lháti, žváti; jenom na konečky pamatovati. — Z dobrých skutků netřeba se káti. — Těžko sytého častovati a bohatému darovati.

b) Spůsob dosižný (supinum). — Apoštolové šli do světa hlasat sleva Božího. — Přijde soudit živých i mrtvých. — Pán domu přišel nás hostí přivítat. — Šel sloužit mše. — Má máti poslala mě žat na pole.

c) Přičestí. — Svatopluk vyhubil Vršovce. — Libuše moudře zemi spravovala. — Proroctví přestalo. — Vršovci pronásledovali rod Slavníkův. — Nové křivdy nikoho ještě ku smíření nepřivedly. — Umění naše v nic přišla. — Jan Hus byl v Kostnici upálen. — Země česká častými válkami byla pustošena. — Po bitvě na Žižkově žádali Čechové: aby křivá pověst o zemi české byla vyčistěna, obecné právo v království tom jazyku českému navráčeno, a aby cizozemci nebyli na úřady zemské dosazováni. Dále žádali, aby klatby v zemi byly zastaveny a práva zemská obnovena.

d) Přechodník. — Toto vše tobě dám, jestliže padna klaněti se mně budeš. — Vida neviz, slyše neslyš. — Kdo maje čas času čeká, tratí čas. — Matka tvá vidouc tě, radovati se bude v srdeci svém. — Žena plácic odešla. — Vždycky bych plakala vstávajíc léhajíc. — Matka čte pletouc punčochu. — Pachole klečíc před oltárem, nábožně se modilo. — Jdouce po všem světě, kažte evangelium. — Pracujíce jezte více. — Všickni nepřátelé moji slyšíce o mých bídách radují se. — Nebe dary berouc lepší dává.

— Svíce lidem *sloužíc* sama se tráví. — *Chvále* Boha nezahyneš a *rouhaje* se neobživneš. — Přítele hledej bedlivě a *našed* chraň starostlivě. — Slovo *vypustiv* a vodu *rozliv* nikdy nechytíš. — Libuše *pojavši* Přemysla za manžela, vladla s ním moudře a spravedlivě. — Hospodyně *upředší* přízi, nesla ji ku tkadlici. — Řeka *rozvodniši* se, zaplavila celou krajinu. — Děvče *upletší* věnec z vonného kvítí, okrášlilo jím hrob svých rodičů. — Po celou noc *pracovavše* ničeho jsme nepopadli. — Čechové zemi *ohledavše*, že jest úrodna, znamenali.

Poznámka. Přechodníku užívá se ku skracování vět, které mají týž podmět.

§. 95. O časování.

Slovesa měnití dle rodu, spůsobu, času, čísla a osoby slove je *časovati*.

Všecka slovesa nemohou se ve všech časech a spůsobech sama o sobě časovati, nýbrž potřebují k utvoření některých tvarů časových pomocného slovesa „*býti*“. Časování takové nazývá se *opsaným*. (Viz 97. a 98.)

Dle kmene infinitivního dělíme slovesa v *šestero tříd*. (Viz §. 92.)

Dle kmene přítomného dělíme slovesa ve *sponová* (§. 96.) a *bezesponová*. (§. 99.)

Sponová slovesa připínají osobné přípony ku kmeni přítomnému za pomocí *spony*, jako: nes-e-š, nes-e-me, nes-e-te, vol-á-m, vol-á-š, vol-á-me, vol-á-te.

Bezesponová slovesa přibírají osobné přípony *přímo* ku kmeni přítomnému, jako: ví-m, ví-š, ví-me, ví-te.

Některá slovesa tvoří jednotlivé tvary časové z rozličných kmenů. Slovesa taková služí *nepravidelnými*. (Viz §. 100.)

Jiná slovesa nemají všech tvarů časových, a ta nazývají se *kusými*. (Viz §. 101.)

A. Časování

§. 96. Přehled

		osoba	I. třída					
			néstí	pěci	pítí, pítati	pítí	třiti	
Infinitiv								
čas přítomný	jedn. č.	1	nes-u	pek-u	pn-u	pij-i	tr-u	
		2	nes-eš	peč-eš	pn-eš	pij-eš	tr-eš	
		3	nes-e	peč-e	pn-e	pij-e	tr-e	
	mn. č.	1	nes-eme	peč-eme	pn-eme	pij-eme	tr-eme	
		2	nes-ete	peč-ete	pn-ete	pij-ete	tr-ete	
		3	nes-ou	pek-ou	pn-ou	pij-i	tr-ou	
spůsob rozkazovací	jedn. č.	2 a 3	nes	pec	pn-i	pij, pí	tr-i	
	mn. č.	1	nes-me	pec-me	pn-eme	pij-me, píme	tr-eme	
		2 a 3	nes-te	pec-te	pn-ěto	pij-te, píte	tr-ete	
přechodník přítomný	jedn. č.	r. m. r. ž. r. stř.	nes-a nes-ouc nes-ouc	pek-a pek-ouc pek-ouc	pn-a pn-ouc pn-ouc	pij-e pij-ic pij-ic	tr-a tr-ouc tr-ouc	
		m. ž. stř.	nes-ouce	pek-ouce	pn-ouce	pij-ice	tr-ouce	
přechodník minulý	jedn. č.	r. m. r. ž. r. stř.	nes nes-ši nes-ši	pek pek-ši pek-ši	pia-v pia-vši pia-vši	pi-v pi-vši pi-vši	tře-v tře-vši tře-vši	
		m. ž. stř.	nes-še	pek-še	pia-vše	pi-vše	tře-vše	
příčesti činné	jedn. č.	r. m. r. ž. r. stř.	nes-l nes-la nes-lo	pek-l pek-la pek-lo	pia-l pia-la pia-lo	pi-l pi-la pi-lo	tře-l tře-la tře-lo	
		m. ž. č.	nes-li nes-ly nes-la	pek-lí pek-ly pek-la	pia-lí pia-ly pia-la	pi-lí pi-ly pi-la	tře-li tře-ly tře-la	
příčesti trpné	jedn. č.	r. m. r. ž. r. stř.	nes-en nes-ena nes-eno	peč-en peč-ena peč-eno	pia-t pia-ta pia-to	pi-t pi-ta pi-to	tře-n tře-na tře-no	
		m. ž. č.	nes-oni nes-eny nes-ena	peč-eni peč-ony peč-ena	pia-ti pia-ty pia-ta	pi-ti pi-ty pi-ta	iře-ni iře-ny iře-na	

sponové.
tváře časových.

II. třída   III. třída   IV. tř.   V. třída   VI. tř.

Mezi kmenem a infinitivní příponou *ti* jest:

nou		e nebo ě		i		a		ova	
ví-nou-ti	trh-nou-ti	um-ě-ti	hled-ě-ti	čin-i-ti	vol-a-ti	maz-a-ti	hn-ě-ti	mil-ova-ti	
vin-u	trh-nu	um-ím	hled-ím	čin-ím	vol-ám	maž-i	žen-u	miluj-i	
vin-eš	trh-neš	um-íš	hled-íš	čin-íš	vol-áš	maž-eš	žen-eš	miluj-eš	
vin-e	trh-ne	um-í	hled-í	čin-í	vol-á	maž-e	žen-e	miluj-e	
vin-ame	trh-nome	um-ime	hled-im	čin-im	vol-ámo	maž-ome	žen-eme	miluj-eme	
vin-ete	trh-nete	um-ite	hled-ite	čin-ite	vol-áte	maž-ete	žen-ete	miluj-ete	
vin-ou	trh-nou	um-ěji	hled-i	čin-i	vol-ají	maž-ou,-i	žen-ou	miluj-i	
viň		uměj		hledě		maž		ženě	
viň-me	trh-nome	uměj-me	hledě-me	čin-me	vol-ejme	maž-me	žen-me	miluj-me	
viň-te	trh-nete	uměj-te	hledě-te	čin-te	vol-ejte	maž-te	žen-te	miluj-te	
vin-a	trhn-a	um-ěje	hled-ě	čin-ě	vojaj-e	maž-e	žen-a	miluj-e	
vin-oue	trhn-ouc	um-ějje	hled-ěc	čin-ěc	vojaj-ěc	maž-ěc	žen-ouc	miluj-ěc	
vin-ouc	trhn-ouc	um-ějfo	hled-ěfo	čin-ěfo	vojaj-ěfo	maž-ěfo	žen-ouc	miluj-ěfo	
vin-ouce	trhn-ouce	um-ějice	hled-ěoo	čin-ěee	vojaj-ěee	maž-ěee	ženouce	miluj-ěee	
vinu-v	trh	umě-v	hledě-v	čin-i-v	vola-v	maza-v	hna-v	milova-v	
vinu-vši	trh-ši	umě-vši	hledě-vši	čin-i-vši	vola-vši	maza-vši	hna-vši	milova-vši	
vinu-vši	trh-ši	umě-vši	hledě-vši	čin-i-vši	vola-vši	maza-vši	hna-vši	milova-vši	
vinu-vše	trh-šo	umě-vše	hledě-vše	čin-i-vše	vola-vše	maza-vše	hna-vše	milova-vše	
vinu-l	trh(nu)l	umě-l	hledě-l	čini-l	vola-l	maza-l	hna-l	milova-l	
vinu-la	trh(nu)la	umě-la	hledě-la	čini-la	vola-la	maza-la	hna-la	milova-la	
vinu-lo	trh(nu)lo	umě-lo	hledě-lo	čini-lo	vola-lo	maza-lo	hna-lo	milova-lo	
vinu-li	trh(nu)li	umě-li	hledě-li	čini-li	vola-li	maza-li	hna-li	milova-li	
vinu-ly	trh(nu)ly	umě-ly	hledě-ly	čini-ly	vola-ly	maza-ly	hna-ly	milova-ly	
vinu-la	trh(nu)la	umě-la	hledě-la	čini-la	vola-la	maza-la	hna-la	milova-la	
vinu-t	trže-n	umě-n	hledě-n	čin-ě-n	volá-n	mazá-n	hná-n	milová-n	
vinu-ia	trže-na	umě-na	hledě-na	čin-ě-na	volá-na	mazá-na	hná-na	milová-na	
vinu-to	trže-no	umě-no	hledě-no	čin-ě-no	volá-no	mazá-no	hná-no	milová-no	
vinu-ti	trže-ni	umě-ni	hledě-ni	čin-ě-ni	volá-ni	mazá-ni	hná-n	milová-ni	
vinu-ty	trže-ny	umě-ny	hledě-ny	čin-ě-ny	volá-ny	mazá-ny	hná-ny	milová-ny	
vinu-ta	trže-na	umě-na	hledě-na	čin-ě-na	volá-na	mazá-na	hná-na	milová-na	

Cvičení 132.

(Třída I.)

a) Vzor: nesu — nésti.

Již on hryze zemi. — Nehryz s čertem ořechův. — Chlubné plíce lezou z hrnce. — K dokonalosti se nesme! — Příliš ani vůz nesnese. — Každý rád, když sám z bláta vyleze. — Hory se třesou před ním. — Malé hřichy hryzem. — By nám kobylka zbraň vezla, a my rádi za ní. — Těžko nesl, domů nedonesl. — Já pán, ty pán: kdo bude svině pásti? — Málo platny ploty, přes které se leze. — Nezvaní hosti hryzou kosti. — Musí soused se sousedem kyselá jablka i plané hrušky hrýzti. — Ví liška, komu řemen ohryzla. — Zralou hrušku snáze střásti. — Bode mne svědomí. — Těžko bezröhemu s rohatým se bůsti. — Břeď přes řeku! — Kdo v dluhy zabředl, nebývá bez hostí. — Toho potoku nemohl jsem přebřísti. — Hudte dobré a zvučně! — Každý svou píseň hude. — Hudci mu v hrdle hudou. — Pravdu sobě huďme, dobrí spolu budme. — Ve mlýně nehuď! — Sám sobě hudeš, sám sobě vesel budeš. — A což mi to zlato, to kladu za bláto. — Nemá se klásti, kdo chce nemoc střásti. — Dobrý malíř nápisu neklade. — Nepokračeš! — Kočka na myš se krade. — Ukradli mi truhlici, ale štěstí, že od ní klíč mám. — Kdo přede a nic ncnapřede? — Když dlouho listí nepade, tuhá zima se příkrade. — Komu přeje štěstí, pomůže mu na kůn vséstí. — Dobrý tvůj duch vediž mne jako po rovné zemi. — Hříšné slasti vedou k propasti. — Nevedě si pyšno! — Lepší jest závisť na sebe vésti než slitování. — Ode mne vedl a k sobě nepřivedl. — Kdo vede, nech dovede. — Kdo nežádá si vlásti, ujde mnohé strasti. — Kdo čte, dočte se. — Čti na knihách dobrých. — Střevic mne hříte. — Zelená travička bílým kvítkem kvete. — Dlouho hojnost mezi lidem kvetla. — Pěti ramenou kvéstí bude rod můj. — Každý af před svou síní mete. — Nemají se pléstí v světské věci. — Bůh mu smysly zmátl. — Krev člověka pomate. — Bez peněz ve světě darmo se člověk plete. — Kvapný změte, nevyplete. — Bez míry ani trepky neupleteš. — Neplet se do cizího lýčí. — Hloupost a pýcha na jednom dřevě rostou. — Kde je vláha, tam roste. — Líska v háji rostla. — S čím kdo vyrostl, to mu i přirostlo. — Pyšně si vede, a v paty ho zebe.

Poznámka. O infinitivech: krásti (kradu), mésti (metu) a p. viz §. 49. b.

b) Vzor: peku — péci. (Viz §. 49. b.)

Hřichové po lidech jako dým po hlavni se vlekou. — Štěstí o berle se vleče. — Běd a péci čerti napekli. — Co se vleče, neuteče. — Slunce peče, děšť poteče. — Nikdo nemůže celému světu koláčů napéci. — Nejšlechetnější pravda je pravdu si říci. — Rci pravdu a viz, kudy utečeš. — Vyříkl zlé proti tobě. — Slovo vyřčené nikdy se nenavrátí. — Po lidských žlabech kalná voda teče. — Pro zlato slzy tekou. — Tecíž voda, kudy dříve tekla;

taktě naše milá matka řekla. — Drž groš, aby ti zlatý neutekl. — Osudu svému nikdo nemůže utéci. — Samo se zlé stluče. — Tluc hlavu o zed, co si vytlučeš? — O hlavu mu to otluku. — Na koních utečeme. — Potlučen jest len a ječmen, ale pšenice a špalda nebyla stlučena. — Otlucte listí toho stromu. — Vrzte jej do této cisterny. — Co ze srdce vyvrženo, toho srdci není žel. — Po dobrém skutku vrz konce ve vodu. — Tělo s hlavou rozkázali do řeky uvrci. — Všecku bylinu polní potloukly kroupy. — Pane, srdce naše k sobě zažži. — Kdo se střeže, zřídka se ožze. — Proto má kovář kleště, aby se nezjechl. — Proti Bohu nic nemohu. — Krátká řeč a pěkné slovo vymůže u pánský mnoho. — Kdo chce kam, pomozme mu tam. — Pomoz co pomoz, jen když je k platnosti. — Jest přemožen prací svou. — Nemohu toho svým rozumem dosíci. — Pokorné hlavy ani meč neseče. — Kupec sebe střeže, a jiného stříže. — Lež osáhla tvého otce syny a nás s nimi. — Oka střez! — Lépe se zloděj lidí střeže, než lidé jeho. — Budeš-li mé rady stříci, nechybiš. — Svatý Kříž, ovce stříž. — Po sv. Baruši střez nosu i uší.

c) *Vzor: pnu — piti (pjati).*

Cožkoli začneš, bude se dařiti. — Nepravda světem se počala. — Dobře počíti dobré jest. — Načatá slanina zhusta se krájí. — Oběma rukama začal. — Načněme z jiného soudku. — Hubu zapni, oči napni. — Lučiště tuze napjaté puká. — Odctněte strom ten. — Nos nemůže se utíti, aby ústa nebyla zkrvácena. — Kde hlava stata, tam pro vlasy nepláči. — Nepřítel rád by hlavu stal, ale Bůh ani vlasu nedá. — I mistr tesař se utne. — Ženci žnou na poli. — Kdo plevy seje, málo nažne. — Pojdte žít, pojďte žít, dostanete pět peněz, pět peněz! — Není slušno vzít chléb synův a vrci štěňatům. — Není, kdoby se ujal o život můj. — Vzav sekera ufal s dřeva větev. — S rozžatými svícemi kolem oltáře stáli. — Jako trní podfaté ohněm spáleni budou. — Dáš se za prst ujiti, ujměť za celou ruku. — Jak komu los vyňat, tak se i stane. — Vysoko podňal a nízko pustil. — Najatý voják za mnoho nestojí. — Vezmi s sebou do práce pilník. — Vzal ho na káry. — Vžady se co vrba ujme. — Poujal mu sádla. — Vítr bouřlivý dme vlny mořské. — Voda se zastavila a zdula. — Nechtěj medvědu v ucho dmouti. — Toho, kdož říká bezbožnému: spravedlivý jsi, klnouti budou lidé. — Vyhubí je jako proklaté.

d) *Vzor: pijí — piti.*

Tichá voda břehy ryje. — Proč nás biješ? — Zlosyn zlé věci kuje. — Země se chvěje. — Káň zdaleka čije boj. — Přispěj v čas! — Dám můj dům modlitby slouti bude. — Prorockou píseň zapěl. — Plela trávu. — Kdo do nebe plije, na jeho vlastní tvář slina bije. — S dobrými skutky dobré se žije. — Dobrý i po suché kůrce tyje, a zlý ani masa nezažije. — Pod pláštikem cnosti mnoho se kryje nepravosti. — Žije vlk po vúli, ale vyje přes vúli. — Bez

přísloví věku neproživeš. — Neplij v studánku, nevíš, kdy z **ní** zase píti budeš. — Co sv. Michal zakuje, to Mikuláš rozkuje. — Zle dobyto, zle odbyto. — Ledva se vyklul ze školy, a už chce jiné učiti. — Lží svět žive. — Vlk vlnka neruje. — Bohatství hníje a chudoba žije. — Zrno tone, pléva pluje; proto přece plevou sluje. — Co vypito, to vylito, vše jedno. — Tu pij vodu, po níž ploveš. — Kde byt tvůj, tím i ty sluj. — Ještě vlnka nezabili, a už mu na kůži pili. — Po niti klubka se doviješ. — Kdo bije, bývá bit. — Vojsko rozbité, žně zabité. — Nešij pytle hedbávím. — **M**yj se býle, hosté na půl mle. — Duj větře nebo neduj; velkonoc přede dveřmi, a ne vánoce. — Jablko, které pozdě zraje, déle trvá. — Slepíčka po zrnečku klove a tím syta žive. — Co datel kluje, na prsy mu padá. — Bitý nebitého nese. — Šibalem podšitý. — Nehraj kočko uhlém, ať si tlapku nespálíš. — Jedl s tebou, pil s tebou, proto ti hraje o hrdlo. — Při kom pravda, odpoly má vylráno.

e) Vzor: *tru* — *tříti*.

Každý svou kožu dře. — Kdyby lidé nemřeli, koně se nedřeli, dávno by svět potřeli. — Já tě neodru, jen mi kůži dej. — Za mízy jest lýci dřiti. — Zlá smrť hladem umřiti. — Umře dítě, umře i kmotrovství. — Nebudu se o to příti. — Kdo zapřel, právu se vypřel. — Tam vůz jde, kam se koně naprou. — Správce lodí kázel rozprostříti plachty. — Rozprostru ruce své k Hospodinu. — Páv svůj očkovitý ocas rozestra pyšně si vykračuje. — Prostří na stůl! — Bídou tříti, kamenné srdce míti. — O chudého se každý otre. — Dobře se protřel mezi lidmi. — Pravice tvá potřela nepřitele. — Ústa koně a mezka uzdou a udidly sevřiti musíš, aby tobě neuškodily. — Kdo tlouče, tomu se otevře. — Zavří za sebou dvéře. — Dlouho bude to ve mně vřiti. — Posadte se kroupy, až hrách uvře. — Ve hněvu vyvře, co v srdeci vře. — Nedal mu ani prachu požříti. — Jaké na mlýn sypati budeš, takové budeš mliti. — Chyt se žernovu a mel mouku. — Pozdě melí Boží kola. — Tři dni mlel a za půl druhého snědl.

Cvičení 133.

(Třída II.)

a) Vzor: *vinu* — *vinouti*.

Jak živeš, tak slyneš. — Ač chytře se zloděj provine, přec ho zkáza nemine. — Co bylo, to za větrem po vodě uplynulo. — Dobrý to sýr; škoda ho, že psí koži ovinnut. — Plynou léta. — Šel si odpočinout. — Hodina již pomiuula. — O prst by ho ovinnul. — Dvou smrtí nebude, a jedné minouti nelze. — Bůh také vzpomene na své. — Vrána vráně oka nevykline. — Pravdě nelze zahynouti. — Zlý peníz nepohyne. — Vyhni se opilému, jakož i bláznu. — Slza nábožného ne k zemi kane, ale do věčnosti vane. — Chléb již kyne. — Zedníci klenou stáje. — Nedej usnouti očím svým. — Tonul v blátě. — Pravda ve vodě neutone. — Umlul co pták na

lepu. — Dej jenom med, a much dosti přilne. — Sklenul na vodách paláce své. — Pokynul hlavou svou. — S nadějí věčné odplaty sladce umřel, jakoby usnul. — Strnul jsem vida to. — Rovný se k rovnému hrne.

b) Vzor: trhnu — trhnouti.

Podobného peří ptáci k sobě se táhnou. — Stáhni larvu, uzříš šalbu. — Struna příliš natažená praskne. — Jak zapráhl, tak potálne. — Co na mysl padne, to i na ústa. — Mám-li spadnouti, tedy s koně dobrého. — Království dělené brzy se rozpadne. — Co s vozu spadlo, jakby propadlo. — Ještě všecky dni nezapadly. — Žádný učený s nebe nespadl. — Slovo řekni, jen se nepodřekni. — Úlisnost nejostřejí uštikne. — I husa někdy na ledě poklouzne. — I dobrému kocourovi někdy myš uklouzne. — Za zlá slova slítne i hlava. — Zlá huba na šji neuvisne. — Trojnásobný provaz nesnadně se přetrhne. — Ne na vše trhnouti, co chce sednouti. — Přivyknuv pití, neujdeš bití. — Čemu kdo z mládí přivykne, to i v stáří k němu lípne. — Táhne se žilka, kam byla navykla. — Kde se kdo zlíhne, tam i třhne. — Medvěd lehl, lehla i hra. — Stihne soud Boží chytrého i nad ptáka rychlejšího. — Ukvapilého i stál trkne. — Nahlédni sám do svých řader. — Bez přičiny ani se vřed nevykydne. — Dva medvědi v jednom brlohu se neshodnou. — Lépe potknouti se nohou nežli jazykem. — Nic neslušného nechtí podniknouti. — Při dobrém se nikdy nesteskne. — Chromý si nejspíše nohu podvrtné. — Koho jednou neštěstí umkne, snadno se mu nevymkne. — Moucha, která rychle letí, hůře uštipne. — Chudý všude musí za dvěře se vtisknouti. — Čím pronikneš, tím vynikneš. — Sova v sokola se nezvrhne. — Jednou sekni, dvakrát bodni, kde o hrđlo běží. — Jestliže jsem přesíkl, uhrábněte. — Kousl do kyselého jablka. — Když jař seješ, oddechni si, a kam chceš, se ohlídni; když ozim seješ, slítne-li klobouk s hlavy, ani ho nezdvihni. — Dokud ručnice nebouchne, slyšeti se nemůže. — Kdo chce jádro jísti, musí ořech rozlousknouti. — I chrobáček piskne, někdo-li ho tiskne. — O hromnicích musí skřívánek vrzouf, kdyby měl zmrznout. — Z cizího nezbohatneš. — Závistí ještě nikdo nezbohatl. — Lenoch i pod svou střechou zmokne. — Opilcovo hrdlo bodejž by ztvrdlo! — Co ochablo, neochladlo. — Neví člověk, po čem ztloustne. — Tělo stárne, neduhy mladnou. — Svátek Simona Judy, tuhnou na poli hrudy. — Bůh milostiv, a já při jeho milosti neschudnu. — Kde vojna vládne, bratrství slábne. — Proč tak chřadneš den ode dne? — Oheň neuhasne, dokudž neutuchne. — Vinný kmen usechl a fík usvadl. — Vody vyschl.

Cvičení 134.

(Třída III.)

a) Vzor: umím — uměti.

Uměti v čas mlčetí není leda umění. — Hlupec mlčetí neumějí. — Dej Bože tomu čest, kdo ji umí snést. — Sytý lačnému nerozumí.

— Na dobrém vypravovači mnoho záleží. — Jen poshověj, i zlý čas mine svým časem. — Bůh nemůže všechněm vyhověti. — Užívej světa, dokud hověj líta. — Hovím mu co svěcené kosti. — Pozdě želiš, nevyželiš. — Ožel radosti, ožel i žalosti. — Kdo se lékařům svěří, ať peněz neželí. — Neodevzdávej jinému jmění svého, aby žezeleje nemusil prositi za ně. — Co smíš raditi, směj sám činiti. — Světlo zastkví se. — Synové Israelští upěli pro roboty. — Zemdlí a padne okršlek země, zemdlejí vysoci národnové zemství. — Zastkvěj se! — Nůž, kterým se pořád krájí, nerzaví. — Kavka, by se na sněhu válela, nezbělí. — Cizími užitky neztučniš. — Ne tak starostí šedivějí vlasy, jako starostmi. — Zavírané děti příliš choulostivějí. — Opačná zajisté jest moudrost po skutku moudřeti. — S májem počalo povětrí mírněti. — Římané zpysňeli válečným štěstím svým. — Mnohý člověk dlouho nezmoudří. — Jako rak očerveněl. — Vlas starostí mi bělí. — Tam na té stráni stromy příliš bujnějí. — Svědomí mu červiví. — Hubením pro přílišné starosti. — Lačněl jsem a dali jste mi jísti. — V blátě jsi lakoměl, modlám se klaněl. — Lidé pro strach mrtvějí. — Hřichové vaši jako sníh zbělejí. — Oněmějte rtové lživí! — Tvář má oduřavěla od pláče. — Zchuravěl jsem. — Zmrtvělo v něm srdce jeho.

b) Vzor: hledím — hleděti.

Rozkázal svým bdítí a býti ve zbroji. — Vojsko bdělo nad městem. — Zubý slonu z huby čnějí. — Španělům čpěli Mouřenínové jako sůl v očích. — Čpí mu to do nosu. — Trpké jest u vyhnanství dlítí. — Bůh se spravedlivou pomstou nedlí. — V tom okamžení zahřmělo. — Co v srdci vře, to v ústech kypí. — Malý hrnek brzy překypí. — Kristus pro nás na kříži pníti ráčil. — Životy jeho na niti visí. — Co má viseti, neutopí se. — Rdí se hanbou. — Lépe jednou se zardítí, nežli stokrát blednouti. — Svrbi jazyk toho, kdo ví co tajného. — Kde jich mnoho velí, tam se myslí dělí. — Svatý Havel do všeho i do zelí velel. — Viz za sebe, před sebou uzříš. — S Petrova dne zří oko zrno. — Plný soudek nezvuci. — Nehled na řeč, ale na věc. — Bůh vysoko sedí a široko hledí. — Třeba druhdy skrz prsty hleděti. — Které slovo z úst vyletí, nižádnou mérrou zase nevletí. — Zaletěla vrána na dám velikého pána. — Hledě na les nevyrostes. — Lepší pták v ruce, než dva letice. — Svět neomrzí. — Kdo se nechce mrzeti, uč se jazyk držeti. — Sedě na pravici mé! — Sokol na jednom místě nesedí, ale kde ptáka zhlídne, tam letí. — Kdyby blázen uměl mlčeti, při mudrcích by mohl seděti. — Kdo na bílém koni neseděl, neseděl na dobrém. — Sedě u vody vždy čekej bědy. — Lépe krátce se styděti, než dluho želeti. — By se bříza nestyděla, na kořeně by shořela. — Zlé se zle trpí; ale když přetrpíš, i to dobré. — Trp hlavo, na to jsi z kostí ukuta. — Trpě mnoho i kámen praskne. — Lépe bezpráví trpěti nežli činiti. — Trpí sýček za svůj jazýček. — Vrf jak vrf, nic na to nedá smrt. — Od žertu hlava neboli. — Svět na Bohu visí a leží všechn. — Dokavadž, lenochu, ležeti budeš? — Vlk leže netye. — Ležicího

chleba není. — Smlčel Petr, smlčel i Pavel. — Když ti dobré, mlč! — Bolesl mlčeti nedá. — Mlčel a vymlčel. — Na lovce i zvěř běží. — Velké řeky ticho plynou, malé s šumem běží. — Kdo před deštěm běží, snadno v louži leží. — Běž jak běž, smrti neumkněš. — Neudržel-lis mezi zuby, mezi pysky nezadržíš. — Plné břicho jazyka neudrží. — Drž se břehu, a ryby budou. — U samých hranic není dobré chalupu stavěti. — Dobrá ovce mnoho nebečí, ale mnoho vlny dává. — Která kráva nejvíce říčí, nejméně mléka dává. — Na břichu hedbáví šustí, a břicho piští. — Vůz hrčí po ulici. — Koroptev skřečí. — Jede se, až to hviždí. — Na zloději čapka hoří. — Má-li pršetí, tedy at je hodný déšť. — Moskva shořela od grošové svíčky. — Vypršely mu brky. — Vida neviz, slyše neslyš. — Všickni přátelé moji slyšice o mých bídách, radují se. — Nemůže ani státi ani seděti. — Kdo o nebe nestojí, pekla se nebojí. — Stůj ve smlouvě své! — Při čem kdo mní, že dobré stojí, toho nechat se nejvíce bojí. — Boj se Boha a styd se lidí.

Cvičení 135.

(Třída IV.)

Vzor: činím — činiti.

Bez Boha co dobré činiti nelze. — Nikdo nemůže dvěma pánum sloužiti. — Tajenou ránu těžko léčiti. — Těžko berana s vlkem smíšiti. — Raději sto naděliti, než jednoho poprositi. — Těžko z kamene olej vytlačiti. — Těžko se pravdě protiviti. — Pravdu těžko utajiti. — Těžko pravdu mluviti a neuraziti. — Čeho nelze vrátiti, raděj z mysli pustiti. — Snáze cizí dlo tupiti, nežli lépe spraviti. — Těžko toho voditi, kdo sám nechce choditi. — Netěžko hlavu sraziti, ale těžko nasaditi. — Chceš-li dobré koupiti, musíš dříve zvážiti. — Nejmoudřejší může chybít. — Čiňme od Boha počátek, a bude dobrý pořádek. — Tajné sám Bůh soudí. — Bohu se modli a čerta nedráždi. — Chval Boha měděným tělem, železným srdečem a konopnou duší. — Pravda nezneuctí, almužna neochudí, mše neopozdí. — Svíce lidem sloužíc sama se tráví. — Puštěn koráb na vodu, dán v ruce Boží. — Věc Bohem souzená nemíjí. — Lékaři, uzdrav se sám! — Čiň dobré a bude dobré. — Ctnost sama se chválí. — Dobře-li činíš, sebe obveseliš. — Síla kola lomí. — Zdi hlavou neprorazíš. — Ač nehezky skrojen, ale pevně ušit. — Rozsouzeno, dosouzeno. — Lépe jest na souvrati se dobré smluviti, než prostřed pole se souditi. — Kdo našel a neohlásil, jakby odcizil. — Kdo zavadil, nech odvadí. — Kdo vysoko lazí, ten se často urazí. — Nechť řídí pravda cestu tvou. — Bez rady nečiň! — Smiř se s bratrem svým! — Pokoj váš rozmnožen bud! — Není přistvořena lidem pýcha. — Bloudíte, myslíte-li, že člověk, když hřeší a se nekaje, spasen bude. — Co je komu souzeno, jistě bude splněno. — K penězům celý svět tváří obrácen. — Ten groš je dobré utracen, jímž se čtyři uspoří. — Ač můj kabát šerkový, není vyloupen, ale z mých mozolův

koupen. — Co ztraceno, mudrováním se nevráti. — Schvácený kůň, nalomený luk, usmířený přítel vždy jsou nejisti. — Lepší zlato obnošené, nežli stříbro vyhlazené. — Dluh neplacen, hřich neodpuštěn. — Vystřeliv kouli nechytíš. — Koupiv statek, kup také správce. — Nechozip se sekery, chaloupky nezroubíš. — Všickni my pod Bohem chodíme. — Koho Pán Bůh stvoří, toho neumří. — Čím více ctnost chválena bývá, tím větší zrůst a posilu přijímá. — Ta myška už lapena, s kterou kočka pohrává. — Zlého se straň a jak hada chráň. — Zlý a nepravý se vodili a oba se v jámu svalili. — Mluv co mluv, a bez pravdy nelze.

Cvičení 136.

(Třída V.)

a) *Vzor: volám — volati.*

Neštěstí učí hledati Boha. — Lépe zpívat nežli klívat. — Z cizího dávati hanba a z vlastního škoda. — Pozdě po lidech slova chytati. — Tlachati není cepem máchat. — Lépe trhati konopě rukama než krkem. — Na sebe dělati není hanba. — Hněvati se jest lidsky, ale zlost v srdeci chovati dábelsky. — Uměj střádati, nebudeš strádati. — Kdo s Bohem počinává, ten vše dokonává. — Boha vzývej, sám ruky přikládej. — Dobrota srdce jímá, násilím se nic neujmá. — Nepřivolávej vlka z lesa. — Otec stýskal a syn výskal. — Vola za rohy, člověka za jazyk lapají. — K službě se nevtírej a požádán neodepří. — I bázelivý utskajícího honí. — Stud prodán, život zmrhán. — Vlk také čtené a znamenané bere. — Peníze jsou i v osumělém měsci vítány. — Hoře láčím podpásáno. — Bodejž toho nikdy více neslycháno, že národní krvi kopí oblíváno. — Kdo za dveřmi poslouchá, sám o sobě slýchá. — Záhy vstávej, příklad dávej. — Šimona Judy — biče schovejte, kyje řezejte, rukavice vyndejte. — Znenáhla děláje více uděláš. — Zmeškav léto pozdě bys chodil do lesa na maliny. — Hled, by dosáhaje vína nerozlil piva. — Nemůže-li kovači, aspoň pomáhá dýmati. — Kůň nekováný na mráz zle se hodí. — Neuč rybu plavati a ptáka létat. — Neschytáš všechno, co po vodě plove. — Snadno tomu hráti, kdo rád skáče. — Kdo nehrá, neprohrá. — Nehrej, neprohráš. — Sedlák o oko kobylu prohrál. — Vaši hrají a naši lkají. — Kdo brzy zrá, brzy dozrá. — Těžko jest dobro vídati, ale snadno poznati. — Bez nehod přítele nepoznáš. — Strom po ovoci poznán bývá. — Lépe jest nepřátelům po smrti nechatí, nežli u přátel za živa hledati. — Z písni ani slova nevynech. — Nepřítel hubil krajinu, nenechaje živého muže ani ženy.

b) *Vzor: krájím — krájeti.*

Slovesa sem náležející časovala se původně jako „volati.“ Že však před třídní známkou *a* mají veskrze měkkou souhlásku, přehlaseno během času *a* v *e*, jako: krájati — krájeti, kácati —

kácti, kráčati — kráčeti, házati — házeti a p.; tím pozměněno i časování jejich a rovná se úplně časování slovesa „uměti“. Slovesa sem spadající liší se od sloves třídy III. a) tím, že jsou odvozena od sloves a že jsou na větším díle opětovací. Kmenová samohláska je tu vesměs dlouhá, mimo slovesa: *stavěti, věšeti, mizeti, klaněti, vracetи a zhrzeti*.

Nesluší kostel odírat a zvonici pobíjeti. — Nedá ze sebe rozumy vláčeti. — Tenčeji krájeti musíš. — Bálí nevyplácí každou sobotu. — Nech sám Bůh přihlíží za svou čeleď. — Pán Bůh dopouští, ale neopouští. — Pýcha předchází pád. — Na dobrou koupi netřeba kupecu pobízeti. — Do řídkého bláta neházej kamenem. — To nebyla ovce, co s vlkem se procházela. — Lidé pro nás stromy sázeli, sázejme my též. — To já jemu promíjím a odpouštím. — Kdo se sebe svláčí oděv za čas zimy? — Děš napájí zemi a činí ji úrodnou. — Bezbožní opouštějí zákon Boží. — Každý rád na svůj mlýn vody nahání. — Kde cesta rovná, nezajížděj. — Pravda na světlo vychází a faleš do tmy zachází. — Smetí z domu na ulici nevynášeš. — Kdo se každým slovem uráží, nech mezi lidí nevychází. — Meče na mrtvém nezkoušej. — Pokora stěnu proráží. — Čas růže přináší. — Kdo zlosynům promíjí, dobrých ubíjí. — Zdaliž každého dne prohání oráč brázdy a vláčí roli svou? — Pokoušeli Boha v srdeci svém. — Všecko stromoví na poli kroupy zpřerážely. — Pohané klanějí se dílu rukou svých. — Sháněli mrzký zisk. — Nepokoušej Boha v srdeci svém!

c) *Vzor: maži — mazati.*

Kaž se lidmi, ať se nebudou tebou kázati. — V bláto sahati, ruce si mazati. — Marné kamenu slzy do klína sypati. — Než špatně orati, raději vypřáhati. — Čeho nelze předělati, darmo na to žehrati. — Břeh orati, písek vázati, vodu hrabati — marná práce. — Studni prostřed řeky kopati. — Klíčem dříví štípati. — Patama zakývati. — Zdechlého lva snadno za bradu škubati. — Proto Pán Bůh dobrých tresce, aby se zlí káli. — Tec voda, kam Pán káže. — Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá. — Blázna i v kostele tepou. — Ne toho pták, kdo ho škube, ale kdo ho jí. — Ptáci neoří, a přece syti žijí. — Vrabci proso zobají. — I dobrý časem pláče a zlý skáče. — Nepiš čerta na stěnu. — Co zlé, láme se ve dvé. — Falešný přítel jako kočka, zpředu líže, pozadu škrábe. — Když liška dříme, hled' se kohoute! — Vychovaný krkavec i pánu svému oči vylidove. — U skoupého tolary pláči, u štědrého i haléře skačí. — Ať mne jak chce lid si píše, jen když zlato v truhle dýše. — Kdo příliš mnoho nahrabe, málo mu v ruce ostane. — Každé hrábě k sobě hrabou. — Kdo se blátem umývá, zamaže se. — Nekaždé lýko váže. — Mlčanka nikoho nepokouše. — Která slípka mnoho kdáče, ta málo vajec nese. — Budeš-li med, slíži tě; budeš-li jed, rozplivají tě. — Kdo každého drbe, toho všickni. — Šipek hlohyni tresce. — Led

vodu trestá, a sám se v ní pleská. — Kdo pokorou se páše, ten počestností se tuží. — Pýcha peklem dýchá. — Smělcova máti nejdříve zapláče. — Čím více se člověk včel choulí, tím více se za ním sypou. — Zajíc lapky líže. — Stud není dým, oči nevyštípe. — Ani slepice darmo nehrabe. — Kdo rukama med míchá, prsty olíže. — Cizím volem chleba se nedooréš. — Ďábel neore ani nekopá, proto vždy o zlém přemýší. — Dobrého vůdce nehoda ukáže. — Když na koho počnou straky skřehotati, už i vrány kváčí. — Každý sobě řepu škrábe. — Jaké na mlýn sypeš, takové se mele. — Peníz i kámen dlabe. — Kde chatrno, tam se páře. — Kde mráz nekouše, tam kouše hmyz. — Co hloupý zaváže, moudrý nebrzo rozváže. — Řemeslnika dílo ukáže. — Mrtvý pes nekouše. — Zajíc v lese, a on rožeň strouže. — Ne každý, kdož mrkev strouhá, také ji jídá. — Nečeše hrében hlavy, čas češe. — Nešklub ptáka, až ho lapiš. — I moucha se brání a štípe. — Cizí proso oháníš, a tvé vrabci zobou. — Svět, koho těší, klame. — Moc železo láme. — Zlá tam odtucha, kde šepcí do ucha. — Pára kostí neláme. — K starosti i chromá přiklece. — Ačtě kůň schvácený, nezapomněl přece řehtati. — Za nová pivo kyše, než se ustojí. — Jedny ruce práva píší, jedny je i maží. — Spravedlivému zákon nepsán. — Doma, jak chci, u lidí, jak káží. — Žába kváče, oves skáče. — Na sv. Šimoniše přikluše nám zima tiše. — Syp koni obroku, půjde s tebou do skoku. — Napřed se koušeme, potom se lížeme. — Kdo rád štěbece, všecko vybrepce. — Zralé zrní samo se z klasu sype. — Půjčka domá klecá. — Slepice kdáčíc zrna v ústech nezdrží. — Skáče koník do dvoru, smutně hrabe podkovou, řehce zprávu nedobrou.

d) *Vzor: ženu — hnáti.*

Chceš-li s pole bráti, musíš na ně dáti. — Kdo bez míry dává, brzy se dobere. — Pán Bůh dal ruce, abys bral. — Příliš z kapsy neber a ubohou neder. — I báně se přeberou. — Nebe dary berouc lepší dává. — Přítel hněd dosti nabudeš, když nic nebera hojně dávati budeš. — Nechtěj vinu na nikoho cpáti. — Nemáš-li tabule, zacpej věchtem. — Nedá na sobě šatův dráti. — Co zima zdere, to léto nevidí. — Derou sobě oči. — Honem, honem derte, o závod si berte peří, dívčiny! — Chtivého koně příliš nežeň. — Hlad žene do světa. — Pravda bude vždycky oči kláti. — Bodláku nemačkej, sic ukole. — Zlého nejvíce etnosf kole v oči. — Čím polhráváš, tím se ukoleš. — Kdo chce medvěda zakláti, nesmí lelký chytati. — Lháti, žváti; jenom na konečky pamatovati. — Od dobrého se rádo ulže a k zlému se přilže. — Kdo včera lhál, tomu se i zítra nevěří. — Lží se nevylžeš. — Lžeš-li, tedy tak lží, abys sám myslil, že pravda jest. — O čem všickni mluví, zřídka bývá selháno. — Mnoho práti, málo věseti. — Voda všecko opere, krom černé tváři a zlého jazyka. — Všickni z jedné vody a na jedných lávkách pereme. — Která kráva mnoho řve, málo mléka dává. — Medvěd tlapu sse a tím celou zimu syt žije. — Co Bůh poslal, vše ti buď měkounko. — Ve tmách

ustlal jsem ložce své. — Na lišku se musí liškou štváti. — Bezdečnými chrtý řídko zajíce uštveš. — Chlebem komu hubu zatkati. — Hrdinami se zváti chtěli. — Moudrým ten se darmo zove, kdo neumí radi sobě. — Svůj svého poznal i na pivo pozval. — Kde tě nezvou, nehrň se! — Když soused jako med, zvi ho na oběd. — Nezván přišel, bez úcty vyšel. — Hosté pozvání, postele postlány. — V míru válku moudro ždáti. — Rez zelezo žrátí začala. — Mnozí nad cizím štěstím žerou se a horší.

e) *Vzor: hřeji — hřáti.*

Slovesa sem náležející časujeme dle vzoru „*piji* — *pítí*“. Kmeny neurčitého spůsobu povstaly stažením, jako: hřáti ze hřejati, káti z kajati atd.

Z dobrých skutků netřeba se káti. — S Davidem hřešíme, ale nekajeme se s Davidem. — Již tam všecken snih roztál. — Do koho se víry nadáti (nadítí) chceš? — Slibu se nenaděj, sám se k dílu měj! — Odkud jsem se nadál, že mne slunce ohřeje, odtud na mne mrazy bijí. — Obláčíte se, ale žádný nemůže se zahřáti. — Jeden se řeřavý uhel od druhého hřeje. — Nenechá žebroty, komu se hál v rukou ohřála. — Tulák nikde místa nezahřeje. — Přílišná lekavost nedá mu okřáti. — Rozkázal váti větru od západu převělmi prudkému. — Jak vítr věje, tak slunce hřeje. — Zdaliž jste již obilí rozvili? — Ano, již je všecko rozvíto. — Vál východní vítr po celou noc. — Bůh neslyší, když pes na hvězdy laje. — Někteří mi se smáli, jiní láli, jiní bítí chtěli. — Každému všeho dobrého přáti máme. — Kdo nic nemá, přeje si něco, kdo něco má, přeje si všecko. — Přej, a bude ti přáno. — Nebudeš na poli svém sítí. — Kdo neseje, ten nevěje. — Ptáci nesejí, a přece syti žijí. — Zármutkem pole neoseješ a slzami nepřítele nerozesměješ. — Pohanku sej za pěkné rosý. — Jaro nám otec i máti; kdo nesel, nebude mu zráti. — Vysmátí se komu na vrch hlavy. — Smála se říčka bahnu, a sama z něho vytéká. — Hloupost závidí bohatému a směje se chudému. — Často podvečer pláče, kdo se smál z rána. — Když dědic pláče, v srdeci se směje. — Na sv. Alexeje s hor se voda leje. — Přestaneš-li lití, přestane téci. — Vodu rozliv nikdy neschytíš. — Zima na mne z klenutí plála. — Srdece mé v radosti plá. — Moje šedivá brada přes prsy vlaje. — Nesmírný ocean vláti se bude mezi námi. — Vítř naň povětrí zdravé zeje. — Kvítkové zápach lbezný zejí. — Kamna zejí. — Pes zeje.

Cvičení 137.

(Třída VI.)

Vzor: miluji — milovati.

Tvrdoť jest proti ostnu se zpěčovati. — Těžko sytého častovati a bohatému darovati. — K vůli hospodáři musí se druhdy i psu

šetrnosť prokazovati. — Největší obrana nepotřebovati obrany. — Nemůžeš-li v čem předkovati, není nejhorský i druhovati. — Bůh rozum lidský převyšuje. — Koho Bůh miluje, křížem ho navštěvuje. — Kdo se modliti nelenuje, milosti Boží se nezbavuje. — Zdaliž má odpacováno býti za dobré zlým? — Nepotřebuji zdraví lékaře. — Otcova kletba vysušuje a matčina z kořen vyvracuje. — S dobrými obcuj a zlých se varuj. — Na cizí koláč oči nevyvaluj a o svůj pečuj. — Mnicho se ve světě novinkuje, leč málo pravdy ohlašuje. — By lidé řeč kupovali, ne tak mnicho by mluvili, řeči by sobě vážili. — Pokorné slovo hněv ukrocuje. — Zevlue na lidi nezbohatneš. — Pracovitý nelituje ruky. — Mluví, co by zlata ukrajoval. — Na hody nezvaný bývá u dveří častován.

§. 97. Rod trpný.

Trpný rod tvoří se stejně u všech šesti tříd sloves z trpného příčestí minulého a pomocného slovesa „býti.“

Čas	S p ú s o b				
	oznamovací	podmiňovací	rozkazovací	přechodník	neurčitý
prítomný	jsem	volán-a-o,-i,-y,-a	bých	volán-a-o,-i,-y,-a	m. jsa volán ž. jsouc volána s. jsouc voláno
	jsi	-a-	bys	budvolán-a-o	volán volána
	jest	-o-	by	-	voláno
	jsme	-i,-y,-a	býchom	voláni-j-a	voláni
	jste	-y,-a	byste	voláni-j-a	volány
	jsou	-a	by	-	volána
minulý	býl	volán-a-o,-i,-y,-a	bých	volán-a-o,-i,-y,-a	m. byv volán ž. byvší volána s. byvší voláno
	jsí	-a-	bys	-	byvše voláni
	jest	-o-	by	-	byvše volány
	jsme	-i,-y,-a	býchom	-	byvše volána
	jste	-y,-a	byste	-	
	jsou	-a	by	-	
budoucí	budu	volán-a-o,-i,-y,-a			m. buda volán
	budeš				ž. budouc volána
	bude				s. budouc voláno
	budeme				budouce voláni
	budete				budouce volány
	budou				budouce volána

V rod trpný lze převésti věty činné, v nichž jsou přechodná slovesa. — Osoba nebo věc, od níž činnost vychází, položí se do genitivu s předložkou *od*, nebo do čistého instrumentalu; předmět, na nějž činnost se vztahuje, stojí v nominativě, na př.: Otec miluje syna; syn jest od otce milován. Karel IV. založil Nové Město pražské; Nové Město pražské bylo od Karla IV. (Karlem IV.) založeno. — Rod trpný vyjadřujeme někdy slovesem zvratným, na př.: Dům se staví. — Nádobí se myje. — Město se dláždí.

Cvičení 138.

Vyslovte následující činné věty v rodě trpném.

Karel IV. zavedl v Čechách pěstování vinné révy. Učinil též Vltavu splavnou, vystavěl chrám sv. Vítá a zvelebil průmysl i hornictví. Vydal též zlatou bullu, dle níž pak císařové němečtí byli voleni. Po smrti Václava IV., krále českého, prohlásil Sigmund ovdovělou královou Žofii za vladařku království českého. Brzy na to svolal nejvyšší purkrabí stavy české v obecný sněm zemský. Tito žádali, aby papež zastavil klatby v Čechách, aby dal v zemi svobodu zákonom Božímu a slovu jeho a aby nikdo nehaněl a nekaceřoval stoupenců Husových. Dále žádali, aby král cizozemců neposazoval na úřady ani světské ani duchovní a aby úředníci jeho přijímali žaloby v jazyku českém.

Cvičení 139.

Vyslovte následující trpné věty v rodě činném.

Roku 1441. svolán jest skrze pány urozené, zemany a města království českého na den 17. srpna sněm do Cáslavi. — Ludmila byla pro své ctnosti od Drahomíry nenáviděna a na její rozkaz na hradě Tetíně zavražděna. — Roku 873. neb 874. byl Bořivoj od Methodia na dvoře Svatoplukově pokrtěn. Čtrnácte lechů bylo již r. 845. biskupem řezenským pokrtěno. Proto byli Čechové od biskupů řezenských pokládáni za přírůstek jich diécese. — Maďaři byli Arnulfem, králem německým, proti Svatoplukovi posláni; byli však vojskem Svatoplukovým r. 892. na hlavu poraženi.

§. 98. Poznámky o tvoření některých časův a spůsobův.

1. Minulý čas.

Minulý čas tvoří se z činného příčestí minulého a pomocného slovesa „*být*“ přítomného času: nesl -a -o jsem, nesl -a -o jsi, nesl -a -o jest, nesli -y -a jsme, nesli -y -a jste, nesli -y -a jsou atd.

Ve 3. osobě jedn. i množ. čísla pomocné sloveso *jest* a *jsou* obyčejně se vypouštívá; na př.: Chlapec chytal (jest) motýle. — Žáci (jsou) se pilně učili. — Minulý čas (sloves dokonavých i nedokonavých) přibírá k sobě někdy příčestí minulé pom. slovesa *býti* na označenou děje uplynulého dříve jiného děje minulého. Ku př.: Přišli jsme do města, kde byli nepřátelé zle hospodařili. — Nevím, že bys byl býval od něho haněn. — I padl Saul na zemi, neb se byl ulekl náramně slov Samuelových. — Hodovati a radovati se náleželo: nebo bratr tvůj tento byl umřel a zase ožil, zahynul byl a nalezen jest.

2. Budoucí čas.

Budoucí čas sloves *nedokonavých* skládá se z pom. slovesa *budu*, *budeš*, *bude* atd. a z neurčitého spůsobu; naznačuje se jím děj, jenž v budoucnosti trvá neb se opakuje. Ku př.: Budu psát; budeme střílet; budete v zahradě sedávat. — U sloves *dokonavých* má tvar času přítomného význam času budoucího a naznačuje děj v budoucnosti ukončený, jako: dávám, kupím, skočím, strčím, dohoním, dovezu, učím, vejdu, domluvím, zavolám, vyplatím, přivezu a p.

3. Podmiňovací spůsob.

Podmiňovací spůsob (kondicional) času přítomného tvoří se z minulého příčestí činného a pom. slovesa *bych*, *bys*, *by*, *bychom*, *byste*, *by*: psal -a -o bych, psal -a -o bys atd. Přidá-li se k podmiňovacímu spůsobu času přítomného ještě příčestí pom. slovesa *byl* -a -o, *byli* -y -a utvoří se podmiňovací spůsob času minulého. K. př.: Byl bych vezl, byli bychom se učili, byl bys onemocněl.

4. Rozkazovací spůsob.

Rozkazovací spůsob (imperativ) tvoří se z 1. osoby čís. jedn. času přítomného, když místo koncovky 1. osoby přidá se známka rozkazovacího spůsobu *i*, které se u mnohých sloves odsouvá, změkčujíc předcházející samohlásku, a u některých po samohláskách v *j* se přestrojuje, jako: sedni, tni, bdi, lži, tři zvi, sekni, střihni; nes, pec, střez, viz, věz, hoň, běž, sed, pleť; koupej, volej, házej, panuj, šij (ší), pij (pí). — Když v rozkazovacím spůsobě ž pro větší důraz se přidává, přichází *i* opět na jevo, jako: veziž, vediž, hlediž, račiž, budíž atd. — *Chci* (chtít) má rozkaz. spůsob *chtěj*, *řku* (říci) — *rci*, *vím* (věděti)

— *věz, vidím* (viděti) — *viz, beru* (bráti) — *ber, deru* (dráti) — *der, peru* (práti) — *per.*

5. Přechodník.

Přechodník (transgressiv) času přítomného tvoří se ze 3. osoby čísla množ. času přít., když místo koncovky *ou* položíme pro mužský rod příponu *a*, pro ženský a střední příponu *ouc* v čís. jedn.; v čísle množ. pro všecky tři rody příponu *ouce*, jako: *nes-ou* — *nes-a*, *nes-ouc*, *nes-ouce*; *sedn-ou* — *sedn-a*, *sedn-ouc*, *sedn-ouce*; místo koncovky *i* položíme pro mužský rod příponu *e* nebo *ě*, pro ženský a střední *ic* v čís. jedn.; v čís. množ. pro všecky tři rody příponu *ice*, jako: *sed-i* — *sed-ě*, *sed-ic*, *sed-ice*; *házej-i* — *házej-e*, *házej-ěc*, *házej-ice*.

Nepravidelně tvoří přechodník slovesa: *viděti* — *vidě* — *vida, -ouc, -ouce*; *věděti* — *vědě* — *věda, -ouc, -ouce*. — Od přechodníku přítomného tvoříme příponou *i* přídavná jména: vezoucí, milující, chodící a p., kterážto skloňují se dle „*dnešní*“.

Přechodník minulého času tvoří se ze kmene neurčitého spůsobu (kmene infinitivního). Příponu neurčitého spůsobu *ti* odvrhneme a přidáme ku kmene příponu *v* pro mužský rod, *vši* pro ženský a střední rod čísla jedn.; v čísle množném příp. *vše* pro všecky tři rody. Slovesa třídy prvé krátí kmene samohlásku a třídní známka 2. třídy *nou* krátí se v *nu*. Ku př.: *pí-ti* — *piv*, *pivši*, *pivše*; *minou-ti* — *minuv*, *minuvši*, *minuvše*; *háze-ti* — *házev*, *-vši*, *-vše* atd. U sloves kmene zavřeného vypouští se souhláska *v*, jako: *nés-ti* — *nes*, *-ši*, *-še*; *véz-ti* — *vez*, *-ši*, *-še*; *pad-nou-ti* — *pad*, *-ši*, *-še* atd.

Od tohoto přechodníku tvoří se příponou *i* jména přídavná, jako: *pracovavší*, *seděvší*, *psavší* a p., kterážto skloňují se dle „*dnešní*“.

6. Příčestí.

Příčestí (participium) času minulého jest dvojí: *činné* a *trpné*.

Přípona *příčestí činného* jest pro mužský rod *l*, pro ženský *la*, pro střední *lo*. Ku př. *nešl*, *-a*, *-o*; *chodil*, *-a*, *-o*.

Přípona *příčestí trpného* jest pro mužský rod *n* nebo *t*, pro ženský *na* nebo *ta*, pro střední *no* nebo *to*. Ku př. *nesen*, *-a*, *-o*; *vinut*, *-a*, *-o*; *pjat*, *-a*, *-o*.

Oboje tyto přípony připínáme ku kmene infinitivnímu. Příponu *t* přijímají slovesa, jichž kmen prostý končí se hláskami: *i*, *y*, *u*, *m*, *n*, jako: *bi-t*, *kry-t*, *ob-u-t*, *du-t* (kmen prostý

dm-, dm-u), ta-t (kmen prostý *tn-*, *tn-u*) ; *vinu-t*, *klenu-t*. — Ostatní slovesa přijímají příp. *n* buď pomocí spony *e* (ě), buď bez spony. K. př. *nes-e-n*, *hon-ě-n*; *milová-n*, *volá-n*, *vidě-n*.

Obojí příčestí skloňuje se dle neurčitých jmen přídavných. Ku př.: *Mužové pracovali*; *ženy plakaly*; *lesy byly sporázeny*; *větové vyvrátili stromy v sadě*; *děvčata si hrála*; *pole byla povodní spustošena*.

Z příčestí činného i trpného tvoří se určitá přídavná jména trojího zakončení: *minul -ý, -á, -é*; *uschl -ý, -á, -é*; *rozen -ý, -á, -é*; *skryt -ý, -á, -é*; *zabit -ý, -á, -é*.

Od příčestí trpného tvoříme též jména podstatná, jako: *loven-í*, *myšlen-í*, *klenut-í*, *pit-í* a p.

Poznámka. O proměnách souhlásek při tvoření časův a spůsobův se vyskytujících viz §. 49.

B) Slovesa bezesponová.

§. 99. Slovesa, jejichž přítomný kmen spony nepřipíná, jsou: *být*, *dáti*, *jísti*, *věděti*. (Časování slovesa „*být*“ viz §. 34.)

Cvičení 140.

Jez doma, co máš, a u lidí, co ti dají. — Kdo se ptá, nerad dá. — Kdo slibí, ten dej. — Lépe dáti nežli bráti. — Nedejmese! — Dali mu tam, že nevěděl kudy kam. — Chudý dada halérvíce dal než bohatý dada groš. — Dána jest mi všeliká moc na nebi i na zemi. — Co chudému dáš, na lžici ti naroste. — Bůh dal zuby, Bůh dá i chleba. — Stud prodán, život zmrhán. — Komu není s hůry dáno, v apatyce nekoupí. — Dejte císaři, co jest císařovo, a co jest Božího, Bohu. — Až mi dáš jísti, teprva mi pískej. — Čí chléb jíš, toho píšeň zpívej. — Nejez na sádlo, ale na sílu. — Kdo nepracuje, ať nejí. — Koláč se brzy přejí, ale chléb nikdy. — Rády by oči jedly, ale břicho nemůže. — Nesluší se, abyste hltavě jedli. — Nejezte horkých jídel! — Až se najím, půjčím ti lžice. — Ráda kočka ryby jí, než do vody nechce. — Vinen medvěd, že krávu snědl; vinna i kráva, že do lesa šla. — Kdo česnek jedl, tomu dech páchně. — Sním tě, ať se pěníš nebo nepěníš; nebot jsem dal za tě peníz. — Zlý pes ani sám nesní ani druhému nedá. — Co se doma uvaří, má se doma snísti. — Vše domu přijde, co vlcí nesnědí. — Kde jedí, tam jezdí, a kde dělájí, jdi pryč, nepřekážej! — Dobré to zuby, které zelnou polévku jedí. — Měj přítele, ale věz koho. — O čem mladí nevědí, to jim staří povědí. — Co platno jest, že o tom žádný neví, když ty to sám do sebe víš. — Dobrý

sluha ví vůli svého hospodina. — Motal jsem se, kam jíti nevěda, ale tys mne na pravou cestu uvedl. — Zvěděv to Rudolf a se svým vojskem přes Dunaj přijev, na moravských mezích se položil. — Kdyby jinoch věděl, starec mohl, lenoch chtěl: ničeho by se ve světě nedostávalo. — Jazyk svůj kořen má v srdci, propověď někdo. — Kdo mluví, co ví, svých vad se doví. — Pověz mně, s kým obcuješ, a já ti povím, jaký jsi. — Co tři vědí, i tři sta se dovědí. — Pověděno útipem, chop se toho dovtipem. — Co máme, nevíme, až když ztratíme.

C) Slovesa nepravidelná.

§. 100. Slovesa nepravidelná jsou: *jeti, jít, státi, chtít, míti, spáti, viděti.*

Cvičení 141.

Ke komu štěstí jede, dobrě se mu vede. — Zapřáhl přímo, ale jel křivo. — Zvolna-li jedeš, dále dojedes. — Objed dolem k Svaté Hoře, ať nemám po tobě hoře. — Jedou, jedou pospolu měkkým mechem do dolu. — Jedte v hora! — Jedouce k mostu skoro ztopili se. — Přejevše řeku vrátili jsme se. — Pojed, chlapče, pojed domů, nech už toho orání. — Těžko s hodův na hody jít. — Nespravedlivý statek nejde k duhu. — Jdi rychlým krokem, dohoníš bídu; jdi zvolna, dohoní bída tebe. — Jdouce po všem světě kažte evangelium všemu stvoření. — Petr, když zapřel Krista, vyšed ven plakal horče. — Přítele hledej bedlivě a našed chraň starostlivě. — Právem se řídte a po něm jděte. — Půjdeme tam dolů do bílého dvoru: najdeme tam pána, on sedí u stolu. — Daleko šel a dobra nenašel. — Ve snách přišlo, ve snách odešlo. — Živ buď s rozumem, obejdeš se bez lékařů. — Prošedše stráže přišli k bráně. — Host přijde, host odejde, ale hospodář zůstane. — Moudrého i v koutě najdou. — Za štěstím jdou přátelé. — Přijď raději pozdě na hody než záhy k svářům. — Za mnou pojďte, mužové, kdo stejně smýšlejí. — Svůj svého vždy zastane. — Co se stalo, odestati se nemůže. — Všecko tu zůstane po smrti, můj pane. — Ráno vstav pracuj! — Dítky tvé jako mladistvé olivoví stanou vůkol stolu tvého. — Na radě srdce svého přestaň! — I ten čas nastane, kde i nás nestane. — Povstavše dva svědkové křivé svědectví mluvili. — Vstana půjdou k otci svému. — Ten nežil, po kom pěkná pověst neostala. — Šel pán pro Joba, zůstali tam oba. — Vstaniž lenochu, Bůh štěstí rozdává. — Kdo mluví, co se mu chce, bude slýchati, co se mu nechce. Chtějme nebo nechtějme, musíme zemříti. — Množí tomu chtějí, že ctnosť jest nejvyšší dobro. — Když mohl, nechtěl, a když chtěl,

nemohl učiniti. — Chtěje se louže uvarovati padl do bláta. — Chtějícího snadno jest nutiti. — Chticímu nic není za těžko, nechticímu všecko. — Věritelé chtí svému. — Když mám, jen ham; nemám, hubě nedám. — Máš-li chléb, zuby se najdou. — Kdo maje čas času čeká, tratí čas. — Sedli jsme za stůl majice každý z nás po talíři. — Přsteli, neměj za zlé! — Knězí majice přistupovati k Hospodinu posvěcuji se. — Všecko má svůj čas. — Chceš-li nepřítele míti, učin někomu dobré. — Snáze jest nemíti neměvšímu než pozbyvšímu. — Svině zůstane sviní, by na sobě zlaté sedlo měla. — Jak mnoho se nedostává člověku o tento život pilnosť majícímu! — Publikáni za zjevné hříšníky jmíni byli. — Hněv a jazyk na uzdě měj! — Rádi se mějme, a každý o svůj měsíc dbejme. — V den svatý práce mají spáti. — Když se hlava klepe, jdi spat, jest nejlépe. — Sladce spí, kdo nemá dluhův. — Chleba se nedospíš. — Spi, synáčku, spi; pán Bůh bude s tebou spáti. — Zdraví lidé klidně spí. — Co neuspíš před půlnocí, po půlnoci nedospíš. — Vida neviz, slyše neslyš. — Vizte, co jsem učinil jemu! — Bůh učinil nebe i zemi, vidomé všecky věci i nevidomé.

D) Slovesa kusá.

§. 101. Slovesa kusá jsou ta, jichž jen některé tvary jsou v obyčejí. Jsou to:

1. *Dím*, díš, dí, díme, díte, dí a dějí.

Složené převzděti časujeme úplně dle „uměti“.

2. *Pry* (prej); prál, prála, prálo.

3. *Vece*.

4. *Vari*, varite.

Cvičení 142.

Boha maje dím směle: nestojím o přítele. — Co k tomu díš? — Dobrý dí, dobrý splní. — Co pak díme o jeho mateři? — Vojtěch mi dějí (lidé). — I dnes tomu místu Šárka dějí. — Všickni dějí, že jest to tak. — Hradu i městu Budeč převzděli. — Jaký prý (t. j. praví Cicero) větší a lepší dar obci přinést můžeme, jako jestliže mládež vedeme a cvičíme? — Vari haléři, ať groš sedne.

Cvičení 143.

Čtete články: 27. „*Věrnost kočky*“, neb 36. „*Co babička z rána dělávala*“ — neb 55. „*Sedmikrásy a kopřiva*“, vyhledejte všecka slovesa a povězte, jaká jsou dle významu a jakosti děje, do které třídy náležejí, potom vytkněte jejich osobu, číslo, rod, spůsob, čas a časování.

VIII. O spojkách.

(Viz §. 16.)

§. 102. Dle významu rozdělují se spojky: 1. na *souřadné* a 2. *podřadné*.

Souřadnými nazýváme ty spojky, které spojují věty samostatné tak, že jedna na druhé nezávisí; spojují-li však věty tím spůsobem, že jedna z nich jeví se samostatnou, druhá pak jí podřízena jest, nazýváme takové spojky podřadnými.

Cvičení 144.

1.) Štěstí bezbožného podezřelé jest *a* samo od sebe klesá. — Obloha se zarděla *a* slunce vyšlo. — Lidé vstali *a* děkovali Bohu za jeho ochranu. — *I* pýcha i lakomství jsou ohavné hřichy. — Střídmost jest tělu i duši užitečna. — Tvůj jest den, tvá jest také i noc. — Mocnější jsou příklady než slova; úplněji *těž* poučuje se skutkem než hlasem. — Moudrého *ani* štěstí nepovznáší, *aniž* ho neštěstí skličeje. — Chraň se *netolikou* hřichu, ale i přiležitosti k němu se varuj. — Ovoce se česá se stromův a požívá se *buď* syrové nebo se suší. — Lodí *jednak* nahoru, *jednak* dolů se zmítá. — Brzo mne chválí, brzo mne haní. — Tu mne hlava bolela, tu zas noha brněla. — Slibuje hory doly, ale nic nečiní. — Hledí si chleba vydělati, *sic* ho musí vyzebrati. — Ráda kočka ryby jí, než do vody se jí nechce. — Povolně mluviti budu, vy *pak* poslouchejte. — Pravda na světlo vychází, lež *však* do tmy zachází. — Smrti každý čeká, přece se jí leká. — Bud jak bud, *vždyť* nějak bude. — Bůh má nohy vlněné, leč ruce železné. — Polekaj, Bože, *jenom* nezahub! — Věci pozemské pomíjející jsou; protož nelpí na statcích světa tohoto. — Varujte se lakomství; *neboť* penězi nemůžete prodloužiti života svého. — Radujte se a veselte se, *neb* odplata vaše hojná jest v nebesích. — Zdraví jest největší dar Boží; pročež si ho co nejvíce šetřme.

2.) *Když* bylo Ježíšovi 12 let, šel se svými rodiči na slavnost do Jerusalema. — *Dokud* jsi šťasten, dosti přátel najdeš. — *Když* jest nouze nejvyšší, bývá pomoc Boží nejbližší. — *Co* mudřec mudroval, hloupý hrad opanoval. — *Až* se najím, půjčím ti lízice, říká lakomec. — *Jak* se zhyzdíš jednou vadou, nesmyješ se žádnou vodou. — *Ledva* vyšel, již se vrátil. — *Dříve*, tuším, slunce jasné svadne, *nežli* žel můj zchladne. — *Kde* poroučí čeleď hospodáři, tam se věru na nic daří. — *Kam* strom ohněš, tam roste. — Výžlata slídí a čmuchají, *kudy* zvěř běžela. — *Odkudkoliv* odcházíš, rozželnati se za nehodné neměj. — *Cím* více kdo má, tím více žádá. — *Jak* nabije, tak vystřelí. — Počínal si tak, *jakoby* rozumu neměl. — Žádná písň není tak dlouhá, aby nebylo jí konce. — Tolik bylo hluku, že nebylo

ani vlastního slova slyšeti. — *Kdyby* nebylo kdyby, nebylo by chyby. *Jestliže* poroučíš Bohu křivdu svou, on tě pomstí. — *Ať* se blýská, *at* hrom bije, spravedlivý tiše žije. — Každý skutek zlý přijde na jevo, *byť* sebe déle se skrýval. — Bál jsem se tebe, *ježto* jsi člověk přísný. — *Poněvadž* jsi ty pohrdl uměním, pohrdnu i já tebou. — Ustanovil jsem nocovati u něho, *jelikož* mne o to prosil. — Hrá se, *leda* se hrálo. — Nevyprosíš-li, nevylaješ. — *Ačkoli* žebrák syt, ale mošna syta není. — Nepustím tě, *leč* mi požehnáš. — *Třebas* teplé slzy z očí leji, přece plesám v hlubinách duše. — *Jakkoliv* jsem křičel, přece mne nepropustili.

Cvičení 145.

Rozeberte tvaroslovně čl. 86. „O chlebě“.

IX. O spůsobách věty.

§. 103. Co do spůsoby (formy) rozeznáváme věty *jednoduché a složené*. — Jednoduchá věta jest buď *holá*, buď *rozvinutá*. (Viz §. 8.)

§. 104. Věta holá rozšiřuje se u větu rozvinutou spůsobem trojím:

1. když neúplný pojem sloves (viz cvičení 118., 119. a 120.) a jmen přídavných (viz cvič. 89.) dovršujeme, což děje se *doplňkem* (předmětem). K. př. Pilný žák své úlohy vždy pěkně píše;

2. když kterékoli podstatné jméno ve větě určujeme *převlastkem* na otázky: jaký? čí? K. př. *Pilný žák své úlohy* vždy pěkně píše (viz cvič. 81., 82., 83. a 84.);

3. když výrok místořejí omezujeme *určením příslovečným* na otázky: kde? kdy? jak? proč? K. p. *Pilný žák své úlohy vždy pěkně píše*. (Viz cvič. 95., 96., 97. a 98.).

§. 105. O větě stažené.

Dříví jest palivo. — Uhlí jest palivo. V těchto dvou větách je týž příslušek, avšak v každé jest jiný podmět. Z těchto dvou vět lze však učiniti jedinou: Dříví a uhlí jsou palivo.

Věta, ve kteréž jest více podmětů v jednom příslušku, nebo více příslušků v jednom podmětě, nazývá se větou *staženou*.

Ku př. Pilnost, poctivost a pracovitost jsou nejlepší průvodci. — Zlost a náruživost jsou nejhorší rádcové. — Čest, zákon a oko netrpí žertu. — Růže kvete a opadává. — Dlužník vesele bere a smutně opláclí.

Týmž jménem označují se též věty, které mají po více doplňcích (předmětech) nebo jiných částech.
Ku př.:

Pravdomluvnost sluší bohatým i chudým, vzděleným i sprostým, starým i mladým. — Smrť uchvacuje mladíky i starce. — Lenost, nešetrností a neumělostí lidé nejčastěji na mizinu přicházejí. — Lakomý spravedlivě i nespravedlivě zbohatnouti usiluje. — Zvířata dýchají buď plicemi, buď žabrami, buď průdušnicemi. — Vzduch skládá se z kyslíku, z dusíku, z kyseliny uhličité a z vodních par.

Poznámka 1. Věta stažená náleží k větám jednoduchým a tvoří takřka přechod k větě složené.

Poznámka 2. Ve větách stažených oddělujeme čárkou stejnarođe členy, nejsou-li spojeny spojkou *a* nebo *i*.

§. 106. Dvě věty jednoduché, z nichž každá má svůj vlastní podmět a přísudek, v jednotu myšlenkovou spojené slují *větou složenou*. Ve větě složené buď obě věty jsou *samostatné*, vyjádřujíce myšlenku úplnou, v sobě dovršenou, tak že každá sama o sobě jest srozumitelná, na př.: *Z pilnosti se štěstí rodí, lenost holou bídu plodí*; anebo jedna věta toliko jest samostatná, druhá na ní závislá, neobsahujíc než nějakou část větovou její a tím ji jsouc podřízena, na př.:

Kdo chce mnoho znáti, nesmí mnoho spátí. — Co se vleče, neuteče. — V tom si nelibuj, že mnoho statku máš. — Nouze je pudila, aby bránily svých životů. — Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají. — Než slunce vyjde, rosa oči vypije. — Každá ruka pěkná, která dává. — Jak nabyl, tak pozbyl.

(Viz cvičení 144.)

§. 107. Skládá-li se věta složená ze dvou vět samostatných, slove *souvětím souřadným*; pak-li se skladá z jedné věty samostatné a druhé podřízené, slove *souvětím podřadným*. — Věta samostatná souvětí podřadného slove *větou hlavní*, věta podřízená *větou vedlejší*.

Poznámka. V souvětích oddělujeme čárkou jednotlivé věty.

§. 108. Skládá-li se věta složená z více nežli dvou vět jednoduchých buď samých hlavních, buď hlavních a vedlejších, slove takový celek větový větou *mnohonásobně složenou*.

Ku př. Pracuj každý s chutí usilovnou na národa roli dědičné, cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všickni rovnou. — Přijde čas, že zeptá se zima, cos dělal v létě. — Bůh tomu chce, aby ctitelé jeho vším obyčejem osvědčovali, že to v ohavnosti mají, co Bůh zákonem svým zameziti ráčil. — Žádnému se nezalíbíš, nečiníš-li, co kdy slíbíš. — Kdo není tím, čím ho Bůh stvořil, není obyčejně ničím. — Kdo se stará o duši, člověkem jest, jak sluší. — Na koho pán Bůh pomstu svou uvodí, toho i přátele, v nichž doufá, v největší potřebě opouštějí. — Zamiluje-li kdo statek, čím ho víc má, tím víc žádá. — Oblíbí-li kdo rozkoše, by potokové všech libostí skrze něj plynuli, nikdy neřekne dosti. — Nemůžeme-li vystíhati Božích cest a soudů, toho se střezme se vši pilnosti, abychom jim útržky nečinili.

X. O přímé a nepřímé řeči.

§. 109. Opakujeme-li doslovně buď řeč vlastní neb osoby jiné, jmenujeme takový spůsob mluvení *řečí přímou*.

Ku př. I tázal se had Evy: „Proč přikázal vám Bůh, abyste nejedli z každého stromu rajského?“ Eva odpověděla jemu: „Z ovoce stromů, které jsou v ráji, jídáme; z ovoce pak stromu, který jest uprostřed ráje, přikázal nám Bůh, abychom nejedli, ani se ho nedotýkali, abychom nezemřeli.“ Řekl pak had k Evě: „Nikoli nezemřete; neboť ví Bůh, že otevřely by se oči vaše, a byli byste jako Bůh, vědouce dobré i zlé.“

Poznámka. Přímou řeč předchází obyčejně věta *uvozovací*, po kteréž klademe *dvojtečku*. — Před řečí a za řečí přímou klademe znaménka *uvozovací*. — Přerušíme-li řeč přímou větu vloženou, klademe uvozovací znaménka dvakrát, dvojtečky pak neužíváme. K. p. „Kdybych nebyl Alexandrem“, pravil kdysi Alexandre Veliký, rozmlouvaje s Diogenem, „chtěl bych být Diogenem.“ Dvojtečka neiná místa, jestliže vlastní svá slova teprve po řeči přímé uvádíme. K. p. „Jeden jest Bůh“, tak volá k nám příroda.

§. 110. Řeč *nepřímá* slove spůsob mluvení, v němž slova svá nebo cizí vypravujeme, pronášejíc je větu *vedlejší*, podřízenou větě uvozovací. V nepřímé řeči spojuje se vedlejší věta s hlavní obyčejně spojkami: *že*, *aby*, *ať*.

Ku př. Ježíš Kristus předpověděl, že třetího dne z mrtvých vstane. — Ve čtvrtém přikázání Božím se velí, **aby** děti rodiče své ctily a milovaly. — Jsi-li syn Boží, rciž, **ať** kameni toto chlebové jsou.

Poznámka. Řeč nepřímá odděluje se od uvozovací věty čárkou.

Cvičení 146.

Následující řeč přímoou převedte v nepřímou.

Otec pravil dítkám svým: „Přívětivá důvěra vzbuzuje důvěru, a láska zplozuje opět lásku.“ — Tobiáš pravil synu svému: „Po všecky dny života svého měj Boha na paměti a varuj se všeho hřachu.“ — „Lépe jest,“ pravil Sokrates, „někdy něčemu se učiti, než nikdy ničemu.“ — „Pokora,“ praví sv. Vincenc, „jest cesta do ráje.“ — „Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí,“ čteme v písmě svatém. — „Ranní ptáče dále skáče,“ dí přísloví.

Cvičení 147.

Z následujících vět učiňte řeč přímoou i nepřímou.

Kdo z Boha jest, slovo Boží slyší. (Sv. Jan.) — Pán Bůh dopouští, ale neopouští. (Přísloví.) — Rady u moudrého hledej! (Tobiáš svému synu.) — Střídmost jest ochrana myсли a smyslův. (Sv. Augustin.) — Za pýchou přichází zahanbení, ale při pokorných jest moudrost. (Šalomoun.) — Uchyl se od zlého a čin dobré. (Žalmista Páně.)

O p r a v y.

Na stránce 7. 12. řádek s hora má státi tříd místo třid.

" " 10. 9. " " " letem " létem.
" " 15. 7. " " " vedlé " vedle.

Táž chyba na stránce 25. 3. řádek s hora.

Na stránce 32. 12. řádek z dola má čárka vedlé a odpadnouti.

" " 44. 8. " s hora " státi souhlásky místo samohlásky.
" " 51. 25. " " " " " mém místo mám.
" " 80. 2. " " " " se místo ze.
" " 103. 22. " " " " světě místo svěstě.
" " 105. 14. " z dola " " §. po slově Viz.
" " 106. 1. až 16. řádek z dola má státi pjav atd., pjal atd.,
pjat atd. místo piav atd., pial atd., piat atd.
" " 127. 16. řádek s hora má státi stejnorodé místo stejnarođe.
